

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SBE YL 2009 0003**

**İLKÖĞRETİM 6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTABINDA YER ALAN DEMOKRASİ VE İNSAN
HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLÜ VE SÖZSÜZ İLETİLERİN
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ**

**HAZIRLAYAN
Nurdan GÜNAL**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ Doç. Dr. Ruhi SARP KAYA**

AYDIN-2009

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
AYDIN

İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nurdan GÜNAL tarafından hazırlanan **İLKÖĞRETİM 6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA YER ALAN DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLÜ VE SÖZSÜZ İLETİLERİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ** başlıklı tez, 28.10.2009 günü yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

UNVANLARI-ADI VE SOYADI:	KURUMU:
Yrd. Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ	ADÜ
Doç. Dr. Ruhi SARP KAYA	ADÜ
Yrd. Doç. Dr. Nuri KARASAKALOĞLU	ADÜ
Yrd. Doç. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN	ADÜ
Yrd. Doç. Dr. Cevdet ÖZDEMİR	ADÜ

İMZASI:

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulu'nunsayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ümit TATLİCAN
Enstisü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı :Nurdan GÜNAL

İmza :

YAZAR ADI- SOYADI: Nurdan GÜNAL

BAŞLIK: İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Sözlü ve Sözsüz İletilerin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletileri öğretmen görüşlerine göre analiz ederek ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarının demokrasi ve insan hakları eğitimi açısından nasıl olması gerektiği de belirtilmiştir.

Bu çalışmanın araştırma evrenini, 2008- 2009 eğitim öğretim yılında Aydın iline bağlı ilköğretim okullarında sosyal bilgiler dersini yürüten bütün sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 76 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırmada elde edilen nicel veriler için “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu “ araştırmacı tarafından hazırlanarak kullanılmıştır. “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun güvenilirlik katsayısı $\alpha=,9471$ olarak bulunmuştur. Aynı zamanda değerlendirme formu “Ayrımcılığa İlişkin İletiler, Birey Hakları ve Devlet İlişisine Yönelik İletiler, Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesi sürecinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, t-testi ve Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlerlerde anlamlılık düzeyi ($p<.05$) olarak kabul edilmiştir. Elde edilen veriler tablolar aracılığıyla açıklanmıştır.

Araştırmada şu bulgulara ulaşılmıştır:

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşleri,

1. Genel anlamda “katılıyorum” düzeyindedir.
2. Ölçeğin “Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutuna göre genel anlamda “katılmıyorum” düzeyindedir.

3. Ölçeğin “Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler” boyutuna göre genel anlamda “katılmıyorum” düzeyindedir.
4. Ölçeğin “Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” boyutuna göre genel anlamda “katılıyorum” düzeyindedir.
5. Ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin cinsiyet durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
6. Ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin mezun olduğu alan durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
7. Ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin kıdem durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
8. Ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin sendikaya üye olup olmama durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
9. Ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin üye olduğu sendika durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
10. Ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin çalıştıkları okulların bulunduğu yerin durumu (merkez, ilçe, köy) bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

İlköğretim, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Demokrasi, İnsan Hakları

NAME: Nurdan GÜNAL

TITLE: Being Researched The Verbal and Unverbal Transmittings Relating to Democracy and Human Rights Which Are Found in Primary School 6th Class Social Science Book According to Teachers' Opinions

ABSTRACT

Main purpose of this study is to discover verbal and unverbal transmittings related to democracy and human rights which are found in primary school 6th class social science book through an analysis with teachers' opinions. At the same time, at the study it's emphasized how the social science books are needed to be from the angle of democracy and human rights education.

Research range of this study is composed by all the social science teachers employed at primary schools in Aydın district in the course of 2008- 2009 education year. Sampling of the study is composed by 76 social science teachers.

"Primary School 6th Class Social Science Book Evaluation Form" was used for the quantitative data obtained with the research after being prepared by the researcher. Reliabilty coefficient of Primary School 6th Class Social Science Book Evaluation Form was calculated $\alpha=.9471$. Meanwhile, the evaluation form consists of 3 dimensions such as "The Transmittings Relating To Discrimination, The Transmittings Relating To Human Rights And The State Relation, The Transmittings Relating To Social Institution, Conception And Values".

During the process of analysing the data optained in the study, frequency, percent, arithmetic average, standart deviation, t-test and test of Kruskal Wallis had been used. Significance level in statistical analyses carried out was accepted ($p<.05$). Data obtained are explained with tables.

Following findings were reached after the research:

Social science teachers' opinions related to the verbal and unverbal transmittings relating to democracy and human rights which are found in primary school 6th class social science book,

1. Are typically at "I agree" level.
2. Are typically at "I don't agree" level according to dimension of " The Transmittings Relating To Discrimination".
3. Are typically at "I don't agree" level according to dimension of "The Transmittings Relating To Human Rights And The State Relation".

4. Are typically at “I agree” level according to dimension of “The Transmittings Relating To Social Institution, Conception And Values”.
5. According to each dimensions of the scale (the transmittings relating to discrimination, the transmittings relating to human rights and the state relation, the transmittings relating to social institution, conception and values) don’t show significant variance in terms of branch teachers sex.
6. According to each dimensions of the scale (the transmittings relating to discrimination, the transmittings relating to human rights and the state relation, the transmittings relating to social institution, conception and values) don’t show significant variance in terms of branch from which teachers graduated.
7. According to each dimensions of the scale (the transmittings relating to discrimination, the transmittings relating to human rights and the state relation, the transmittings relating to social institution, conception and values) show significant variance in terms of seniority status of teachers.
8. According to each dimensions of the scale (the transmittings relating to discrimination, the transmittings relating to human rights and the state relation, the transmittings relating to social institution, conception and values) don’t show significant variance in terms of teachers are or aren’t a member of syndicate.
9. According to each dimensions of the scale (the transmittings relating to discrimination, the transmittings relating to human rights and the state relation, the transmittings relating to social institution, conception and values) don’t show significant variance in terms of the situation of syndicate which teachers are members of.
10. According to each dimensions of the scale (the transmittings relating to discrimination, the transmittings relating to human rights and the state relation, the transmittings relating to social institution, conception and values) don’t show significant variance in terms of the situation of place (center, district, village) which the schools that teachers are working are located.

KEY WORDS

Primary Education, Social Science Teacher, Social Science Book, Democracy, Human Rights

ÖN SÖZ

Toplumsal yaşamın bir gereği olan demokrasi ve insan hakları bireylerin daha iyi bir yaşam alanına sahip olmalarını sağlamak için bir ön koşuldur. Böyle bir ortamın oluşabilmesi için de toplumların bireylerin eğitime önem vermesi gerekmektedir. Devlet, toplumsal yaşamın devamını sağlayabilmek için bir yandan demokrasi ve insan haklarını yasalarla güvence altına almalı, diğer yandan da bireylerin eğitime özen göstererek demokrasi ve insan haklarının işlerliğini sağlamalıdır. Yani kısaca demokrasi ve insan haklarının varlığı ve devamlılığı ancak eğitimle mümkündür.

Ülkemizde özellikle bireyin eğitim sürecinde en önemli dönem olan ilköğretim, aynı zamanda çocuğa demokratik değerlerin kazandırılması ve sahip olunan bilgilerin davranışa dönüştürülebilmesi anlamında da en önemli dönemdir. Bu dönemin örgün eğitim kurumları olan okullarda iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Okullarda hazırlanan eğitim ortamı ve uygulanan öğretim programları ile bireylerin demokrasi ve insan hakları bilincine ulaşması sağlanmalıdır. İlköğretimde sosyal bilgiler dersi amaçları, öğrenciye kazandırmayı hedeflediği beceriler ve değerler göz önünde bulundurulduğunda demokrasi ve insan hakları bilincinin kazandırılabilceği önemli derslerden biridir. Dolayısıyla dersin içeriğini öğrenciye aktaran ve günümüzde tüm teknolojik gelişmelere rağmen önemini koruyan ders kitapları ve bunların niteliği oldukça önemlidir. Sosyal bilgiler dersinin demokratik ve insan haklarına saygılı bireylerden oluşan bir toplum yapısı oluşturmada önemli bir yeri olduğu düşünülerek, sosyal bilgiler ders kitaplarının niteliğinin önemi göz önünde bulundurulmalıdır. Buradan hareketle, bu araştırmada, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Aynı zamanda sosyal bilgiler ders kitaplarının demokrasi ve insan hakları eğitimi açısından nasıl olması gerektiği de belirtilmiştir.

Bu araştırmanın her aşamasında, engin bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren danışmanım Yrd. Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ ve Doç. Dr. Ruhi SARP KAYA'ya, yüksek lisans eğitimim süresince emeği geçen tüm hocalarıma, maddi ve manevi desteklerinin yanı sıra beni yetiştirip bugünlere getiren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca burada ismini belirtme imkânı bulamadığım, değerli zamanlarını ayırarak ders kitabı değerlendirme formu aracılığıyla araştırmaya katkı sağlayan sosyal bilgiler öğretmenlerine, araştırmanın uygulanması ve verilerin toplanması aşamasında bana yardım eden kişi ve kurumlara katkılarından dolayı şükranlarımı sunar ve yaptığım bu araştırmanın bu alanda yapılacak çalışmalara yardımcı olmasını dilerim.

Aydın, 2009

Nurdan GÜNAL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	
DEMOKRASİ, İNSAN HAKLARI VE EĞİTİM	
1.1.DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI	1
1.1.1. Demokrasi	3
1.1.1.1. Demokrasinin Temel Değerleri.....	4
1.1.1.2. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi	6
1.1.2. İnsan Hakları	7
1.1.2.1. İnsan Haklarının Özellikleri	8
1.1.2.2. İnsan Haklarının Düşünsel Boyutları	10
1.1.2.3. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	11
1.2. DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	13
1.2.1. Demokrasi Eğitimi	17
1.2.2. İnsan Hakları Eğitimi	21
1.3. DERS KİTAPLARINDA DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	26
1.4. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	31
1.5. PROBLEM CÜMLESİ	37
1.6. ALT PROBLEMLER	37
1.7. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	39
1.8. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	40
1.9. SAYILTILAR	42
1.10. SINIRLILIKLAR.....	42
1.11. TANIMLAR.....	42

1.12. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	43
İKİNCİ BÖLÜM	
YÖNTEM	
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	53
2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	53
2.2.1. Öğretmenlerin Cinsiyet Durumu.....	53
2.2.2. Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okulun Bulunduğu Yerin Durumu	54
2.2.3. Öğretmenlerin Mezun Oldukları Alan Durumu.....	55
2.2.4. Öğretmenlerin Mesleki Kıdem Durumu	55
2.2.5. Öğretmenlerin Sendikaya Üye Olup Olmama Durumu.....	56
2.2.6. Öğretmenlerin Üye Olduğu Sendikaya Göre Durumu.....	56
2.3. VERİ TOPLAMA ARACI.....	57
2.4. VERİLERİN TOPLANMASI.....	59
2.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR VE YORUMLAR	
3.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR	61
3.1.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	61
3.2. İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	66
3.2.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	66
3.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR	68
3.3.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	68
3.4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	70
3.4.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	71
3.5. BEŞİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	77
3.5.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	77
3.6. ALTINCI ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR	78
3.6.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	79
3.7. YEDİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	80
3.7.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	80
3.8. SEKİZİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	86
3.8.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	86

3.9. DOKUZUNCU ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	87
3.9.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	88
3.10. ONUNCU ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR.....	89
3.10.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	89
SONUÇ VE ÖNERİLER	91
KAYNAKÇA.....	100
EKLER.....	105
ÖZGEÇMİŞ	111

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

BM	Birleşmiş Milletler
EĞİTİM- SEN	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
Çev.	Çeviren
f	Frekans dağılımı
N	Sayı
OR	Ortalama Ranj
P	Anlamlılık düzeyi
S.	Sayı
Sd	Serbestlik derecesi
Ss	Standart sapma
ss.	Sayfalar
vb.	Ve bunun gibi
vd.	Ve devamı, ve diğerleri
X	Aritmetik ortalama
α	Cronbach Alpha Güvenirlilik katsayısı
%	Yüzde

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	54
Tablo 2.2: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görev Yaptığı Okulun Bulunduğu Yere Göre Dağılımı.....	54
Tablo 2.3: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezun Oldukları Alana Göre Dağılımı.....	55
Tablo 2.4: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Dağılımı.....	55
Tablo 2.5: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sendikaya Üye Olup Olmama Durumlarına Göre Dağılımı.....	56
Tablo 2.6: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Üye Oldukları Sendikaya Göre Dağılımı ..	57
Tablo 2.7: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Demokrasi Ve İnsan Haklarına İlişkin Sözlü Ve Sözsüz İletilere İlişkin Görüşlerinin Düzeyi, Derecesi Ve Puan Aralıkları	60
Tablo 3.1: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Demokrasi Ve İnsan Haklarına İlişkin Sözlü Ve Sözsüz İletiler İle İlgili Görüşlerinin Ölçeğin Her Bir Maddesine İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle Sorun Düzeyleri.....	62
Tablo 3.2: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Ayrımcılığa İlişkin İletiler İle İlgili Görüşlerinin Ölçeğin İlgili Maddelerine İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle Sorun Düzeyleri	67
Tablo 3.3: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Birey Hakları Ve Devlet İlişkinine Yönelik İletiler İle İlgili Görüşlerinin Ölçeğin İlgili Maddelerine İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle Sorun Düzeyleri	69
Tablo 3.4: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Toplumsal Kurum, Kavram Ve Değerlere (Devlet, Millet, Demokrasi, İnsan Hakları, Özgürlük, Haklar, Hukuk, Ahlak, Adalet Vb.) İlişkin İletiler İle İlgili Görüşlerinin Ölçeğin İlgili Maddelerine İlişkin Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri İle Sorun Düzeyleri	71
Tablo 3.5: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerinin Ölçeğin Her Bir Boyutunda Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları	78

Tablo 3.6: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerinin Ölçeğin Her Bir Boyutunda Mezun Olduğu Alana Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	79
Tablo 3.7: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerinin Ölçeğin Her Bir Boyutunda Mesleki Kıdemlerine Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları	81
Tablo 3.8: Öğretmenlerin Mesleki Kıdemlerine Göre “Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutunda İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerindeki Anlamlı Farkın Kaynağını Gösteren T- Testi Sonuçları	82
Tablo 3.9: Öğretmenlerin Mesleki Kıdemlerine Göre “Birey Hakları ve Devlet İlişisine Yönelik İletiler” boyutunda İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerindeki Anlamlı Farkın Kaynağını Gösteren T- Testi Sonuçları.....	84
Tablo 3.10: Öğretmenlerin Mesleki Kıdemlerine Göre “Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” boyutunda İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerindeki Anlamlı Farkın Kaynağını Gösteren T- Testi Sonuçları	85
Tablo 3.11: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerinin Ölçeğin Her Bir Boyutunda Öğretmenlerin Sendikaya Üye Olup Olmama Durumuna Göre T- Testi Sonuçları	87
Tablo 3.12: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerinin Ölçeğin Her Bir Boyutunda Üye Olduğu Sendikaya Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	88
Tablo 3.13: Öğretmenlerin İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Sözlü Ve Sözsüz İletilere Dair Görüşlerinin Ölçeğin Her Bir Boyutunda Okulların Bulunduğu Yere Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları	90

EKLER LİSTESİ

Ek 1: İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu

Ek 2: Araştırma İzni

1. BÖLÜM: DEMOKRASİ, İNSAN HAKLARI VE EĞİTİM

Demokrasi, insan hakları ve eğitim kavramları bir bütün olarak ele alındığında bireyin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış olan toplum yaşamının devamlılığının sağlanması açısından bir ön koşul olarak kabul edilebilir. Birlikte yaşamının gerekliliğinden doğan paylaşım, anlayış, hoşgörü gibi değerler ve bu değerlerin bireye aktarılmasında gerekli olan eğitim ihtiyacı bu kavramların birbiriyle ilişkisini gündeme getirmekte ve bu ilişkinin olumlu ya da olumsuz olması toplumsal düzeni etkilemektedir.

Demokrasi, temeli özgürlük, eşitlik ve hoşgörüye dayanan bir yaşam biçimi olarak değerlendirildiğinde toplumsal düzen için vazgeçilmez bir unsurdur. Temeli demokrasiye dayanan bir yönetim şeklinin egemen olduğu toplumlarda demokrasinin bireylere benimsetilmesi ancak eğitim yoluyla gerçekleşir. En genel anlamda davranış değiştirme süreci olarak tanımlanabilecek eğitim, demokratik bir toplum oluşturma için ön şartı olarak kabul edilmektedir (Yeşil, 2002). Dolayısıyla iyi bir demokratik yönetim varlığını ve devamlılığını iyi bir eğitim sistemiyle sağlayabilir. İyi bir eğitim sisteminin temelinde de demokratik bir eğitim ortamı oluşturularak, bireylere demokrasi bilincinin her alanda kazandırılması yatmaktadır.

Demokrasi ile insan hakları birbirinin önkoşuludur. İnsan haklarının kabul edilip yasalarla güvence altına alınmadığı bir toplumda toplumsal düzenin varlığından söz edilemez. Toplumsal düzen için vazgeçilmez bir unsur olan demokrasi ve demokratik bir yaşam, ancak haklarını bilen ve haklarına sahip çıkan bireylerle mümkündür. Bireylerin insan haklarını, demokrasiyi ve diğer ilgili kavramları bilip benimsemesi ve uygun davranışlar sergilemesi ancak eğitimle gerçekleşir.

1.1.DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI

Demokrasi ve insan hakları kavramları için genel bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle bu kavramların nasıl algılandığına bakmak gerekmektedir. Çeçen'e göre (2000: 58) "Demokrasi halkın yönetimi demektir. Eski Yunancada demos halk, kratos da güç anlamına gelmekte ve bu terim ikisinin birleşmesiyle doğmaktadır." Uygun da (1996: 5) demokrasiyi "halkın halk tarafından, halk için" yönetimi şeklinde tanımlar. Kongar'a göre ise (2002: 13) demokrasi "mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir." Touraine (1997: 25) "Demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan

siyasal yaşam biçimidir.” şeklinde bir tanım yapmaktadır. Yeşil’de de (2002: 4) demokrasinin “bütüncül bir bakış açısıyla hayatın değişik yönlerini etkileme gayreti içinde olan, insanın mutluluğuna hizmet etmeyi amaçlayan bir yaşam biçimi olduğu” düşüncesi hâkimdir. Yılman’a göre (1996: 28) “Demokrasi kavramı, öncelikle bir insan grubunun (bu grup bir aile, okul, şirket, parti, devlet olabilir) yönetilme biçimi ile ilgili sosyal içerikli bir buluş, bir değerler ve kurallar topluluğudur. Başka deyişle insani bir bütün, bir sistemdir. Bundan dolayı demokrasi gibi en ileri ve gelişmiş bir yönetim şekli, onu benimsemiş ya da benimseme özlemi duyan insanların belirli değerlere ulaşmış olmasını gerekli kılar.” Belirli değerlere ulaşmış insan, haklarını bilir ve haklarının korunması için demokratik bir sistemi destekler. Uygun’un bu görüşü destekleyen demokrasi tanımı (2003: 294) “insan haklarının güçlü biçimde korunmasını zorunlu kılan bir yönetim biçimidir.” şeklindedir.

Yapılan tüm bu tanımlar doğrultusunda demokrasi için öncelikle söylenebilecek olan şey birey ve toplum açısından istenilen bir sistem olmasıdır. Bunun gerçekleşebilmesi için de demokrasinin temelinde, insan onurunun insanı insan yapan niteliklerin korunması esasına dayanan insan haklarının yer alması gerekmektedir. Bu iki kavram birbirine çok yakın ve genellikle birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Demokrasi bir siyasal rejim olarak insan haklarının gerçekleştirildiği düzeni temsil ederken, insan hakları da demokrasinin düşünsel temelini oluşturur.

Demokrasi ve insan hakları kavramlarını insanların sahip olmayı hedeflediği toplumsal yaşam açısından da bir başlık altında toplamak mümkündür. Demokrasi ve insan hakları nasıl ki toplumsal koşullara bağlı ise toplumun genel durumu da demokrasi ve insan haklarının işlerliğine ve güvence düzeyine bağlıdır. Dolayısıyla demokrasi ve insan haklarının birbiriyle kopmaz bir bağı vardır ve birinin yaşayabilmesi öbürünün varlığına bağlıdır (Çeçen, 2000).

Çağdaş ve uygar ülkelerin en önemli değerlerini oluşturan bu iki kavrama verilen önem ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılı olarak artar. Yoksul ve eğitimsiz insanların yasal haklarının neler olduğunu bilmeleri ya da uygun hukuki kanallar yoluyla kendi haklarını isteyebilmeleri mümkün değildir (Pogge, 2006). Ancak demokratik standartları yüksek ve insan haklarına saygılı bir yönetim şekli sadece ekonomik açıdan gelişmiş ülke insanların sahip olabileceği bir lüks olmamalıdır. Artık tüm dünyada kabul gören anlayış demokrasi ve insan haklarının uluslar arası sözleşmelerle en üst seviyeye çıkarılması gerektiğidir. Bunun için de demokrasi ve insan hakları ile ilgili ilkeleri önceden benimsemiş ve bunlara ilişkin kurumlarını işler

hale getirmiş ülkeler, bunların sürekliliğini sağlamalı ve diğer ülkelerde de benzer yapılanmanın oluşmasına katkıda bulunmalıdır.

1.1.1. Demokrasi

Bazıları demokrasiyi bireyci anlayışla, bazıları ise toplumcu anlayışla tanımlamaya çalışmışlardır. Gündüz ve Gündüz'ün (2005: 88) tanımı "Demokrasi, Latince bir kavramdır. Halk anlamına gelen demos ile egemenlik iktidar anlamına gelen katos sözcüklerinden oluşur" şeklindedir. Çeçen'e göre (2000: 59 demokrasi kavramı ile ilgili "yapılan tanımlar içinde en tanınmış olanı Abraham Lincoln'ünkidir. Lincoln'e göre; demokrasi, halkın halk tarafından halk için ve halk adına yönetimidir." Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi demokrasi kavramının temelinde, egemenlik kaynağının halk olması, iktidarın halk tarafından seçilmesi ve halkın isteği doğrultusunda kullanılması anlayışı yatmaktadır.

Demokrasi kamusal alana ait yani halkın tümünü ilgilendiren kararların halkın tümünün katılımıyla alınması gereği üzerine kuruludur. Bu biçimiyle demokrasi bir karar alma tekniği olarak nitelendirilebilir ve ortak kararların alındığı işyeri, okul, aile gibi birimler tarafından kullanılabilir. Ancak kapsam bakımından en geniş örgütlenme olan devletin 'demokratik' niteliği son derece önemlidir. Dağı 'ya göre (1999: 15) "Bir siyasal modelin demokrasi olarak nitelenebilmesi için üç temel ölçüt olduğu söylenebilir. Bunlar:

1. Genel ve eşit oy,
2. Özgür ve adil seçimler,
3. Temel hak ve hürriyetler." dir.

"Demokrasinin şu üç boyutu birbirini tamamlar: temel haklara saygı, yurttaşlık ve yöneticilerin temsilciliği. Demokrasiyi bunlar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi oluşturur (Touraine,1997: 45)". Eşitlik, katılma, kararları serbest tartışma ortamında alma, uzlaşma geleneği, şiddetten kaçınma, insana değer verme, hürriyet ortamı, hoşgörü, serbest düşünme ve ifade etme, çoğulculuk, hukuk devleti, fırsat eşitliği gibi temel değerlere sahip olan demokrasinin yaşamasına uygun zemin hazırlanması için bireylere, topluma ve devlete düşen görevler vardır (Yeşil, 2002). Ateş'in (1994: 120)

1. Halkın yönetimi demek olan demokraside seçimler zorunlu koşul olmaktadır.
2. Temel hak ve özgürlükler demokrasinin vazgeçilmez koşullarıdır.
3. Demokrasi temsili ve özgürlükçü bir rejimdir ve kişilerin seçme-seçilme ve diğer özgürlükleri "hukukun üstünlüğü" ile kesin güvence altına alınmış olmalıdır.

4. Demokrasilerde alınan kararlar çoğunluğun kararıdır. Ancak alınan kararlar azınlıkların özgürlüklerini kısıtlayamaz.
5. Demokrasi kişiye geniş özgürlükler tanırken ağır sorumluluklar da yükler.
6. Kişiye ağır sorumluluklar yükleyen bu rejimde devlete de ağır sorumluluklar düşer.

şeklinde belirttiği demokrasi için hiçbirisi tek başına yeterli olmayan gerekli koşullar da bu görüşü destekler niteliktedir.

Yeşil'e göre(2002: 8) "Demokratik rejimlerde genel olarak şu özellikler bulunur:

1. Egemenlik mutlak anlamda toplumlara aittir.
2. Toplumsal farklılaşma. Demokrasi, başta siyasal olmak üzere; ideolojik, kültürel, cinsiyet veya yaşam felsefesine dayalı her türlü farklılığı zenginlik olarak kabul eder.
3. Demokratik toplumlarda rızaya dayalı bir hukuk sistemi esastır. Toplum kendi hukukunu kendi oluşturur. Toplumun devlete karşı korunması esastır.
4. Demokratik toplumlarda yönetim ön plandadır. Devrim anlayışı yoktur."

Bugünün demokrasisi, her insanın yaşama, hür ve mutlu olma hakkının olduğu ve bu hakkın devlet tarafından mümkün olabildiğince daha çok kişiye götürüldüğü bir ortam yaratmayı hedeflemelidir. Bu hedefe ulaşmada fikir çatışmalarının bulunması, ancak bu çatışmaların barışçı yollarla çözümlenmesi ve adaletin sağlanması gibi temel değerler yol gösterici olacaktır(Yılman, 1996). Bu değerlere sahip bir demokrasinin oluşturulabilmesi elbette ki kendiliğinden oluşabilecek bir olgu değildir. Demokrasinin varlığı ve devamlılığı için bireylerin eğitiminin önemi kaçınılmazdır. Herkesin başkasına baskı yapmamak şartıyla dilediğini düşünmesi ve farklı görüşlerin saygıyla karşılanması anlamına gelen demokrasinin bir ülkede gelişip sağlamlaşması için; tüm insanların yeterli eğitim görmesi, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması ve bunun için özellikle bilinçli bir gençliğin oluşturulması gerekmektedir(Saylan, 1998).

1.1.1.1.Demokrasinin Temel Değerleri

Demokrasi eşitlik, katılma, kararları serbest tartışma ortamında alma, uzlaşma geleneği, şiddetten kaçınma, insana değer verme, hürriyet ortamı, hoşgörü, serbest düşünme ve ifade etme, çoğulculuk, hukuk devleti, fırsat eşitliği gibi temel değerlere sahiptir. (Yeşil, 2002). Bu değerler doğrultusunda oluşturulacak demokratik bir sistem toplumun daha huzurlu ve güven içinde yaşamasını sağlar.

Demokratik bir toplumda eşitlik temel bir ilkedir. Toplumdaki farklı kesimlerin hiçbir ayırım gözetilmeksizin siyasal yaşama eşit bir şekilde katılması ve halk

egemenliğinin toplumda var olması gerekmektedir. Bütün insanların cinsiyet, din, dil, ırk vb. hiçbir ayırım yapılmaksızın yasalar önünde eşitliği, eşit hak ve özgürlüklere ve eşit oy hakkına sahip olduğu demokratik bir ortam toplumda bölünmeleri ortadan kaldıracak, birlik ve beraberlik duygusu içerisinde hareket edilmesini sağlayacaktır (Gürbüz, 2006).

Demokrasinin çoğulcu niteliği, insanların birbirlerinin düşünce ve haklarına saygı gösterdiği, yasalar yapılırken ve uygulanırken yalnızca çoğunluğun yararının değil azınlığın yararının da düşünüldüğü bir temele dayanmaktadır. Yani demokrasinin ana yapısında çoğulculuk vardır ve bu da ancak hoşgörü ile insanların birbirine katlanabilmesi özelliğine dayanır (Başaran, 2006).

Demokrasi açık tartışmaya, iknaya ve uzlaşmaya dayanır. Demokrasi farklı düşüncelerin ifade edilip tartışılabildiği ve toplumun yararına bir uzlaşmaya varılabildiği bir sistemdir. Bunun için de yine insanların hoşgörü içerisinde birbirlerine katlanabilmeleri gerekmektedir.

Demokrasiler hoşgörü kültürünün hakim olduğu rejimlerdir. Birbirine karşı hoşgörü gösterecek anlayışa sahip olamayan insanların yaşadığı toplumlarda demokrasilerin kurulabilmesi, kurulsa da uzun ömürlü olabilmesi çok zordur. Hoşgörü belirli bir toplumsal ve kültürel düzey gerektiren bir tutumdur. Birbirini dinlemeyen, karşıt düşüncelere saygı göstermeyen, başkalarının da başka türlü düşünebileceğini ve herkesin buna hakkı olduğunu kabul etmeyen toplumlarda hoşgörüden söz edilemez (Çeçen, 2000).

Demokrasinin önem verdiği değerlerden biri olan özgürlük, halkın egemenliğine dayanan bir sistemde toplum ile devlet arasındaki kurumsal aracılığı ifade eder. Çağdaş demokrasilerde birey hem sosyal hem de kurumlarla olan ilişkilerinde başkalarına zarar vermeden özgürce davranışta bulunabilmeli ve bu özgürlüğünü koruyabilmelidir (Başaran, 2006).

Katılımcı demokrasi, bireyin kendini etkileyecek kararlara katılımını ve bu kararlarda etkin olmasını sağlamayı temel alır. Çünkü tüm vatandaşlar görüşlerini açıklama ve kendi yaşamlarını etkileyecek çevresel, ekonomik, sosyal ve politik tartışmalara doğrudan katılma hakkına sahiptir. Bu katılım demokrasinin gelişimi ve devamını sağlamada da etkili olur (Gürbüz, 2006).

1.1.1.2.Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Pek çok tanımı yapılan ve günümüzün en popüler kavramlarından biri olan demokrasinin çok eskiye dayanan ve inişli- çıkışlı bir tarihsel gelişimi vardır.

M.Ö. 5. yüzyılda demokratik unsurların önemli görüldüğü ilk siyasal sistemler eski Yunan'da ortaya çıkmıştır (Uygun, 2003). Bu yüzyıllardaki sistem, klasik demokrasi teorisinin ilk örneğini oluşturmaktadır (Yeşil, 2002). Her biri bağımsız birçok şehir devletinden oluşan Yunanistan'da en önemli şehir devleti Atina olmuştur ve “demokrasi” terimini ilk kullananların da Atinalılar olduğu söylenebilir. Doğrudan demokrasinin de ilk örneği olarak kabul edilebilecek Atina demokrasisi, teoride bütün yurttaşların mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahip olduğu, ancak uygulamada köleler, kadınlar ve yerleşik yabancılar dışında yalnızca yetişkinlerin(erkek nüfus) siyasal haklara sahip olduğu bir yapıdır (Uygun, 2003).

Yunan şehir devletlerinde ortaya çıkan demokrasi yönündeki gelişmelere Roma İmparatorluğu'nda da rastlanmaktadır ve Romalılar kendi sistemlerine “cumhuriyet” adını vermişlerdir (Dahl, 2001). Romalılar döneminde demokrasi adına oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde birçok çağdaş ülkenin hukukuna temel olacak medeni hukuk ve ceza hukuku sistemlerinin temel ilkeleri ortaya konulmuştur.

Ortaçağda demokrasinin gelişme süreci içindeki en önemli olay İngiltere'de kralın yetkilerini sınırlayan Magna Carta Libertatum'un (Büyük Sözleşme) ilan edilmesidir. Bu belge doğrultusunda ilk seçimler 1265 yılında yapılmış, ancak bu seçimde yapılan kısıtlamalar nedeniyle halkın çok az bir bölümü seçime katılabilmıştır. Ortaçağın en önemli gelişmesi halkın, dinin ve feodal beylerin mevcut baskısı karşısında tepkilerini dile getirecek olan grupların ve temsili bir hükümetin varlığını kabul etmesi olmuştur.

Ortaçağ boyunca etkisini yitirmiş olan demokrasi düşüncesinin yeniden gündeme gelmesi Yeniçağ'ın Aydınlanma Dönemi düşünceleriyle gerçekleşmiştir. 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan politik fikirler ve uygulamalar daha sonraki demokratik kurumların en önemli unsurları olmuşlardır.

18. ve 19. yüzyıllarda demokrasi Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile hızlıca yükselen bir değer haline gelmiştir.

20. yüzyılda demokrasi hızlı bir değişme ve gelişme göstermiştir. Yüzyılın başlarında yaşanan I. Dünya Savaşı ve savaş sonrasında ortaya çıkan devletlerin yönetimi genellikle demokratik sayılabilir. Ancak 1929 yılında ortaya çıkan ekonomik buhran demokratik olmayan yönetimlerin iktidara gelmesini sağlamış ve bu da II.

Dünya Savaşı'nı tetiklemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında demokratikleşme hareketleri Batı Avrupa'da yoğunlaşmıştır.

Günümüz dünyasında ise demokrasinin, ekonomik gücü elinde bulunduran ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğu projeler aracılığıyla başka ülkelerde uygulamaya çalıştıkları faaliyetlerden ibaret olduğu görülmektedir. Ya da sadece seçimlerin yapıldığı ve insanların güdümlü bir şekilde oy kullandığı bazı ülkelerde de demokrasinin varlığından söz etmek mümkün değildir.

1.1.2. İnsan Hakları

Hak kavramı toplumsal yaşama geçiş ile beraber ortaya çıkmıştır. İnsanlara isteklerini karşılayacağını söyleyen devlet, onların doğuştan gelme bazı hak ve özgürlükleri bulunduğunu ve bunları korumayı üstlendiğini açıklamıştır. Hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığını gören insanlar da bazı sınırlamalara güvence karşılığında rıza göstermişlerdir. Genel olarak hak bir kimsenin isteyebileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği bir durumu belirler. Çeçen (2000: 24) hak kavramını “devlet ve toplumun hukuk düzeni aracılığı ile ve yasalarla güvence altına almış bulunduğu bir durum” olarak tanımlar.

Hak kavramı zamana, yere ve topluma göre değişiklik gösterebilir. Aynı toplumda daha önce hak olan bir durum daha sonra yasalarla kaldırılabilir ve hak olmaktan çıkar ya da daha önce hak olmayan bir hukuksal durum yeni yasa veya anayasalarla hak olarak benimsenebilir.

İnsan hakları kavramının temelinde ise insan olgusu yatmaktadır ve bu kavram insanı yalnızca biyolojik anlamda ele almaz. Akıl taşıyan, düşünen ve aynı zamanda psikolojik varlık olarak insanın sırf insan olması nedeniyle doğuştan bazı haklarının var olduğu savı insan hakları düşüncesinin başlangıcı olmuştur(Çeçen,2000). “İnsan hakları, sözcük olarak, kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar anlamına gelmektedir (Gülmez ve Gülmez, 2005: 148)”. Yeşil'e göre (2002: 25) insan hakları “Hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümüdür.”

İnsan hakları, insan olmanın kazandırdığı haklardır; başkası tarafından verilen bir söze ya da teminata bağlı olarak ya da satın alarak elde ettiğimiz haklar değildir. İnsan hakları, insan olmamızın ve insan onurumuzun doğal bir sonucudur. İnsan onuru ve eşitlik, insan hakları fikrinin merkezinde yer alan iki temel değerdir. Bütün insanların eşit olması, insan haklarını evrensel kılar, insan hakları daha iyi ve onurlu bir yaşam için gerekli olan temel standartlar tanımlandığında anlaşılabilir. İnsanların ve

toplumların yaşamlarını insan onuru ve eşitliği temelinde birlikte sürdürebilmeleri için gerekli olan değerler ise özgürlük, adalet, ayrımcılık yapmamak, başkalarına saygı göstermek, hoşgörü ve sorumluluktur.

İnsan hak ve özgürlüklerinin kişiye tanınmış sınırsız bir alan olmadığı, aksine kişiler için bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getirdiği unutulmamalıdır. Temel hak ve özgürlükler kişinin topluma, ailesine ve başka kişilere karşı görev ve sorumluluklarını da kapsar. Bireyler için hak bilinci ne derece önemli ise toplumlar için de sorumluluk bilinci o derece önemli ve gereklidir (Merey, 2005).

1.1.2.1.İnsan Haklarının Özellikleri

İnsan haklarının başka hak kategorilerinden daha iyi ayrıştırılabilmesi için, kavramın belli başlı niteliklerini gözden geçirmek gerekmektedir. İnsan hakları kavramı için yapılan tanımlar göz önünde bulundurulduğunda insan haklarının özellikleri şu şekilde belirtilebilir:

a) İnsan hakları evrenseldir.

İnsan haklarının evrensel olması başlıca üç anlama gelir: (i) Bütün insanlar, zamana ve mekâna bağlı olmaksızın insan haklarına sahiptir. (ii) Dolayısıyla, insan hakları toplumsal aidiyeti, kültürel kimliği, sosyal kökeni, ırkı, dili, dini, sınıfı ne olursa olsun, bütün insanların sahip olduğu haklardır. (iii) İnsan haklarını kültürel-göreceli gerekçelerle tanımazlık edilemez. Esasen, kültürel farklılıkların ifade edilmesi ve korunması da en başta insan haklarının tanınmasına bağlıdır.

b) İnsan hakları doğuştandır.

İnsan hakları, insanların doğuştan sahip oldukları, insan kişiliğinden ayrılamaz haklardır. Bu nedenle, insan hakları, varlığı hukukun tanımına bağlı olan veya sonradan kazanılan haklardan tamamen farklıdır. Bunlar insan olarak var oluşumuzun ve insan kişiliğimizin ayrılmaz bir parçasıdır; onun için, insan haklarının kategorik olarak reddi, insanın –insanî ve insanca var oluşun- inkâr edilmesidir.

c) İnsan hakları toplum öncesidir.

Bu özellik, insan haklarının “doğuştan” olmasının mantıkî bir sonucudur. Buna göre, (i) insanlar herhangi bir sosyal oluşumun üyeleri olarak değil, bundan da önce sırf insan olarak var oldukları için bu haklara sahiptirler. (ii) Bu nedenle de insan hakları

toplumsal-siyasal varoluş biçiminin (siyasal toplumun) meşruluk temeli ve yön gösterici değerleridirler. (iii) İnsan hakları esas itibariyle topluma ve onun temsilcisi sayılan devlete karşı ileri sürülen haklardır.

d) İnsan hakları mutlaktır.

İnsan haklarının “mutlak” olması şu anlamlara gelir: (i) İnsan haklarının varlığı herhangi bir kayda veya şarta bağlanamaz; hiç bir düşünceyle inkâr edilemez, geçersiz kılınmaz. (ii) İnsan haklarının varlığı özellikle de topluma karşı ödevlerin yerine getirilmesine bağlı değildir. (iii) İnsan haklarının kapsamı daraltılamaz, pazarlık konusu yapılamaz. İstisnasız bütün insan haklarına saygı gösterilmelidir. (iv) Bir insan hakkının kullanımı, ancak başka bir insan hakkına ihlal etmesi halinde veya insan haklarının varlık şartlarını ortadan kaldıran ortamın giderilmesi amacıyla kısıtlanabilir.

e) İnsan hakları vazgeçilmezdir.

Kişiler insan haklarını sözleşmeyle başkalarına devredemezler ya da haklarından vazgeçemezler. Çünkü insan hakları doğrudan doğruya bizim insan kişiliğimize bağlıdır. İnsan haklarının vazgeçilmezliği sadece teorik bir ilke değildir; aynı zamanda anayasal-demokratik devletlerin resmîleştirmekten kaçınamayacakları bir gereğin de ifadesidir.

f) İnsan hakları birey haklarıdır.

İnsan haklarının öznesi hiç şüphe yok ki insan toplulukları değil, yalnızca birey olarak insanlardır. İnsan hakları birey haklarıdır. Çünkü topluluk, cemaat, grup, sınıf ve toplum gibi kolektiviteler, varlıkları bireylerden bağımsız olan aslî gerçeklikler olmayıp, birey-insanlardan ve onların arasındaki etkileşimlerden oluşan ilişki ağlarıdır. Dolayısıyla, kolektivitelerin hakları, bireysel insan haklarına göre ikincil konumdadır. Esasen, insan hakları bir yanıyla bu gibi kolektiviteler karşısında korunması gereken haklardır. Bu nedenle, insan hakları sadece birey olarak insanlar için kullanılması anlamlı olan bir kavramdır. Bir grubun, bir sınıfın, bir topluluğun, bir ulusun da elbette hakları olabilir; ancak bunlar insan hakları olarak adlandırılmazlar. Hatta bu gibi haklar sıkça bireysel insan haklarıyla çatışırlar. İnsan haklarının öznesinin bireyler olması demek, ayrıca, bu haklara sahip olmanın belli bir topluma veya kolektiviteye mensubiyet şartına bağlı olmaması da demektir.

g) İnsan hakları çoğunlukla özgürlük haklarıdır.

İnsan haklarının çoğu özgürlüğün açılımlarıdır. Özgürlük, en genel anlamda, hayatı hangi değer ve ideallere göre yaşayacaklarına, keyfî bir dış müdahale olmadan bireylerin kendilerinin karar verebilmelerini ve o yolda hareket edebilmelerini ifade eder. Özgürlük, hemen hemen her durumda, insanların izleyecekleri amaçlar ve kullanacakları araçlar konusunda istedikleri tercihi yapabilmeleri demektir.

h) İnsan hakları temel haklardır.

Bu önermenin ilk anlamı insan haklarının “mutlak”lığını teyit etmektedir. İnsan hakları temel haklardır; çünkü varlıkları egemenin iradesine bağlı değildir. Daha özel olarak, insan haklarının “temel” olmasından kastedilen, onların anayasal düzenin temelini oluşturdukları veya daha doğrusu oluşturmaları gerektiğidir. İnsan haklarının anayasal düzenin “temel”ini oluşturmaları, onların hem kamu politikalarına yön gösterecekleri hem de bunlara aykırı hiçbir yasal ve idarî tasarrufla bulunulamayacağı anlamına gelir

i) İnsan hakları esas olarak devlete karşı ileri sürülen iddialardır.

Bunun açık anlamı, insan hakları iddialarının muhatabının prensip olarak devlet olduğudur. İnsan hakları politiktir ve esas hedefi de kişileri devlet baskısından korumaktır. Bu çerçevede devletin insan haklarıyla ilgili olarak, (a) tanıma, (b) dokunmama, (c) koruma, (d) temin/tedarik olmak üzere başlıca dört ödevinin bulunduğu söylenebilir. Bunlar, kişilerin devlete yönelik iddia ve talepleri olarak da belirtilebilirler (İnsan Hakları: Temel Bilgiler-Koruma Mekanizmaları- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, 2006: 19- 22).

1.1.2.2.İnsan Haklarının Düşünsel Boyutları

İnsan haklarının düşünsel açıdan en temel boyutu, toplumda adaletin sağlanmasıdır. Toplumda var olan adalet durumu, insan haklarının çiğnenmesi ve baskı altına alınması riskini ortadan kaldırır. Devlet ve insan arasındaki adaletin sağlanması, insan hakları açısından kesinlikle gereklidir.

İnsan haklarının ikinci düşünsel boyutu eşitliktir. Herkesin gereksinmesine eşit olarak yaklaşmak ve ilgi göstermek, insanların gereksinmelerini karşılamak ve insanlara

olanakları dengeli biçimde sunmak insan haklarının eşitlik boyutunun gereğidir. Eşitliğin bozulması toplum dengesini olduğu kadar devletin düzenini de sarsar.

Özgürlük, insan haklarının bir anlamda özüdür, diğer anlamda ise düşünsel boyutlarından bir diğerini oluşturur. Özgürlük, insan varlığının bütün yönleri ve boyutları ile gelişim olanaklarına kavuşabilmesidir. Özgürlüğün tam olarak gerçekleşebilmesi için baskı ortamlarının ortadan kaldırılması, açlık ve yoksulluğun giderilmesi ön koşuldur.

Güvence bir diğer insan hakları boyutudur. Her türlü bireysel ve öznel girişime karşı insan haklarını nesnel boyutlarda belirli bir düzene bağlamak ve ortaya çıkabilecek durumlardaki uygulamaları önceden belirli kurallarla saptamak güvence açısından zorunlu bulunmaktadır. Güvence ortamında insanlar hak ve özgürlüklerine bir saldırı gelecek diye herhangi bir korkuya kapılmadan rahatça yaşayabilmelidirler. (Çeçen, 2000).

İnsan haklarının düşünsel boyutlarından bir diğeri de direnme kavramında ortaya çıkmaktadır. Topluma ve devlete kendi kişilik hakları ve diğer insan hakları için boyun eğen insanlar bunların güvence altında sağlanmadığını gördükleri zaman direnme hakkına da sahiptirler.

İnsan haklarının gelişmesinde ve günümüze gelmesinde düşünsel boyutlarının çok büyük rolü vardır. İnsan hakları düşüncesi bir yerde durmayacaktır. Gelişmelerle beraber o da ilerleyecek ve her zaman insanlar için en ileri hak düzeyini arayacaktır.

1.1.2.3.İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İlkel topluluklar döneminde yönetim ve yöneticilere karşı ileri sürülebilecek hak ve özgürlükler yoktur. Bu dönemde demokrasiden ya da demokrasi ile insan hak ve özgürlükleri ilişkisinden söz edilemez (Gülmez, 2001). Yine eski çağda günümüzdeki haliyle insan hakları anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Çünkü eski Yunan ve Roma'da kişinin devlet karşısında haklarının olabileceği yolunda bir düşünce benimsenmemiştir.

Ortaçağa hakim olan Hristiyanlık başlangıçta insan kişiliğine değer kazandırmış, insanı yüceltmış ve herkesi doğuştan erdemli ve eşit saymıştır. Kişi hakları düşüncesi bu yaklaşımla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak Hristiyanlık başlangıçtaki bu yaklaşımını daha sonra yitirmiştir. Ortaçağın bir diğer önemli özelliği olan feodalite ile merkezi devlet anlayışı yıkılmıştır. Bireylerin hiçbir hak ve özgürlüğünün olmadığı bu yapı, feodal beylere ayrıcalık tanınması ve eşitlik ilkesinin parçalanması nedeniyle insan haklarının gelişimi için olumsuz bir yapıdır.

Rönesans ve Reform döneminde kilisenin devlet üzerindeki etkisi kalkmış ve bu dönemde Sanayi Devrimi ve kapitalizmin etkisiyle yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde özgürlük, eşitlik ve kişi hakları gibi kavramlar gündeme gelmeye başlamıştır.

Çağdaş anlamda insan hakları düşüncesi, temelinde akıl ve bilimi barındıran Aydınlanma felsefesi ve üretim ilişkilerindeki büyük dönüşümle, Sanayi Devrimi dediğimiz ekonomik ve sosyal olayla birlikte gelişmiştir. Özgürlük ve eşitlik düşüncelerine yeni bir içerik kazandırılmıştır. Uygulamadaki yoksulluk ve eşitsizliklere karşı sosyal eşitlik istem ve tepkileri yoğunlaşmış ve bunu gerçekleştirmeye yönelik somut yasal önlemler alınmaya başlanmıştır(Gülmez, 2001: 11).

17. ve 18. yüzyıllarda insan hakları anlayışı hukukun laikleşmesi ile kendini göstermiş ve toplum sözleşmesi görüşünü savunan filozofların görüşleriyle birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. İnsan hakları düşüncesini “doğal haklar” adı altında ilk dile getiren 17. yüzyıl İngiliz filozofu John Locke’dur. Doğal haklar düşüncesinin oluşmasında daha önceki Stoa felsefesi ile Ortaçağın Hristiyan “doğal hukuk” anlayışının etkileri vardır. Ancak bu doktrinlerde doğrudan doğruya siyasi iktidara karşı ileri sürülebilecek talepler anlamında “haklar” düşüncesi yoktur (İnsan Hakları: Temel Bilgiler-Koruma Mekanizmaları- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, 2006: 26).

Modern çağda insan haklarının gelişiminin ilk önemli adımı 1688 “Büyük Devrim”i sonrasında İngiltere’de kabul edilen “Haklar Bildirisi”dir. Haklar bildirisi ve onu izleyen Locke’un doğal haklar teorisi Batı dünyasında etki yaratmış ve 1776’da Amerika’da “eşit özgürlük” ve “vazgeçilmez haklar” ilkelerine dayanan Virginia Bildirgesi ve aynı tarihte Amerikan Bağımsızlık Bildirisi kabul edildi.

17. yüzyıl İngiliz ve 18. yüzyıl Amerikan devrimlerinden büyük ölçüde etkilenen 1789 Fransız Devrimi ile ilan edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi insan haklarının gelişimi açısından oldukça önemlidir(İnsan Hakları: Temel Bilgiler-Koruma Mekanizmaları- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, 2006: 27).

İnsan hakları asıl 20. yüzyılda anayasalar ve kanunlarla sistematik bir biçimde düzenlenmeye başlamıştır. 10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler tarafından kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları karşılayan geniş bir alanı kapsamaktadır. 19. ve 20. yüzyıllarda insan hakları konusu, popüleritesinin artması ve bu alanda dünyanın birçok ülkesinde hukuki düzenlemelere gidilmesi ile zirveye ulaşmıştır.

1.2. DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Günümüzde birbirinden farklı üç anlamda kullanılan eğitim her şeyden önce sosyal bir kurumu, bir “eğitim sistemini” dile getirir. Eğitimin kurum olarak bir yapısı, işleyiş kuralları vardır. Eğitim kelimesi, ikinci olarak, bir “eylemin sonucu” anlamında kullanılır. Son olarak, eğitim kelimesi, önceden bilerek ya da bilmeyerek, iki ya da daha çok sayıda insanı birbirine bağlayan, okulun çerçevesini aşır her yaşta ve yaşamın her durumunda gözlenen bir “süreci” dile getirir(Tanilli,1996). Her yaşta ve yaşamın her durumunda gözlenen bir süreci ifade eden eğitim elbette ki toplumsal yaşam için vazgeçilmez bir unsurdur. Toplum yaşamında demokratik ve insan haklarına saygılı bireylerin yetiştirilmesinde de eğitime ihtiyaç duyulur. “Genel olarak eğitim ve özel olarak da insan hakları ve demokrasi eğitimi; katılımcı demokratik toplumu, biçimsel kurum ve kuralların ötesinde, yurttaşların özümseyerek içine sindirdiği bir yaşam biçimi olarak yerleştirip yaşatmanın temel araçlarından biridir, başlıcasıdır (Gülmez, 1994: 217).”

İnsan hakları ve demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli koşullar vardır. İnsan hakları ve demokrasi, hak belgelerine, anayasalara ve yasalara yazılmakla kendiliğinden gerçekleşmez. Dünyanın her yerinde ve toplumların tüm bireyleri tarafından bilinmesi, özümsemesi, bir yaşama biçimi ve ahlak kuralı haline getirilmesi gerekir. Bu da ancak eğitim ile yani öğrenerek ve yaşayarak olur. Dolayısıyla insan hakları ve demokrasinin aileden başlayarak, sokakta, okulda, çevrede ve tüm toplumda her türlü yöntem ve araçlarla öğretilmesi gerekir (Altunya, 2003).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)“Toplumun her bireyi ve her organının bu bildirgeyi sürekli göz önünde bulundurarak eğitim öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye” çaba göstermeleri konusunda herkese ödev yüklemiştir. Daha sonra gerek Birleşmiş Milletler (BM) gerekse Avrupa Konseyi’nce kabul edilen birçok belgede ülkelerin insan hakları ve demokrasi eğitimi yükümlülükleri vurgulanmıştır. Örneğin BM örgütü genel kurulunda 1960 yılında kabul edilen Eğitimde Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nde; “Eğitim insan kişiliğinin tam gelişmesine, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının güçlenmesine yönelik olmalı” demektedir.(m.5/1-a)

İnsan hakları ve demokrasi eğitiminin önemi, ilkeleri ve nasıl yapılacağı konusunda uluslar arası uzman kuruluşların tavsiye kararları ve toplantı bildirileri de bulunmaktadır. UNESCO’nun 1974 yılında kabul ettiği Uluslar arası Anlayış İşbirliği

ve Barış İçin Eğitim ve İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere İlişkin Eğitim Tavsiyesi'nde konunun önemi vurgulanmıştır. Ayrıca tavsiye kararında, eğitim ve insan hakları eğitimi kavramları, ana ilkeler, uluslar arası işbirliği, tarafların(öğretmen, öğrenci, veli vb.) eğitime katılımı, eğitim programı, öğretmen eğitimi, eğitimin araç ve yöntemleri gibi birçok konuya yer verilmiştir.

Avrupa Konseyi de 1978 yılında İnsan Hakları Öğretimi Tavsiye Kararı'nı kabul ederek insan hakları eğitiminin, insan haklarını korumada etkin bir yol olduğunu vurgulamış ve tüm bireylerin bu eğitime olabildiğince erken yaşta başlamasının gereğine değinmiştir. Konsey 1981 yılında kabul ettiği Demokrasiye Karşı Bir Tehdit Olarak Hoşgörüsüzlüğe İlişkin Bildirge'de ise; tüm insanların saygınlığına ve eşitliğine saygı ve hoşgörünün demokratik ve çoğulcu bir toplumun temeli olduğuna inanarak “bu konuda ülkelere bilinç geliştirme” ve ilköğretimden başlayarak insan hakları eğitimine ek olarak “ yabancılara nitelik ve kültürleriyle ilgili anlayış ve saygı” geliştirici çalışmalar yapma yükümlülüğü getirmiştir.

3- 8 Ekim 1994 tarihleri arasında toplanan 44. Uluslararası Eğitim Konferansı'nda bir araya gelen eğitim bakanları; “şiddet, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, saldırganlık, milliyetçilik ve insan hakları ihlallerinden, dinsel hoşgörüsüzlükten, terörizmin şiddetlenip azmasından” derin kaygı duyduklarını belirterek örgün eğitim kurumları ile yaygın eğitimde “insan hakları, demokrasi ve hoşgörü” eğitimine yoğunlaşacaklarına söz vermişlerdir.

BM Genel Kurulu, 1995–2004 yılları arasında yürütülecek; “İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler Onyılı” adını taşıyan bir eylem planı yapmıştır. Bu plana göre ülkeler insan hakları eğitimini yoksa programlarına koymuş, eğitim görevlilerini eğitmiş ve ders kitap ve materyallerini buna göre geliştirmişlerdir.

Uluslar arası alandaki tüm bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye’de demokrasi ve insan hakları eğitimi ile ilgili çalışmalara da bakmakta yarar vardır. Türkiye’de demokrasi eğitimi cumhuriyetin ilanı ile birlikte eğitim kurumlarının yönetiminde bir ilke olarak benimsenmiştir. Bu ilke daha sonraki ilk ve ortaöğretim yönetmeliklerinde ve programlarında da yer almıştır. Cumhuriyetle birlikte okullarda öğrenci yönetimlerinin kurulması, yurttaşlık ve demokrasi eğitiminin uygulamalı olarak yapılmasını sağlamıştır. Ancak, Türkiye’de insan hakları ve demokrasi eğitiminin bugünkü anlam ve kapsamıyla yapılması 1945’ten sonradır. Ülkede “çok partili” döneme geçilmesi; Birleşmiş Milletler Örgütü’nün (1945), onun eğitimle doğrudan ilgili olan örgütü UNESCO’nun (1945), Çocuklara Yardım Fonu’nun (1946) ve Avrupa

Konseyi'nin(1949) kuruluşunda Türkiye'nin etkin rol üstlenmesi, bu alandaki eğitimin de yolunu açmıştır.

Türkiye'de insan hakları eğitimi açısından 6 Nisan 1949 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) 'nin kabulü, demokrasi eğitimi açısından da 21- 31 Ağustos 1949 tarihlerinde toplanan IV. Milli Eğitim Şurası'nda "Eğitim ve Öğretimde Dayanılan Demokratik Esaslar" konulu bir bildirinin görüşülüp karara bağlanması oldukça etkili olmuştur.

Türkiye 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile insan hakları ve demokrasi eğitimini bir kez daha yükümlenmiştir. Yasanın 1983'te yenilenen 2/1. maddesi; "İnsan haklarına dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletini benimsemiş yurttaşlar yetiştirmeyi Türk Milli Eğitiminin "genel amaçları" arasında saymıştır. Milli Eğitim Temel Kanunu'ndaki değişiklikler dikkate alınarak 1983 yılında çıkarılan İlköğretim, Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği demokrasi eğitimine, kısmen de insan hakları eğitimine yer vermektedir. Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerinde de demokrasi eğitiminden şöyle söz edilmektedir: Güçlü ve dengeli, özgür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve sürdürülmesi için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun, Anayasa, yasalara, manevi ve toplumsal değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılmasına ve bu yöndeki duygu ve davranışların geliştirilmesine özen gösterilir (Kıncal ve Uygun, 2006).

Türkiye'de insan hakları ve demokrasi eğitimi 1990'larda yeni bir anlayışla ele alınmaya başlanmıştır. Bunda 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ve yaşanan insan hakları ihlalleri, 1980'lerin ortasından sonra oluşan öğretmen sendikaları, Avrupa Birliği ile yoğunlaştırılan temaslar, insan hakları ile ilgili uluslar arası konferanslara katılım ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün İnsan Hakları Eğitimi Onyılı konusundaki kararı etkili olmuştur. 1993 yılında oluşturulan İnsan Hakları Koordinasyon Üst Kurulu öncelikle insan hakları ve demokrasi eğitimi üzerinde yoğunlaşmıştır. 1995'te yapılan bir protokolle ilköğretimdeki "Vatandaşlık Bilgileri" dersine "insan hakları ve demokrasi" konuları da eklenmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu 25 Haziran 1998 tarih ve 82 sayılı kararı ile bu dersin adını "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi"ne dönüştürerek 7. ve 8. sınıflarda okutulmasına karar vermiştir. Aynı kurul 10 Mayıs 1999 tarih ve 38 sayılı kararı ile de lise ve dengi okullarına seçmeli Demokrasi ve İnsan Hakları dersini koymuştur.

Gerek uluslar arası yükümlülükler ve gerekse Türkiye’deki gelişmeler demokrasi ve insan hakları eğitiminin önemi ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. İnsan kişiliğinin tam gelişmesi için olmazsa olmaz bir koşul olan insan haklarını ve demokrasiyi öğrenmek, başlı başına bir insan hakkıdır; dolayısıyla eğitim hakkının da bir boyutudur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi(İHEB) (m.26/2), Çocuk Hakları Sözleşmesi (m. 29/1) gibi evrensel insan hakları belgelerinde eğitimin amacı; “insan kişiliğini geliştirme” ve “insan hakları ile temel özgürlükleri geliştirip güçlendirme” olarak belirlenmektedir.

İnsan hakları ve demokrasi eğitiminin gerçekleştirileceği yer ve ortamlar da gerçek bir demokrasinin varlığıdır. Çünkü insan hakları ve demokrasi eğitiminin bilgi aktarmanın ötesinde bilgileri özümsemiş davranışlara dönüştürmeyi amaçlayan bir yaklaşımla yapılması gerekir. Demokrasinin her düzey ve bağlamda; ailede, ana-baba-çocuk arasındaki ilişkilerde; okulda da, öğrenci-öğretmen-yönetici üçlüsü arasındaki ilişkilerde somut olarak görülmediği, yaşanmadığı ve sindirilmediği bir ortamda yapılan insan hakları ve demokrasi eğitiminin inandırıcı olamayacağı açıktır. O halde insan hakları ve demokrasi eğitimi konusunda yetişkinlere, toplumu yönetenlere ve iletişim araçlarına büyük ödevler düşmektedir. Aile içinde aile büyüklerinin, çevrede yetişkinlerin ve okulda eğitim görevlilerinin insan hakları ve demokrasiyi öğretme, bunları bilinç haline getirme ve ortak bir insan hakları ve demokrasi ahlakı geliştirme konusunda sorumlulukları bulunmaktadır.

İnsan haklarının ve demokrasinin yaşam biçimi haline gelmesi için bunların “bilgi” olarak öğrenilmesi de yeterli değildir. Bu konudaki “bilgi” ve beceriler birer amaç değil, insan kişiliğinin oluşması için birer araç olarak görülmeli ve okullarda insan hakları ve demokrasi bilincinin uygulamalı olarak kazandırılması hedeflenmelidir. Okullar, çocuklara demokrasi ve insan haklarını ve bu hakları kullanmayı öğretmelidir. Bu konuda en önemli görev okul yöneticilerine ve öğretmenlere düşmektedir. Demokrasi ve insan hakları eğitimi verecek bu bireylerin önce kendilerine şu soruları sormaları uygun olacaktır: Ben ne kadar demokratım? İnsan hak ve özgürlükleri nelerdir? Bu hak ve özgürlükleri sadece kendim için değil herkes için istiyor ve savunuyor muyum?

Bu sorulara yanıt verecek olan insan hakları eğitimi veren bireylerin dikkat etmesi gereken bazı noktaları şu şekilde belirtebiliriz:

1. Öğrencilerin hak, adalet, özgürlük gibi kavramların okulda, sınıfta var olduğunu ve bunlara önem verildiğini görmesi sağlanmalıdır. Bunun için hak, adalet, özgürlük kavramları okullarda yaşama geçirilmelidir.
2. Öğrenciler ve okuldaki bütün çalışanlar arasında güven ve saygı geliştirilmelidir.

3. Okulda ve sınıfta demokratik bir ortam geliştirilmelidir.
4. Sınıfların ve okulun yönetimi konusunda öğrencilere sorumluluk verilmeli, kendilerini ilgilendiren konularda alınacak kararlara katılımları sağlanmalıdır.
5. Eğitsel kol çalışmaları savsaklanmamalı, amacına uygun olarak yapılmalıdır.
6. Öğrencilere birey olarak değer verilmelidir.
7. Öğrencilerin düşüncelerini ifade edebilmelerine olanak sağlanmalıdır.
8. Öğrencilere eleştiri kültürü kazandırılmalıdır.
9. Okul ve sınıf ortamında şiddetten uzak; sevgiye saygıya, anlayışa ve hoşgörüyeye dayanan çift yönlü bir iletişim sağlanmalıdır.
10. Başarılar ödüllendirilerek, öğrencilerin kendilerine güven duymaları sağlanmalıdır.
11. Altından kalkılamayacak sorunlar yerine, baş edilebilecek sorunlar yaklaşımı benimsenmelidir.

Yukarıda belirttiğimiz maddelerin çoğaltılması mümkündür. Burada vurgulanması gereken en önemli nokta okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve okullardaki diğer çalışanların demokrasiye, insan hak ve özgürlüklerine inanmaları ve bağlılık göstermeleridir. İnanılmayan bir şey için ya çaba gösterilmez ya da gösterilen çaba etkili olmaz. Bu amaçla gösterilecek çaba için de okul çalışanları, aileler ve çevredeki diğer kurumlar arasında işbirliğinin sağlanması önkoşuldur.

1.2.1. Demokrasi Eğitimi

Her siyasal sistem belirli bir siyasal kültür ve değerler üzerinde yükselir. Siyasal bir sistem olarak demokrasinin yaşayabilmesi için, demokratik rejimin kendine özgü siyasal kültür ve değerler üzerinde temellendirilmesi gerekir. Demokrasiyi bir yaşayış biçimi olarak benimseyen bireyleri barındıran bir demokratik sistem, çok daha sağlam temellere sahip olacaktır. Bu bakımdan demokrasiyi yaşatma sorunu, bir noktada demokratik değerleri benimsemiş kişileri yetiştirme sorunuyla yani demokrasi eğitimiyle çakışmaktadır. Öyleyse demokrasinin tüm ilke ve kurumlarıyla yerleşmesi, bir yaşayış biçimi olarak benimsenmesiyle yani demokrasi eğitimiyle olasıdır (Gümüş ve Gömleksiz, 1999). Demokrasinin temelini eğitime dayandığı herkesçe bilinen bir olgudur. Yani kamunun oylarına dayanan bir hükümetin yürütücüleri ve hükümet başkanına uyanlar, eğitim görmüş olmadıkça başarılı olamazlar. Demokratik bir toplum, kendisinin dışında bir otoriteyi dışladığında onun yerine isteğe bağlı ilişkiler ve bir düzenleme oluşturabilmelidir ve bu düzenleme de ancak eğitim ile sağlanabilir (Dewey, 1996).

Siyasal rejimi demokrasi olan bir toplumda eğitim de demokrasi ile doğru orantılı olarak şekillenecektir. Demokratik değerlerin bireylere kazandırılmasında ve demokrasiyle ilgili bilgi, beceri ve tutumların davranışa dönüştürülmesinde örgün eğitim kurumlarına büyük görev düşmektedir. “Demokrasinin anlaşılması ve özümsemesi okullarda verilecek eğitimle mümkündür. Bireyin karakterinin ve değer yargılarının şekillenmesindeki en kritik dönemlerden biri olan ilköğretim dönemi de demokratik değerlerin ve ilkelerin kazanılmasının temellerinin atıldığı dönemdir ve bu nedenle ilköğretimde alınacak eğitimin önemi büyüktür. İlköğretim kurumlarında demokrasi eğitimine başta sosyal bilgiler ve hayat bilgisi dersi olmak üzere, tüm derslere entegre edilmiş disiplinler arası bir yaklaşımla, kulüp çalışmaları ve okul meclisleri ile yer verilmektedir (Güven,2009: 416).”

Demokrasinin günümüz toplumları için bir yaşam biçimi olarak kabul edilmesi, bu yaşam biçimine uygun bireylerin yetiştirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Çünkü demokrasi ancak onu anlamış ve benimsemiş bireylerce yaşatılabilir ve geliştirilebilir. Bu bireylerin yetiştirilmesi görevi ise öncelikle aileye, eğitim kurumlarına ve çevreye düşmektedir. Ailede, okul yaşamında ve çevrede istenilen düzeyde demokratik davranış örnekleriyle karşılaşmayan bireylerin, demokrasiyi özümsemeleri, demokratik bir ülkenin yurttaşları olmaları beklenemez.

“Eğitim ve demokrasi, anlam ve işleyiş yönünden birbirine bağlı iki kavramdır. Eğitimin demokratikleşmesi ya da eğitim sürecinin temel kurumları olan okulların demokratikleşmesi, o toplumda demokrasi kültürünün yerleşip gelişmesi ile ilgili bir sorundur (Polat, 2003: 113).” Gülmez’e (1994: 217)göre de “İnsana değer olarak önem veren, uluslar arası belgelerde de öngörüldüğü gibi insan kişiliğini özgürce ve eksiksiz biçimde geliştirilmesine olanak sağlayan bir yönetim biçimi olarak demokrasi, ancak eğitim süreci içinde öğretilir”.

“Demokrasi ile eğitim arasındaki ilişkiyi ilk olarak John Dewey 1916 yılında yayınladığı “Demokrasi ve Eğitim” isimli eserinde ele almıştır. Ona göre eğitimin, bireyin yaşam biçimine yön vermesi ve buna dönük yöntemleri kullanması gerekmektedir. Dewey, okulda kazanılan bilginin, etkinliklerle ya da mesleklerle bağlantısının kurulması ve yaşamla bütünleşen bir ortamda verilmesi ile bunun sağlanabileceğini savunmuştur (Yeşil, 2002: 42).”

Demokrasilerde eğitimin özel bir önemi olması gerekmektedir. Çünkü eğitim, sistem ve içerik olarak yalnızca içindeki bireyi etkileyip, toplumun geleceğini de belirlemektedir. Dolayısıyla demokrasiyi kavramış ve onu yaşatacak bireylerin

yetişmesi için eğitim büyük önem taşımaktadır. Eğitimin hedeflerine bakıldığında da eğitim ile demokrasi arasındaki sıkı ilişkiyi görmek mümkündür. Çağdaş toplumlarda eğitim politikalarının süreklilik arz eden hedeflerinden biri, eğitimin nicel ve nitel olarak demokratikleştirilmesidir. Eğitimin toplamsal hedefi de aslında kelimenin tam anlamıyla demokratlaştırılmış bir toplum düzeni kurarak ülkenin ve bireylerin refah düzeylerini yükseltmekten başka bir şey değildir. Aynı şekilde, eğitimin siyasal amacının da vatandaşlarının mevcut devlet düzenine bağıllılığını sağlama ve onları kendi kapasiteleri ölçüsünde lider olarak yetiştirme olduğu dikkate alınırsa, eğitim ile demokrasi arasındaki sıkı bağı kolayca görülebilir.

“Demokrasi eğitiminin başlıca amacı bireylere demokrasi kültürü kazandırmaktır. Demokrasinin kültür olması demek, onun toplumsal yaşamda bir hayat tarzı haline getirilmesi ve bir anlamda ahlaki değer haline gelmesidir. Demokrasi bir yönetim biçimi olarak insanların bir arada nasıl yaşayabileceklerini ortaya koyan ahlaki bir kavramdır. Bireylere ahlaki bir olgunluk kazandırmak okul ve eğitimin amaçları arasındadır (Eyim, 2005: 65).”

Demokrasi eğitimi, insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, demokratik değerlere saygı duyan ve savunan etkin bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu eğitimle bireylere, yalnızca demokrasi ve özgürlük kavramlarının bilgi ve anlayışının kazandırılması değil, daha da önemlisi, onlarda demokratik kişiliğın oluşturulması amaçlanmalıdır. Demokratik kişiliğın oluşturulabilmesi için de düşünen, eleştiren, araştıran ve sorgulayan bireyler yetiştirilmelidir. Bu da ancak demokratik bir eğitimle mümkündür ya da bir başka deyişle demokratik kişiliğın oluşturulmasında demokratik eğitimin rolü oldukça önemlidir. Yılman’ın (1996: 70) :

- 1.“Demokratik hayat için davranış, tutum ve anlayış örüntülerini geliştirmeye çalışır.
2. Demokrasi içinde bir hayata hazırlar.
3. Fertleri başarılı bir yaşama hazırlamak için konu alanlarını uygulamalı şekilde kullanır.
4. Öğrenmede, düşünme ve kalıcı davranış değışiklikleri yaratmayla ilgilenir.
5. Öğrenci için toplum hayatında geçerli yaşantılar sağlar.
6. Fertlerin çevreleriyle ilişkilerine yönelik deneysel etkileşim gerçekleştirir.
7. Grup fertlerinde bilinçli ve kendini denetleme alışkanlığı geliştirir.
8. İşbirliğı içinde birlikte çalışmaya yönelik bir tutumu temel alır.

9. Öğrencilerin kendi gelişim ve öğrenmelerini yönlendirmelerine yarayacak çaba, yetenek ve yaratıcılık esastır.
10. Ferdi farklılık ve yeteneklere göre değişik yaşantılar sağlar.
11. Öğrenci, karar verme, planlama, kendini disipline etme, değerlendirme ve faaliyette uyumlu olmaya özendirilir.
12. İlgi ve isteklere göre güdülenme vardır.
13. Gençler yetişkin kültürünün yanında kendi kültürlerini de meydana getirebilme çabasıdadırlar.”

şeklinde belirttiği demokratik eğitimin özellikleri bireylerde demokratik kişiliğin oluşturulmasında uygulanabilecek temel yöntemlerdir.

Koca'ya göre (1998: 12) “Demokrasi eğitiminin başlıca üç ilkesinin bulunduğu birçok yazar tarafından kabul edilmektedir:

1. Bireylere kendine güven duygusu kazandırmak,
2. Bireye kendi görüşlerine aykırı da olsa başka görüşlere hoşgörülü olmayı öğretmek,
3. Bireyleri toplum yaşamına ilişkin bilgilerle donatmak, böylece onlara yasaların, kurumların insan gereksinimleri için yine insanlarca yapıldığını kanıtlamak.”

Peki demokratik değerlerin benimsenmesi ve demokratik bir kişiliğin oluşturulması sürecinde okulun rolü nedir? Okullar öncelikle eşitlik, katılma, kararların serbest tartışma oylama ile alınması, uzlaşma geleneği, siyasal hedeflerin gerçekleştirilmesinde şiddet yönteminin kesinlikle reddi, insanın insan olarak taşıdığı temel değer, bu değerın korunup geliştirilmesi için hürriyet ortamının taşıdığı vazgeçilmez önem, hoşgörü, gerçeğe ancak hür düşünce ve tartışma yoluyla varılabileceği inancı, siyasal çoğulculuk ve hukuk devleti gibi demokratik bir değerler sisteminin temel unsurlarını öğrencilere öğretmelidir. Bunun için de bu hedefler doğrultusunda hazırlanmış bir programı olan bir derse ya da bu konuyla daha yakından ilgili belli dersler çerçevesinde demokrasi eğitiminin gerçekleşmesine ihtiyaç vardır. Ancak okulların demokratik eğitime katkısı yalnızca belli derslerce verilecek bilgilerle sınırlı değildir. Derslerin tartışma ve katılmaya ağırlık verici biçimde düzenlenmesi, insanın insan olma sıfatıyla taşıdığı değer ve saygınlığın unutulmaması ve okulda öğretmen ve idarecilerin davranışlarıyla öğrencilere olumlu örnek olması okulların demokratik eğitime katkısı açısından birer önkoşuldur.

1.2.2. İnsan Hakları Eğitimi

Eğitimin genel amacı bireylerin içinde yaşadıkları topluma sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarına yardım etmektir. “Günümüzde bireylerin etkileşim içinde olduğu ortam teknolojinin ilerlemesi ve iletişim olanaklarının artması ile gittikçe genişlemekte ve karmaşık hale gelmektedir. Bu karmaşık ortamda insan haklarına saygının geliştirilmesi daha büyük bir önem kazanmaktadır. Bu nedenle, insan haklarına saygıyı geliştirmeyi amaçlayan eğitim, mümkün olduğunca erken yaşta başlamalı ve yaşam boyu süren bir süreç olmalıdır (Kepenekçi, 2000: 1).”

“Bireyin, kendisini tüm yönlerden geliştirebilmesi, yaşadığı çevreyi ve toplumu kavrayabilmesi, sorunlarına ilgi duyup çözümüne düşünsel ve eylemsel olarak katılması, toplumda etkin ve yararlı bir rol oynayabilmesi ve bu amaçla sorumluluklar üstlenebilmesi, öncelikle öznesi olduğu hak ve özgürlükleri öğrenerek “hak bilinci” edinmesine bağlıdır. İnsan hakları eğitimi, “edilgen” kimliğinden sıyrılarak “etkin, özgür ve katılımcı yurttaş” kimliği kazanan hak özneleriyle, sivil toplumun ve sonuç olarak demokrasinin katılımcı boyutunun geliştirilip güçlendirilmesini sağlayacaktır. Bu anlamda insan hakları eğitimi, aynı zamanda insan haklarının ve demokrasinin de güvencesidir (Gülmez, 1998: 546).”

İnsan hakları ve demokrasi eğitimi örgün öğretim sistemi ve bu sistemin ilköğretim aşamasıyla sınırlı olmayıp, tüm yaşamı kapsayan bir süreçtir. Örgün öğretimin ilköğretim aşamasında insan hakları eğitimi kesintisiz ve bütünsel bir süreç olarak programlara konulmalıdır. Bunun için insan hakları ve demokrasi ile ilgili bilgilerin aktarılmasını amaçlayan doğrudan ve bağımsız dersler gerekli ancak yeterli değildir. Aynı zamanda programda yer alan diğer derslerin programlarının da insan hakları eğitimi açısından birbirini tamamlar nitelikte olması gerekir. İkinci aşamada programlara uygun kitapların hazırlanması, üçüncü aşamada, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bilgilendirilmeleri ve bu bilgileri davranışa dönüştürüp içselleştirmiş olmaları gerekir. Aynı zamanda sınıfın ve tüm okulun öğrenciye kazandırılması hedeflenen davranışların sergilendiği bir ortam haline getirilmesi gerekir. Tüm bunları sağlamak bir süreç olan insan hakları eğitiminin ailede başlayıp okulda ve okul dışında da sürmesi ile mümkündür (Gülmez, 1998).

İnsan haklarının ortaya çıkması kadar, korunması ve geliştirilmesi de önem taşımaktadır. İnsan haklarının konusu olan insanın aynı zamanda kendi haklarına sahip çıkması beklenir. Bu da ancak insanların bu konudaki bilinç ve duyarlılıklarıyla gerçekleşir. Bu bilinç ve duyarlılık kişilere eğitim yoluyla kazandırılır (Doğan, 2005).

“İnsan haklarının pratiğe geçirilmesi ve evrensel bir barış kültürünün oluşturulması için hakların öznelere olan insanların belirli bir bilince ulaşmaları, duyarlılık geliştirmeleri ve harekete geçmeleri gereklidir (Bağlı ve Esen, 2003: 21).”

İnsan hakları bireyin sırf insan olmasından kaynaklanan haklardır; dolayısıyla hiçbir şekilde sınırlanamaz ve hiçbir şarta bağlanamaz. İnsan haklarının bireyin yaşamı açısından birçok boyutu vardır ve evrensel barış kültürü oluşturmak için insan hakları bilincinin eğitim yoluyla genç kuşaklara aktarılması gereklidir. İnsan hakları eğitimi en basit şekliyle insan hakları konusundaki bilgilerin aktarılması, gerekli tutum ve davranışların geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Genel anlamda herkeste, örgün eğitim kapsamında düşünüldüğünde, küçük sınıflardan başlamak üzere tüm düzeylerdeki öğrencilerde insan haklarına saygı ile bu hakları koruma ve yararlanma bilincini geliştirmek amacıyla, uygun içerik, materyal ve yöntemlerle verilen eğitime “insan hakları eğitimi” denir (Kepenekçi, 2000). “İnsan hakları eğitimi, herkese tanınan eğitim hakkının işlevlerinden biri olarak da vurgulanan “insan haklarına saygıyı güçlendirme” amaç ve ülküsünün içerdiği bir “hak” tır (Gülmez, 1994: 6).”

İnsan hakları eğitiminin tüm derslerin içeriği bağlamında gerçekleştirilebilecek birçok hedefi vardır. BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planı’nda yer aldığı şekliyle bu eğitimin hedeflerinden bazıları şunlardır:

1. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek,
2. İnsanlar ve uluslar arasında demokrasiyi, toplumsal adaleti, dayanışmayı ve dostluğu geliştirmek,
3. Bireyleri etkin yurttaşlık doğrultusunda güçlendirmek,
4. Evrensel insan hakları değerlerine dayalı bir barış kültürü oluşturmak.

“İnsan hakları ve demokrasi kültürünün gelişmesinin sağlayacak bu hedeflere ulaşma açısından en önemli noktalardan birisi, eğitimin sadece bilgilendirme boyutunda kalmaması gerekliliğidir. Etkili bir insan hakları eğitiminin bilgilendirici boyutunun yanında, tutum ve davranış değişikliği yaratacak şekilde yürütülmesi gerekir (Bağlı ve Esen, 2003: 22- 23).”

Türkiye’nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi’nin 1985 yılında aldığı Okullarda İnsan Haklarının Öğretilmesi Konusundaki Tavsiye Kararı’na göre insan hakları eğitimi ile geliştirilmesi gereken becerilerin bazıları şunlardır:

1. “Dinleme, kendi fikrini savunma gibi zihinsel beceriler,
2. Yazılı ve görsel basın gibi çeşitli kaynaklardan elde edilecek materyali analiz edebilme, özellikle önyargı ve ayrımcılık gibi konuları tanımlayabilme becerisi,

3. Farklılıkları kabul etme, olumlu kişisel ilişkiler kurabilme gibi toplumsal beceriler,
4. Çatışmaları şiddete başvurmada çözme becerisi,
5. Sorumluluk alma ve karar alma süreçlerine katılım becerisi (Bağlı ve Esen, 2003: 24- 25).”

Kepenekçi (2000: 13), insan hakları eğitiminin dayandığı ilkeleri şu şekilde sıralamıştır:

1. “Tüm öğretim kurumlarında, insan hakları eğitimine büyük bir önem verilmeli ve bu eğitim teşvik edilip sürekli denetlenmelidir.
2. İnsan hakları eğitimi gerçek yaşamla bağlantı halinde olmalıdır.
3. Öğrencilerin temel haklar ve bu alanda kullanılan terminoloji hakkında temel bir bilgi düzeyine sahip olmaları sağlanmalıdır.
4. Öğrencilerin tek tek ve toplu olarak tutum ve davranışlarında değişme meydana getirilmeye çalışılmalıdır. Öğrencilerde insan hakları, barış ve kalkınma adına, ileride aktif olarak toplum yaşamında etkinliklerde bulunabilecek potansiyel oluşturmaktadır.

Herhangi bir eğitim programının istenilen verimi sağlayabilmesinin koşullarından birisi, belki de en önemlisi, o programın amaçlarının hem uygulayıcıları hem de öğretmenler tarafından belirlenmiş ve benimsenmiş olması gerekliliğidir. Bu doğrultuda genel eğitimin bir parçası olarak “insan hakları eğitimi ile:

1. İnsan haklarının kavramsal çerçevesinin verilmesi,
2. Bu bilgilerin kültürler ve uluslar tarafından uygulanabilirliğinin incelenmesi,
3. İnsan hakları alanındaki belli sorunlar üzerine odaklanarak, insan haklarının uygulanmasını ve ihlallerinin önlenmesini sağlayacak stratejilerinin yorumlanması ve değerlendirilmesi amaçlanır (Kepenekçi, 2000: 16).”

“Uluslararası İnsan Hakları Derneği de 1997 yılındaki raporunda insan hakları eğitiminin amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

1. İnsanların ve grupların hakları ve görevleri hakkında bilinçlenmeyi sağlamak,
2. Öğrencilerin insan hakları ile ilgili diğer devletlerin uygulamalarını anlamalarını sağlamak,
3. Öğrencilere ve dolaylı olarak düşünüldüğünde tüm topluma insan hakları ile ilgili ulusal ve uluslar arası hukuksal düzenlemeleri ve demokratik süreçleri tanıtmak,

4. Uygun yöntemlerle, insan haklarının teorik olarak öğrenilmesiyle somut uygulamayı birleştirip karşılaştırmak,
5. Öğrenciler arasında bilgiyi ve deneyimi paylaşma fırsatları sağlamak,
6. İnsan onuruna saygıyı geliştirmek, toplumun yönetimine bireylerin katılımını sağlamak ve insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmaya çalışmak (Kepenekçi, 2000: 17).”

Kepenekçi (2000: 18), “insan hakları dersi öğretmenlerinin, insan hakları öğretiminde şu tür hedeflere ulaşmaya çalışmaları gerektiğini savunmaktadır:

1. Öğrencilerin, insan hakları standartlarının yaptırım gücünü ve uygulanmasını sağlayan uluslararası yasal sistem ve BM içindeki işleyiş mekanizmalarını anlamalarını sağlamak,
2. Öğrencilerin insan hakları ihlallerinin yıkıcı etkilerini, ayrımcılığın çeşitli şekillerini anlamalarını sağlamak,
3. Öğrencilerin, sosyal değişimi etkileyebilecekleri yönünde olumlu bir tutum kazanmalarını teşvik etmek,
4. Öğrencilerin günümüz dünyasında var olan insan hakları ihlallerinin boyutlarını ve şekillerini, bu ihlalleri ortadan kaldırmaya yönelik yapılan çalışmaları ve insanların devlet çapında, devletlerarası düzeyde ve gönüllü kuruluşlar yoluyla gösterdikleri çabaları anlamalarını sağlamak.”

Unutulmamalıdır ki, insan hakları eğitiminin başarıya ulaşması için, eğitim sisteminin insan haklarını dikkate alan biçimde düzenlenmesi gerekir. Böylece, hem öğrencilerin insan haklarından üst düzeyde yararlanmaları sağlanır, hem de öğrenciler yakın çevrelerinde insan haklarının uygulandığına tanık olabilirler.

“İnsan hakları eğitimcileri, demokratik değerlere ve insan haklarına saygılı bir kültür oluşturacak eğitimin “güçlendirme” eğitimi olması gerektiğini söyler. Güçlendirme, öğrencilere sadece bilginin üretiminde değil, haklarına sahip çıkma, demokratik değerleri ve insan haklarını koruma için aktif katılımı bulma, bu doğrultuda gerekli becerileri kazandırma eğitimidir. Bunun için de öncelikle öğrencilerde, hakların özneleri oldukları, aktif katılımı çevrelerinde değişiklik yaratabilecekleri bilincinin uyandırılması gereklidir (Çayır, 2003: 95).”

“Tabi insan hakları eğitimi yalnızca öğretimle sınırlı değildir. İnsan hakları ile ilgili değerleri aktarmak ve belli davranış biçimleri oluşturmak, uluslar arası düzenlemeler hakkında bilgi vermek; ulusal, bölgesel ve uluslar arası düzeyde insan haklarının

korunması ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi ile ilgili çabaları aktarmak gibi önemli alanları da kapsar (Kepenekçi, 2000: 10–11).”

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı olmak üzere, uluslar arası diğer kuruluşlar tarafından kabul edilen insan haklarıyla ilgili sözleşmeler ve diğer belgelerde bir insan hakkı olarak eğitim hakkına ve insan hakları eğitimine önemli bir yer verilmiştir. Sözleşme ve belgeleri kabul eden taraf devletlere ise hukuksal yükümlülük getirilmiştir.

Bu süreçte ortaya çıkan ilk belge 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Bildirge'nin başlangıç bölümünde, tüm bireylerin ve toplumun tüm organlarının, öğretim ve eğitim yoluyla insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak tanınmasını ve etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak için çaba göstermeleri istenir.

Bu konuda ikinci önemli belge UNESCO Genel Konferansınca 1974 yılında kabul edilen Uluslar arası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim ile İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Hakkında Eğitime İlişkin Tavsiye Kararı'dır.

1993 yılında Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı sonucunda yayımlanan Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nda insan hakları eğitimi-öğretiminin ve halkın bilgilendirilmesinin, topluluklar arasında uyumlu ve istikrarlı ilişkileri güçlendirmek ve karşılıklı anlayışı, hoşgörüyü ve barışı teşvik etmek için zorunlu olduğu belirtilmiştir.

“Türkiye’de insan hakları eğitimi konusunda yapılan çalışmalar ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında şu noktalar göze çarpmaktadır:

1. Ülkemizde insan hakları eğitimini konu alan bilimsel araştırmalar sayı açısından yetersizdir.
2. Resmi çevrelerde insan hakları eğitiminin önemi konusunda bir bilinç oluşmaya başlamıştır.
3. Özellikle, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı insan hakları eğitimi konusunu öncelikli olarak ele alan kamu organıdır. Bakanlık, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu oluşturarak, bu Üst Kurul’u insan hakları eğitimi ile ilgili çalışmaları yürütmekle görevlendirmiştir. Üst Kurul, BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planını Türkiye’de uygulamak üzere çalışmalar yapmaktadır.

4. Milli Eğitim Bakanlığı ilk ve ortaöğretim düzeyinde insan hakları eğitimini ders haline getirmek üzere gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Ancak bu derslerin programlarında birçok eksik ve yanlışlar vardır.
5. Belirtilen iki Bakanlığın dışında Adalet, İçişleri, Sağlık ve Kültür Bakanlığı gibi diğer birçok Bakanlık da, kendi görev alanlarına girdiği ölçüde insan hakları eğitimi ile ilgili uygulamalara yer vermektedir.
6. Ülkemizde insan hakları alanında çalışan İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Demokrasi Vakfı gibi bazı gönüllü kuruluşlarda insan hakları eğitimi alanında seminer, konferans gibi etkinlikler yürütülerek insan hakları eğitimi konusu bilimsel bir çerçeve içinde ele alınmaktadır (Kepenekçi, 2000: 84- 85).”

Ancak tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, ülkemizde insan hakları eğitimi konusunda istenilen düzeye ulaşamamıştır. Burada özellikle bu alanda eğitim verecek eğitimcilerin, ihtiyaca cevap verecek ölçüde yetiştirilememiş olması, insan hakları eğitiminde amaca ulaşmamızı engelleyen en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca insan hakları eğitiminde program geliştirilirken hedef grubun (çocuk, genç, yetişkin) özelliklerinin çok fazla göz önüne alınmaması ve çağdaş insan hakları eğitimi yöntem ve materyallerinden yararlanılmaması önemli eksiklikler olarak dikkati çekmektedir.

1.3. DERS KİTAPLARINDA DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Bilindiği gibi kitap en eski ve en etkili bilgi aktarım aracıdır. Mağara duvarlarına çizilen resim ve şekillerle anlatılmaya çalışılan sevinçler, acılar, üzüntüler, bilgi, inanç ve düşünceler, kültürle göre farklı şekillerde yazılmıştır ve bilinen en eski ders kitapları Sümerlerin taşlar üzerine kesici aletle oydukları taş tabletlerdir (Daşcan, 2000). Bu tarihsel gerçeğin de önemini vurguladığı ders kitapları eğitim öğretim sisteminin vazgeçilmez unsurlarıdır. “Ders kitapları özellikle çocukların sosyal ve psikolojik gelişimi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Kitaplar, özellikle de ders kitapları çocukların doğru şekilde bilgilendirilmesine, hedeflenen davranışları kazanmalarına, hayal dünyalarının gelişmesine, estetik duyarlılık kazanmalarına önemli katkılar sağlar (Daşcan, 2000: 22).”

“Ders kitapları, eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, pekiştirme, sınava

hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir (Eğitim Sen, 1998: 284).”

“Ders kitapları öğretim amacıyla kullanılan temel kaynaklardır. Bir derste, bilgilerin öğrenciye aktarımı sürecinde öğrencinin yaş ve bilgi seviyesine uygun, öğretim programları esas alınarak hazırlanmış basılı eğitim araçları olan ders kitapları en yaygın öğretim materyalleridir (Bayrakçı, 2005).”

“Eğitim-öğretim sürecinde ağırlıklı olarak kullanılan ders kitaplarının önemi şu üç özellikle bağlantılandırılabilir: İlki Türkiye’de kitap sözcüğünün simgesel olarak kutsal bir anlama sahip olmasıdır. Çünkü kitap çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’de tekil kullanıldığında Kur’an-ı Kerim’i, Müslümanların kutsal kitabını, oradan da giderek tüm tek tanrılı dinlerin kutsal kitabını simgeler. İkinci özellik ders kavramıyla bağlantılıdır. Ders genel kabulü çerçevesinde, belenmesi gereken, yol gösteren şeydir. Üçüncü özellik bu ikisinin bir bileşimidir: Ders kitabı bilgi aktarır ve bilimi çağırır. Bilim ise en üst düzey değerlerden biridir: Bilimsel bilgi kanıtlanmıştır, tartışılmaz ve tersi kanıtlanana kadar, tamamen geçerli yani doğru olandır (Tanrıöver, 2005: 88).”

“Ders kitapları eğitim-öğretim etkinliğinde, öğretim çalışmalarının etki ve verimini artırmak amacıyla öğretmen ve öğrencilerinin yararlanmaları için hazırlanmış araç gereçlerin en önemlilerinden birisidir. Hele Türkiye gibi teknolojik gelişmeleri (bilgisayar, TV, radyo, görsel-işitsel diğer eğitim araçlarını) eğitimine yansıtamamış ülkelerde ders kitapları vazgeçilmez bir öğretim aracıdır (Eğitim Sen, 1998: 283).”

Türkiye’de yasalar örgün eğitim kurumlarında temel eğitim aracı olarak Milli Eğitim Bakanlığı’nca belirlenen ders kitaplarının kullanımını şart koşturmaktadır. Durum böyle olunca ders kitapları eğitim- öğretimde vazgeçilmeyecek araçlara dönüşmektedir. Kuşkusuz bu yasal gerekten kaynaklanan ve bu durumu destekleyen başka nedenler de bulunmaktadır:

1. Ders kitabının öğretmen açısından, izlemesi gereken eğitim programı ve sınıf içi uygulamalar konusunda temel bir kılavuz; öğrenci açısından ise, öğrenmesi istenen bilgi ve değerlerin temel kaynağını oluşturması;
2. Türkiye’de eğitim- öğretim alanında hayli merkezi bir sistemin var olması ve ders kitabının resmi müfredatı sınıfa taşıyan bir araç işlevi görmesi;
3. Ders kitaplarının, Milli Eğitim Bakanlığı’nca onaylanıp dağıtılmasının öğrenci, öğretmen ve velilerin gözünde yarattığı meşruiyetin ders kitabının en güvenilir kaynak olarak kabul görmesini sağlaması ya da kolaylaştırması;

4. Ülkedeki örgün eğitim kurumlarında eğitim gören öğrencilerin öteden beri eğitim- öğretim sürecinin çeşitli aşamalarında girdiği sınavların (ÖSS, SBS vb.) aynılığı ve bu sınavların müfredat dışı konuları kapsamaması ve son olarak,
5. Ders kitaplarının daha ekonomik ve kolay yollardan temin ediliyor oluşu da ders kitaplarının vazgeçilmezliğinin nedenleri arasındadır.

Ders kitapları ulusal kültüre ait değerlerin, toplumsal ve siyasal normların toplum geneline yayılmasında ve yaygınlaştırılmasında kullanılan en etkin temel eğitim araçlarından biridir. Ders kitapları ulusal alanda üstlendiği rolün yanında, uluslar, halklar, kültürler arası ilişkilerde barışçıl değerlerin paylaşılmasında, insan hakları ve demokrasi bilincinin oluşturulmasında ve yaygınlaştırılmasında da önemli işlevlere sahiptir.

Bağlı ve Esen (2003: 27–39)’in insan hakları eğitiminin hedefleri göz önünde bulundurularak insan hakları prensiplerine uygun ve demokratik değerleri güçlendirecek bir yaklaşımın ders kitaplarında nasıl yer alabileceğine ilişkin önerileri şu şekildedir:

1. “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınıflandırılması ve Aktarılması

İnsan hakları eğitiminin temel hedeflerinden birisi bilgilendirmedir. Bu bağlamda ders kitaplarında öğrencilerin özellikle yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, sağlık ve eğitim hakkı gibi temel hak ve özgürlükler konusunda bilgilendirilmeleri gerekir. İnsan haklarının basit ve açık bir şekilde sınıflandırılarak verilmesi bu bilgilerin kavranmasını kolaylaştıracaktır.

2. Hakların Doğru Bir Şekilde Tanımlanması

İnsan hakları eğitiminin hedeflerine ulaşması için ders kitapları yazarları tarafından hakların doğru bir şekilde tanımlanması oldukça önemlidir. Hak tanımlarının evrensel prensiplere göre yapılması gerekir.

3. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişiminin Aktarılması

İnsan haklarının insanlığın belirli mücadeleler sonucunda geliştirdiği idealler olduğu bilincinin uyandırılması için, hakların tarihsel gelişiminin aktarılması gerekir.

4. Hakların Gündelik Yaşamla İlişkisinin Kurulması

Hakların bireyin yaşamıyla ilişkilendirilebilmesi için resmi dile bağımlılıktan kurtulmalı, haklar öğrencilerin yaş grubuna göre anlayabilecekleri şekilde gündelik dile aktarılmalıdır. Ders kitaplarında haklar tanımlanırken gündelik yaşamın gerekleri olduğu bilincinin verilebilmesi için mutlaka somut örneklerle açıklanmalıdır.

5. Devlet, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Gibi Kavramların Doğru Aktarılması

İnsan hakları kültürünün gelişebilmesi için, küçük yaşlardan itibaren bireylere devlet, demokrasi, adalet, hukukun üstünlüğü gibi kavramların doğru ve açık bir şekilde aktarılması gerekir.

6. Atatürk'ten ve Önemli Tarihsel Kişiliklerden Yapılan Alıntılar

Yapılan alıntılarda ders kitabı yazarları özellikle demokratik değerleri ve barış kültürünü geliştiren sözleri tercih etmelidirler.

7. İnsan Hakları Eğitimine Uygun Pedagojik Ortamın Hazırlanması

İnsan hakları eğitiminin en önemli boyutlarından birisi pedagojisidir. Bilgilendirmenin yanında tutum ve davranış değişikliği yaratmayı da hedefleyen İHE, sadece anlatıma dayalı geleneksel öğretim yöntemleriyle yapılmamalıdır. İHE “problem çözmeye yönelik” bir eğitim anlayışını gerektirir. Böyle bir anlayışın en önemli araçlarından biri de öğrencileri düşündürmeye ve problemlere çözüm yolları geliştirmeye yöneltecek öykü ya da senaryoların kullanılmasıdır.

8. İnsan Hakları ve Barış Kültürünü Güçlendirecek Stratejiler

Ders kitaplarında barışı, diğer insanlara ve kültürlere karşı hoşgörüyü geliştiren ifadeler yer verilmesi, İnsan hakları eğitiminin evrensel barış kültürü oluşturma hedefinin merkezinde yer almaktadır. Bunun için de farklılıklara saygı duyan, işbirliğinin avantajlarından bahseden, önyargılara yol açabilecek genelleşici ifadelerden kaçınan bir anlayışla hazırlanmış ders kitaplarına ihtiyaç vardır.”

En önemli eğitim girdilerinden biri olan ders kitaplarında yer alan metinler bir ulusal kültüre ilişkin temel fikirleri yansıtır ve çoğu kez kültürel mücadelenin ve anlaşmazlığın alevlenme noktasını oluşturur. Peki, bu kitaplarda daha çok nelerle karşılaşırız? Ders kitapları inanılmaz miktarda olgu, veri ve başka bilgilerin yanı sıra kurmaca metinler, masallar ve hikâyeler de içerir elbette. Bunların dışında ve ötesinde yetişkinlerin doğruluğuna inandığı ve genç kuşağa aşılacak istediği çok sayıda kurala, norma ve davranış kalıbına açık göndermelere de rastlarız. Dolayısıyla “ders kitapları” sadece bilgi aktarmakla yetinmeyerek, bir toplumun siyasal ve toplumsal normlarını da belleklere kazımaya çalışırlar (Pingel,2003). Eğitim ve ders kitapları bir anlamda siyasal iktidarın destekçisi niteliğindedir de denilebilir. “Eğitim, hemen her siyasal iktidarın egemen ideolojisini ya da ideolojilerini yeniden üretmede kullandığı temel araçlardan biridir. Eğitsel açıdan siyasal iktidarların etkisinin en somut biçimde görüldüğü alanlardan biri de ders kitaplarıdır. Ders kitapları, her siyasal iktidarın meşru ve savunulur gördüğü resmi bir ideoloji ve ona uygun resmi tarihin çerçevesine uygun olan

bilgi ve değerlerin aktarıldığı ve yeniden üretildiği eğitsel araçlardır (İnal, 2008: 105–106).”

Ders kitaplarının politik bir niteliğinin varlığı ve bu politik niteliği doğrultusunda meşru saydığı bilgileri yeni kuşaklara aktarımı sırasında her zaman doğru ya da nesnel bilgiler aktardığı söylenemez. İnal’a göre (2008: 119–120) “Genel olarak ders kitaplarında altı tür yanlılık görülür:

1. Ötekileri görünmez kılma (invisibility): Bu kavram, bazı alt kültürlerin (microcultures) ders kitaplarında düşük düzeyde temsil edilmesini ifade eder. Ders kitaplarında kadınlar, azınlıklar, özürlü bireyler, yaşlı insanlar gibi öteki olarak değerlendirilen gruplara, diğer konulara göre daha az yer verilerek, bu tür grupların değer ve öneminin düşük olduğu imgesi ortaya konulmaya çalışılır.
2. Kalıp yargılama (stereotyping): Bu kavram, bir gruba geleneksel ve katı roller atfedilmesini ifade eder. Bu yanlılık türü, bireylerin çeşitliliğini, karmaşıklığını ve farklılığını yadsır. Özellikle mesleki alanda kalıp yargılar kullanma eğilimi yaygındır. Kadınlara ve erkeklere uygun meslekler olduğunu öne sürme, bir çeşit kalıp yargıdır.
3. Seçmecilik ve dengesizlik: Bu yanlılık türü, ders kitaplarında konuların belli bir (çoğunluğun) görüş açısından incelendiğine işaret eder. Ders kitabı yazarları, belli bir grubu ya da grupları ders kitabından tümüyle ya da kısmen atmaktadırlar.
4. Gerçekçi olmayış (unreality): Ders kitaplarında tarihsel ve çağdaş birçok olay, gerçekçi olmayan bir biçimde anlatılır.
5. Parçalama ve yalıtma (fragmentation and isolation): Bazı konuların ders kitabının sonuna atılması, ana konular dışında ayrı bir bölüm olarak alınması, azı konuların/olguların da tarihsel ve çağdaş gelişmelerin bütünsel bir parçası olarak görülmemesi, parçalama ve yalıtma örnekleridir.
6. Dil: Erkeksi (masculine) dilin kullanılması ve farklı ırktan/renkten insan adlarına yer verilmemesi, dil açısından yapılan bir ayrımcılıktır.”

Ders kitaplarının içerisinde insan hakları açısından da cinsiyet ayrımcılığından yaşam hakkına kadar hemen her konuda insan haklarını ihlal eden, çarpıtan ya da düpedüz yok sayan ifadeler karşımıza çıkıyor. İnsan hakları açısından sorunlu ifadelerle ilgili örnekler bunu kanıtlar niteliktedir. “... bir tarih ders kitabında “İstanbul halkının huzurunu sağlamak için tütün ve içki içme yasağı getirdi... Yasaklara uymayanları idam cezası ile cezalandırarak İstanbul’da güvenliği sağladı” ifadesiyle güvenliğin esas olarak

ölüm cezasıyla sağlanacağı fikrini olumluyor, yaşam hakkının ihlalini meşru göstererek insanın en temel hakkına saldırıda bulunuyor. Benzer biçimde bazı ders kitaplarında yer alan “Kişi özgürlüğünü sınırlandırmak devletin temel görevidir.” gibi ifadeler kişi özgürlüğünün devlet tarafından sınırlandırılmasının gayet normal olduğu düşüncesini yayıyor ve öğrenciyi yanıltıyor. Cinsiyet ayrımcılığı ders kitaplarında bir başka sorundur. “Bizi annemiz dünyaya getirir. Besleyip büyütür. Hastalanınca başucumuzda bekler. Her zaman bizim için çalışır. Yemeklerimizi pişirir. Çamaşırlarımız yıkar...” Bu arada erkek ev işlerinin ve çocuk bakımının tamamen dışında tutulmuş, bu tür işler kadının asli görevi olarak sunulmuş. Yani kadın ve erkeğe farklı toplumsal cinsiyet rolleri biçilmiş, bu rollerin son derece doğal, değişmez olduğu izlenimi yaratılmış. (Irzık, 2005: 28–29).”

Yine Tarih Vakfı tarafından 2002- 2004 yılları arasında yapılan Birinci Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi çerçevesinde ilk ve orta öğretimde okutulan ders kitapları insan hakları ve demokrasi kültürünün ana ölçütleri çerçevesinde biçim, içerik ve pedagojik yöntemler açısından incelenmiş ve elde edilen bulgulara ders kitaplarının demokrasi ve insan hakları açısından pek çok sorunu bünyesinde barındırdığı vurgulanmıştır. Tarih Vakfı, 2004 yılında değiştirilen ders programları doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarının tekrar gözden geçirilip ilk projeden sonra gerçekleşen iyileşmeleri ve devam eden sorunları tespit etmek amacıyla 2007 yılında İkinci Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi’ni başlatmıştır. Bu proje bulgularında bazı iyileşmelerle birlikte ders kitaplarında sorunların devam ettiği görülmektedir.

1.4. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Öğretimin ilk dilimini oluşturma ve bireyin temel becerilerini geliştirme, yeteneklerini, ilgilerini ortaya çıkarması, okuma ve yazma gibi en temel becerileri sağlama nedeniyle ilköğretim önemli bir basamaktır. Bu nedenle ilköğretimde dersler ve derslerin içerikleri çağdaş değerlere göre düzenlenmelidir. Özellikle bireyi toplumsal yaşama hazırlayan sosyal bilgiler dersleri ilköğretimde giderek önem kazanmaktadır. “Ülkemizde, 1997 yılından beri zorunlu hale getirilen temel eğitim içerisinde okutulan en önemli derslerden biri de Sosyal Bilgiler dersidir. Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretimdeki amacı, özellikleri bireylerin nitelikli toplumsallaşmasını sağlamak şeklinde ifade edilebilir (Şahiner, 2008: 17).”

Gülmez'e göre (1994: 43) "Sosyal Bilgiler, 1948 programında ilkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında "Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi" adı altında okutulan konuların 1968 programında birleştirilerek tek derse dönüştürülüp kaynaştırılmasıyla oluşturulmuş bir derstir." "Sosyal bilgiler hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı içeriği disiplinler arası bir yaklaşımla kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır (Öztürk, 2009: 27)."

Sosyal bilgilerdeki konular yakından uzağa, kolaydan zora, basitten karmaşığa, somuttan soyuta ve birbirinin önkoşulu olacak nitelikte düzenlenmelidir. Bireydeki istendik davranış sürecini gerçekleştirmek ve yetiştirmek istenen insan tipini tanımlamak sosyal bilgiler konularında ağırlıklı olarak yer almaktadır. Sosyal bilgilerde bireye temel becerilerin kazandırılması en önemli amaçtır. Toplumdaki değerlerin kazandırılması, çevresini yorumlaması, algılaması, demokratik bir düşünce tarzına sahip olması, uyumlu ve üretken bireylerin yetiştirilmesi de sosyal bilgilerin öncelikli hedefleri arasındadır (Daşcan, 2000).

Güven, (2009: 429- 430) "sosyal bilgiler dersinin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İlkeleri'nin, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
13. Bireyi toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplum sorunlarının çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesi ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.”

Sosyal bilgiler dersinin amaçlarına baktığımızda direkt demokrasi ve demokrasinin temel prensipleri olan, özgürlük, eşitlik, hukuk ve insan haklarına vurgu yapıldığını, bunun yanı sıra yetiştirilmesi hedeflenen bireylere bu özelliklerin kazandırılmasına yönelik amaçların de yer aldığını görebiliriz.

Sosyal bilgiler dersinin amaçlarının gerçekleşmesinde, kullanılacak araç-gereçlerin büyük önemi vardır. 20. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen değişimle beraber bilgisayar, internet gibi bilgiye ulaşımı kolaylaştıran eğitim araçları eğitim ortamına girmiştir. Ancak öğretmen ve ders kitabı eğitim ortamındaki önemini korumaya devam etmektedir. Teknolojideki gelişme ve öğretim araçlarındaki çeşitliliğe rağmen ders kitaplarının halen en önemli kaynaklardan biri olmasının nedeni bu kitapların soyut olarak müfredat programlarında planlanan amaç ve hedeflerin, somut olarak kendini gösterdiği materyaller olmaları ile ilgilidir. Ders kitabı aynı zamanda öğrencide derslere

ilişkin ilk algılamaları oluşturan, derslerin bilim dallarının temel kavram, bilgi ve becerilerini öğrenciye kazandıran bir eğitim öğretim aracıdır. Ders kitabının diğer bir özelliği de ulaştığı kesimin sayısal büyüklüğü nedeniyle bireysel ve toplumsal bilinç ve algılamaların oluşturulmasındaki işlevidir. Özellikle sosyal bilimlerle ilgili derslerin ders kitapları ve içerikleri bir ülkedeki demokratik anlayışların düzeyinin ve devlet-birey ilişkilerinin niteliğinin temel göstergelerinden biri olarak da görülmektedir (Kabapınar, 2009).

Ulusoy (2008: 211), “okullarda okutulacak sosyal bilgiler ders kitaplarında olması gereken nitelikleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Öğrencileri; milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinlerini içerir.
2. Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri ile kitabın hitap ettiği eğitim kurumunun amaçlarına uygun olur.
3. Atatürk İlke ve İnkılapları ile ilgili konulara, öğretim programlarına ve Talim Terbiye Kurulu’nca alınan kararlara uygun olur.
4. Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve verensel değerleri kapsar.
5. Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.
6. Bilişim teknolojisinin etkin ve verimli kullanımını teşvik eder.
7. Öğretim programının kazandırmayı amaçladığı değer, tutum ve yeterlikleri kapsar.
8. Ön yargı ve normatif önermelerden uzak olarak konuyla ilgili farklı bakış açıları içerir.
9. Kişi, kurum ve kuruluşları yıpratıcı unsurları taşımaz.
10. Her türlü etkinlikte öğretmenin rehberliğinde öğrenciyi merkeze alır.
11. Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulur.”

Yine Kabapınar (2004: 332- 333), “iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlardan bazılarını şu şekilde belirlemiştir:

1. Öğrencilerin eleştirel düşünme yeteneklerini açığa çıkarmalı, kendi kişisel yargılarını geliştirmelerini sağlamalıdır.
2. Bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir.
3. Geçmişe ilişkin yorumları çoğulcu bir yaklaşımla sunmalıdır.

4. Farklı görüşleri savunan kaynakları da kapsamalıdır.
5. Önyargı, klişe ve stereotiplere karşı koymalıdır.
6. Ulusçu önyargı ve eğilimlere öncelik tanımadan yazılmalıdır.
7. Yerel, bölgesel, ulusal, Avrupalı ve küresel perspektifler arasında dengeli bir yaklaşıma sahip bulunmalıdır.
8. Öğrencilerin yaparak- yaşayarak, kendi deneyimleriyle öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.
9. Öğrenci beceri ve davranışlarının gelişmesine katkıda bulunmalıdır.
10. Öğrencilerin bireysel gelişmelerine yardımcı olmalıdır.
11. Çeşitlenmiş ödev, görev, etkinlikler içermelidir.
12. Konulara eşlik eden görsel malzeme yalnızca süsleme amaçlı değil, işlevsel kaynak malzeme niteliğinde olmalıdır.”

Ancak günümüzde ders kitapları konusunda yapılan araştırmalara da baktığımızda ders kitaplarının gerek biçimsel açıdan gerekse içeriğinin belirlenen niteliklere göre yazılmadığı ve içerisinde pek çok sorunla karşılaşıldığı görülmektedir. Tarih vakfı tarafından yapılan İkinci Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi’nden elde edilen bulgulardan sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin şu örnekler bunu destekler niteliktedir:

1) Doğrudan İnsan Haklarına Aykırı Öğeler; Temel İnsan Hakları Kavramlarında Yanlışlar, Kasti Saptırmalar, Görmezden Gelmeler

E. Genç vd. (2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı, Ankara: MEB Yayınları

“Öğrencilere, insanların temel hak ve özgürlüklere sahip olduğunu, bu hakların kullanımında yönetim tarafından gerekli görüldüğü takdirde sınırlamalar olabileceğini öğretmek amaçlanmaktadır.” (s. 241)

Gerekçe: İnsanın yurttaş olarak temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını sıradanlaştıran, gerekçelendiren açık veya örtük ifadeler bağlamında ihlal olarak kabul edilmiştir.

E. A. Kolukısa vd. (2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Ankara: A Yayınları

“Türkler tarih boyunca ordu- millet geleneğini sürdürerek yaşamışlardır. Bu geleneğe göre çocuklar küçük yaştan itibaren askerliğe hazırlanır. Türk devletlerinde her Türk savaşa hazır durumdadır. Askerlik özel bir meslek değildir.” (s. 70)

Gerekçe: Barış haklarının ihlali ve sivil alanın askerleştirilmesi bağlamında düşünüldüğünde “ her Türk asker doğar” gibi özcü önermelerle millet tanımı askerleştirilmekte ve bu konuda farklı düşünenler ötekileştirilmektedir.

E. A. Kolukısa vd. (2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Ankara: A Yayınları

“AİDS’in bulaşma riskinin en fazla olduğu gruplar: güvenli cinsel ilişkisi olmayanlar, birden fazla kişiyle cinsel ilişkisi olanlar, eşcinsel ilişkiye girenler, uyuşturucu bağımlıları, kan ürünleri kullanması gerekenler ve sağlık personelidir.” (s. 147)

Gerekçe: cinsiyet ve cinsel tercih konularında farklı düşünen ve/ya yaşayanlara karşı ön yargı ve genelleme içeren, düşmanlıklara yol açabilecek bir ifade kullanılmıştır.

2) Evrensel/ Yerel; Biz/ Ötekiler; Barışçıl Değerler

E. Genç vd. (2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Ankara: MEB Yayınları

“hiçbir millet, milletimizden çok yabancı unsurların inanış ve adetlerine saygı göstermemiştir. Hatta denilebilir ki diğer din sahiplerinin dinine ve milletine saygılı olan tek millet bizim milletimizdir.” (s. 105)

Gerekçe: Bazı değerlerin sadece “bize ait” addedilmesi. Olumlu sıfatların “bir tek bize ait” olduğu izlenimini yaratan ve bu yolla başkalarının hor görülmesine yol açabilecek bir ifadedir.

3) Cinsiyet Ayrımcılığı; Kadına Bıçılan Toplumsal Rol

E. A. Kolukısa vd. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Ankara: A Yayınları

“Annem Kapımıza gelen bir firma yetkilisinden battaniye satın almıştı. Fakat babam akşam eve gelince battaniyenin bu ayki bütçemizi zorlayacağını bu yüzden geri vermemiz gerektiğini belirtti.” (s. 22)

Gerekçe: Eşitsiz, cinsiyetçi bir toplumsal rol dağılımı. Kadın evin bütçesini bilmeyen ve karar veremeyen konumda gösterilmektedir. Erkek- egemen bir aile tasviri yapılmaktadır.

4) Eğitim Felsefesi/ Eleştirel Bir Bakışın Geliştirilmesi

E. A. Kolukısa vd. (2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı, Ankara: A Yayınları

“Türklerin ismi, tarih boyunca ‘asker’ kelimesiyle bir arada kullanılmıştır. Bu yüzdendir ki; ‘Her Türk asker doğar!’ halkımız ve diğer milletlerce yerleşmiş bir cümle haline gelmiştir.” (s. 70)

“Asurlular çok savaşçı ve zalim bir millettir.” (s. 54)

“Beyleri, milleti ahenksiz olduğu için, Çin milleti hilekar ve sahtekar olduğu için, aldatici olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirdiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış.” (s. 66)

Gerekçe: Özcülük içeren normatif önermelerin, doğruluğu kanıtlanmış bilgi önermeleri olarak sunulması.

Özellikle demokratik bir toplum düzeninin oluşturulmasında yukarıda yer verdiğimiz amaçları ve vatandaş yetiştirme özelliği göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgiler dersi ve bu dersin temel aracı olan ders kitaplarının yazımına daha fazla özen gösterilmelidir. Sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinin bir ülkedeki demokratik anlayış düzeyinin ve devlet- birey ilişkilerinin niteliğinin temel göstergelerinden biri olarak da nitelendirilmesi ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletileri öğretmen görüşlerine göre incelemeyi amaçlayan araştırmamızı destekler niteliktedir.

1.5. PROBLEM CÜMLESİ

Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşleri nelerdir?

1.6. ALT PROBLEMLER

1. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşleri “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun her bir maddesine göre nasıldır?
2. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ayrımcılığa (İrk, renk, cinsiyet, dil, din, milliyet, köken, siyasal görüş, toplumsal sınıf, kişilerin fiziksel/ zihinsel sağlık durumları veya başka açılardan) ilişkin iletiler ne oranda bulunmaktadır?
3. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik hangi iletiler yer almaktadır?
4. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında toplumsal

- kurum, kavram ve değerlere (devlet, millet, demokrasi, insan hakları, özgürlük, haklar, hukuk, ahlak, adalet vb.) ilişkin hangi iletiler yer almaktadır?
5. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin cinsiyet durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
 6. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin mezun olduğu alan durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
 7. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin kıdem durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
 8. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin sendikaya üye olup olmama durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
 9. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin üye olduğu sendika durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
 10. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan

haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin çalıştıkları okulların bulunduğu yerin durumu (merkez, ilçe, köy) bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.7. ARAŞTIRMANIN AMACI

Temeli özgürlük, eşitlik ve hoşgörüye dayanan bir yaşam biçimi ve bir siyasal rejim olarak demokrasi, toplumsal düzenin sağlanması için vazgeçilmez bir unsurdur. Birey ve toplum için istenilen bir sistem olan demokrasinin gerçekleşmesi için de, temelinde insan onuru ve insanı insan yapan niteliklerin korunması esasına dayanan insan haklarının yer alması gerekir. Yani demokrasi ve insan hakları birbirinin ön koşuludur da denilebilir. İnsan haklarının kabul edilip güvence altına alınmadığı bir toplumda toplumsal düzenin varlığından söz edilemez. Toplumsal düzenin varlığından söz edilebilmesi ve demokratik, insan haklarına saygılı bireylerin yetiştirilebilmesi için de eğitime ihtiyaç duyulur.

Eğitim öğretimin temel amacı düşünen, eleştiren, araştıran ve sorgulayan bireyler yetiştirmektir. Bu niteliklere sahip bireyler demokrasinin varlığını sürdürebilmesi için gereklidir. Demokratik değerlerin bireylere kazandırılmasında ve demokrasi ile ilgili bilgi, beceri ve değerlerin davranışa dönüştürülmesinde örgün eğitime ve bu eğitimin en önemli basamağı olan ilköğretim dönemine önem verilmelidir.

İlköğretimde demokrasi eğitimi ile ilgili bilgilerin verildiği, bu bilgilerin davranış haline dönüştürüldüğü ve eğitimin demokratik bir toplum düzeni oluşturmaya yönelik amaçlarını gerçekleştirebilmesinde önemli yeri olan derslerden biri de sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgilerin tanımı, dersin genel amaçları ve öğrenciye kazandırılması düşünülen beceri ve değerler göz önünde bulundurulduğunda bu dersin demokrasi eğitiminin gerçekleştirilmesinde temel olduğu söylenebilir.

Öğrencide derslere ilişkin ilk algılamaları oluşturan, derslerin bilim dallarının temel kavram, bilgi ve becerilerini öğrenciye kazandıran ve tüm teknolojik gelişmelere rağmen günümüzde de en temel eğitim- öğretim aracı olan ders kitapları ve özellikle sosyal bilgiler ders kitapları ve içerikleri bir ülkedeki demokratik anlayış düzeyinin ve devlet-birey ilişkilerinin niteliğinin temel göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla sosyal bilgiler ders kitaplarının demokrasi ve insan hakları açısından istenilen hedeflere ulaşılmasını sağlar nitelikte olması beklenmektedir.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın temel amacı ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletileri öğretmen görüşlerine göre analiz ederek ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarının demokrasi ve insan hakları eğitimi açısından nasıl olması gerektiği de belirtilmiştir.

Bu temel amaca yönelik olarak, ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler öğretmen görüşlerine göre değerlendirilirken araştırma;

1. Ayrımcılığa İlişkin İletiler,
2. Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler,
3. Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” şeklinde boyutlandırılmış ve inceleme bu boyutlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

1.8. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

“Matbaanın icadı ile kitap basımının yaygınlaşması bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmıştır. O zamandan günümüze dek ders kitapları da eğitim ortamları için en temel basılı materyal olarak tüm ülkelerin eğitim sistemleri içinde önemli roller üstlenmektedir. Ders kitapları eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek üzere öğrencinin öğrenmesine kaynaklık eden eğitim programlarının temel unsurlarından biridir (Öztürk ve Dilek, 2004: 318).”

Demokrasinin ve onun öngördüğü demokratik toplum düzeninin oluşturulmasında en temel görev hiç şüphesiz, eğitime düşmektedir. Çünkü bireylerin demokratik bir toplum yaşamının gerektirdiği kişilik özellikleri ile donanmış olarak yetişmeleri ancak, onlara verilecek etkili bir demokrasi eğitimiyle sağlanabilir. Bu açıdan eğitim sisteminin her yönüyle demokratik bir yapıya kavuşturulması oldukça önemlidir. Eğitim sistemimizin demokratik bir toplum düzeni oluşturmaya yönelik amaçlarını gerçekleştirebilmesinde önemli bir yeri olan derslerden birisi de sosyal bilgilerdir. Çünkü sosyal bilgiler dersi, genel ve özel amaçları arasında yer verdiği demokratik değer ve beceriler ile demokrasinin bir yaşam biçimine dönüşmesini amaçlayan önemli bir derstir (Başaran, 2006).

Yeni Sosyal Bilgiler Programı doğrultusunda hazırlanmış 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının bu programda belirtilen genel amaçlar, öğrencilere kazandırılmak üzere belirlenmiş beceri ve değerler, ünite içerikleri ve kazanımlarının pek çoğunun

demokratik yaşamın gelişmesine katkı sağlamak açısından oldukça önemli olduğunu görürüz (<http://www.ttkb.meb.gov.tr>.-Yeni Öğretim Programları).

Sosyal Bilgiler programında demokratik yaşamla ilgili olarak yer alan genel amaçlardan bazıları şunlardır:

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
3. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkisini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler. (<http://www.ttkb.meb.gov.tr> -Yeni Öğretim Programları)

Öğrenciye kazandırılmak üzere belirlenmiş beceri ve değerlerden demokratik yaşamla ilgili olanlar:

Beceriler

- eleştirel düşünme
- iletişim ve empati
- karar verme
- girişimcilik

Değerler

- bağımsızlık
- dayanışma
- duyarlılık
- saygı, sevgi, hoşgörü

(<http://www.ttkb.meb.gov.tr> -Yeni Öğretim Programları)

“Türk Milli eğitiminin temel ilkelerinden birinin de “demokrasi eğitimi” olduğu göz önünde bulundurulursa eğitim öğretim programlarında soyut olarak sunulan bu ilkenin somut anlamda nasıl pratiğe dönüştüğü yani demokrasi ve insan hakları bilincinin sosyal bilgiler ders kitaplarına nasıl yansıdığı önem kazanmaktadır(Öztürk ve Dilek, 2004: 323).”

Bu araştırmadan elde edilecek sonuçlar, sosyal bilgiler ders kitaplarının demokrasi ve insan hakları açısından değerlendirilip ve bu doğrultuda öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitaplarında demokrasi ve insan haklarına ilişkin görüşlerinin ortaya konmasını sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara yol göstermesi ve kaynak teşkil etmesi de araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.9. SAYILTILAR

Bu araştırmanın dayandığı temel sayıltılar;

1. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin uygulanan ölçme aracındaki ders kitabına ilişkin ölçütlere gerçek görüşlerini yansıtacak biçimde cevap vermeleri beklenmektedir.
2. Hazırlanan soruların ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletileri kapsayacak nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

1.10. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

1. 2008- 2009 eğitim öğretim yılında Aydın iline bağlı 50 ilköğretim okulunun Sosyal Bilgiler dersini yürüten öğretmenlerin görüşleri ile sınırlıdır.
2. Araştırma sonuçları kullanılan veri toplama aracı ile sınırlıdır.
3. Araştırma, kullanılan araştırma yöntemi ile sınırlıdır.

1.11. TANIMLAR

Eğitim: Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1988: 13).

Demokrasi: Demokrasi halkın yönetimi demektir. Eski Yunancada demos halk, kratos da güç anlamına gelmekte ve bu terim ikisinin birleşmesiyle doğmaktadır (Çeçen, 2000: 58).

İnsan Hakları: Hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümüdür (Yeşil, 2002: 25).

Demokrasi Eğitimi: Demokrasi eğitimi, insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, demokratik değerlere saygı duyan ve savunan etkin bireyler yetiştirmeyi amaçlayan eğitimidir (Yeşil, 2002: 47)

İnsan Hakları Eğitimi: İnsan hakları eğitimi genel anlamda herkeste, örgün eğitim kapsamında düşünüldüğünde öğrencilerde insan haklarına saygı ile bu hakları koruma ve yararlanma bilincini geliştirmek amacıyla, uygun içerik, materyal ve yöntemlerle verilen eğitimidir (Kepenekçi, 2000: 10)

Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler, 1948 programında ilkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında “Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi” adı altında okutulan konuların 1968

programında birleştirilerek tek derse dönüştürülüp kaynaştırılmasıyla oluşturulmuş bir derstir (Gülmez, 1994: 43).

Ders Kitabı: Ders kitapları, eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, pekiştirme, sınava hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir (Eğitim Sen, 1998: 284).

1.12. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesinin doğrudan doğruya inceleme konusu yapıldığı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bölümde araştırmaya dolaylı olarak katkı sağlayabilecek ve bu araştırmının konusuna benzerlik gösteren çalışmaların bir kısmına yer verilmiştir.

Büyükkaragöz (1989), tarafından yapılan “Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi” isimli araştırmada kısaca şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Kadın ve erkek öğretmenlerin, demokratik tutum ve davranışları arasında fark bulunamamıştır.
2. Kız ve erkek öğrenciler arasında, demokratik tutum ve davranışlar açısından kızlar lehinde anlamlı farklılıklar vardır.
3. Görev yapma yeri (il/ilçe) ve cinsiyet öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarında farklılıklara yol açmaktadır.
4. Öğretmenler, tutum açısından öğrencilere göre daha demokratik iken, davranışlar açısından öğrenciler daha demokratik bir yapıya sahiptirler.
5. İl merkezlerindeki öğrenciler, ilçe merkezlerindeki öğrencilere oranla demokratik davranışları daha az sergilemektedirler.

Ozil ve Tapan (1991), “Türkiye’nin Ders kitapları Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım” adlı ortak kitapta ortaokul ve lise ders kitapları, konular, alıştırmalar, görsel düzen ve kullanılan dil yönlerinden incelenmiştir. Seçilen ders birimleri; Türkçe/Dilbilgisi/Edebiyat, Yabancı Dil, Sosyal Bilgiler, Felsefe, Sanat Tarihi, Din ve Ahlak ve Resim’dir. Bu birimlerde kullanılan değişik kitaplar arsında, okullarda en çok kullanılanlar uzmanlarca incelenmiştir. Toplam 60 ders kitabı araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma sonuçları şöyledir:

Konular: Ders kitaplarında işlenen konular, öğrencilerin yaş ve bilgi düzeyinin üzerinde ve bilgiler çok ayrıntılıdır. Ayrıca kitaplarda yer alan konular, günlük

yaşamdan kopuktur. Bu nedenle öğrencilerin ilgisini çekmemektedir. Konuların veriliş biçimi öğrencilere değişik bakış açıları sunamamakta ve öğrencileri eleştirel düşünceye yöneltememektedir.

Alıştırmalar: Kitaplardaki alıştırmalar birçok eksiklik içermektedir. Alıştırmalar daha çok soru- cevap biçiminde verilmiş ve kitaba bağlı kalınmıştır. Öğrencileri üretici, yaratıcı olmaya yöneltememektedir.

Görsel Düzen: Kitaplarda yeterince görsel malzeme kullanılmamıştır. Bu yönüyle öğrenciler için çekici ve özendirici değildir.

Kullanılan Dil: Kitapların çoğu dil ve anlatım özellikleri yönünden yetersiz bulunmuştur. Yazım ve dilbilgisi yanlışlıkları, gelişigüzel kullanılan sözcükler, cümleler arası kopukluklar ve düzgün olmayan anlatımlarla kitaplar bozuk bir Türkçe sergilemektedir.

Gülmez (1994)'in İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi adlı çalışmasında; insan hakları ve demokrasi eğitimin hukuksal dayanaklarını, ulusal ve uluslar arası belgelerdeki yer ve önemini ilköğretim programı ve ders kitaplarındaki yerini konu ile ilgili olarak yapılan ulusal ve uluslar arası toplantılar ve sonuç bildirilerini ele almıştır. Yazar belgelerden faydalanarak, demokrasi eğitiminin hukuksal temellerini ortaya koymaya çalışmıştır. Demokrasi eğitimi, hem ulusal ve hem de uluslar arası hukuk açısından bir zorunluluktur. Demokrasi eğitim vatandaşlar için bir hak, devlet için ise bir sorumluluk arz etmektedir.

Etike (1995), araştırmasında ortaokul temel ders kitaplarının eğitsel ve grafiksel açıdan değerlendirilmesini incelemiştir. Ders kitaplarının eğitimdeki yeri ve önemine değinilmiş ve öğrenci ile öğretmenlerin ders kitaplarının grafik tasarımlarına ilişkin görüşleri alınmıştır. Okutulan ders kitaplarının, çocuğun yaşına ve algılama düzeyine uygun olmadığı, kullanılan resim, grafik ve diğer görsel malzemelerin içerik ile örtüşmediği ve ders kitaplarında kullanılan malzeme ve baskı teknolojisinin düşük kalitede olduğu sonucuna varılmıştır.

Erkmen (1996), “Çağdaş bir ders kitabı nasıl olmalı” adlı araştırmasında ders kitaplarını mükemmel kılan öğeler için, grafik tasarımı, sayfa ve satır uzunluğu, satırlarda renklilik, tipografi seçimi, punto seçimi, okunabilirlik, belirginleştirme unsurları, artistik şekillendirme ve malzeme, resimleme gibi konular irdelenmiştir. Ayrıca ders kitaplarında kullanılan malzeme, kitap boyutları, baskı, ciltleme teknikleri araştırmanın konuları arasındadır. Ders kitaplarının daha özenli ve dikkatli yayımlanması için Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunduracağı, yazar, eğitimci,

pedagog, grafik tasarımı, illüstratör ve yayıncılardan oluşan bir otoritenin kurulması önerilmiştir.

Kahraman (1996), ders kitaplarındaki standardizasyon adlı makalesinde ders kitaplarını içerik ve üretim yönünden iki boyutuyla irdelemiştir. Makalesinde ders kitaplarındaki standartlarda yetersizlikler bulunduğunu, içerik ve üretim sorunları yaşandığını belirtmiştir. Ders kitaplarındaki sorunların aşılabilmesi için, standartların yeniden belirlenmesi ve belirlenen standartlara titizlikle uyulmasının gerektiği vurgulanmıştır.

Kaya (1996), İlköğretim ders kitaplarındaki tasarım sorunlarını irdeleyen araştırmasında, ilköğretim ders kitaplarının standartlarının yetersiz olduğu, sayfa düzeni ve kullanılan yazı karakterinin algılama zorluğu yarattığı, tipografinin yerinde kullanılmayışından dolayı okumanın güçleştiği ve karmaşa olduğu ve yapılan resimlemelerin özensiz ve sıradan oluşu kitaplardaki temel sorunlar olarak belirtilmiştir. Araştırmanın öneriler bölümünde, iyi bir ders kitabı için yeni standart koşulları belirlemek gerektiği, ders kitaplarının bilimsel ve sanatsal ürünler olarak değerlendirilmesi ve Milli Eğitim Bakanlığının bu konudaki araştırmalara destek vermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Atasoy (1997) tarafından yapılan “İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi ve İlköğretim İkinci Kademe Öğretmen ve Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” isimli araştırma sonunda, genel olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Öğretmenlerin tutumları, öğrencilerin tutumlarına göre anlamlı oranda daha demokratiktir. Öğretmenlerin cinsiyet, sosyo-ekonomik çevre değişkenleri demokratik tutumlarına etki etmemektedir. Öğrencilerde cinsiyet kızlar lehine, sosyo-ekonomik çevre ise üst sosyal çevre lehine demokratik tutumlar konusunda anlamlı farklılıklar doğurmaktadır.
2. Öğretmenlerin ve öğrencilerin demokratik davranışlarına ise cinsiyet değişkeninin bayanlar lehine, sosyo-ekonomik çevre değişkeninin ise üst sosyal çevre lehine anlamlı oranda etki ettiği bulunmuştur.
3. Öğrenciler arkadaşları ile olan ilişkilerinde; başkalarının düşüncelerine saygılı olma, bilgilerini paylaşma, arkadaşlarının cezalandırılmalarını isteme gibi davranışlarında daha az demokratik tutum sergilerken; kararlara katılma, görüşlere saygı gösterme, izin alarak konuşma, karşılıklı güven gibi konularda ise daha demokratik davranış sergilemektedirler.

4. Öğretmenlerin ise tutumlar yönüyle daha demokratik oldukları, ancak dersin hedef, içerik, yöntem, araç-gereç ve sınav gününün belirlenmesi gibi konulardaki davranışlarının daha az demokratik olduğu görülmüştür.

Sığan (1997), araştırmasında, ilkokulda sosyal bilgiler dersinin etkililiğini azaltan faktörleri incelemiş, sosyal bilgiler ders kitaplarının şekil ve içerik bakımından programla uyumunu araştırmıştır. Öğrenci ve öğretmenlerden alınan görüşlere göre, her iki örneklem grubunda da ders kitaplarının sosyal bilgiler dersi üzerinde yeterli etkililiğe sahip olmadığı sonucuna varılmıştır.

Büyükkaragöz ve Kesici (1998), tarafından hazırlanan “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi” isimli eserde genel olarak; demokrasinin temel kavramları ve tarihsel gelişimi, kültür-demokrasi-eğitim ilişkisi, ailede demokrasi ve eğitim, hoşgörü, demokrasi ve eğitim, vatandaşlık görev ve sorumlulukları açısından ahlak eğitimi, Anayasa ve Milli Eğitim Şuralarında demokrasi eğitiminin yeri, eğitim programlarımızda demokrasi ve insan hakları eğitimin yeri konuları ele alınmıştır.

Eğitim Sen (1998), tarafından ders kitapları konusuna eleştirel bir bakış açısıyla, bilimsel yöntemlerle yaklaşmak ve çözüm önerileri geliştirmek amacıyla Ders Kitapları Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonun hazırladığı raporda ders kitaplarının önemi, iyi bir ders kitabının yararları ve ders kitaplarının hazırlanışı ele alınmıştır. Ayrıca ders kitapları içerik, dil ve anlatım, demokrasi ve insan hakları yönünden ve biçimsel açıdan incelenmiş, ders kitaplarına yönelik eleştirilerde bulunulmuştur. Raporda ders kitaplarının hazırlanışı, ders kitaplarının basımı, ders kitaplarının seçimi, ders kitaplarının biçimsel yapısı ve içeriğine ilişkin önerilerde bulunulmuştur. Öneriler doğrultusunda hazırlanan ders kitapları ve demokratik bir yapıya kavuşmuş eğitim süreciyle oluşacak bireylerin;

1. Demokrat
2. Hoşgörülü
3. Laik
4. Paylaşımçı/Katılımcı
5. Sorgulayan
6. Özgür düşünen
7. Üretken
8. İnsan haklarına saygılı
9. Hukukun üstünlüğünü savunan
10. Barışçı

11. Bilimi örnek alan

12. Eşitlikçi

13. Çevreye saygılı

niteliklere sahip olacağı vurgulanmıştır.

Daşcan (2000), ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrenci başarısına etkisi konusundaki öğretmen, yönetici, denetçi ve uzman görüşlerini alarak, ders kitaplarının başarı ile arasındaki ilişkiyi irdelemeyi amaçladığı çalışmasını Ankara merkez ilçelerinde görev yapan 160 öğretmen, 15 yönetici, 10 denetçi ve 54 uzman ile gerçekleştirmiştir. Araştırmada uzman, denetçi, yönetici ve öğretmenlerin mevcut ilköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrenci başarısını çoğunlukla olumlu yönde etkilediği görüşünde olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra olması gereken ilköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrenci başarısına etkisi konusunda uzman, denetçi, yönetici ve öğretmen görüşlerinin farklı olduğu belirtilmiştir.

Kepenekçi (2000) tarafından yapılan “İnsan Hakları Eğitimi” isimli çalışmada ortaöğretim kurumlarında insan hakları eğitimin nasıl ve ne oranda yer aldığı incelenmiş ve insan hakları eğitimin etkili olarak verilebilmesi için hangi yöntemlerin izlenebileceği üzerinde durulmuştur. Araştırma sürecinde, ortaöğretimde okutulan 16 ders kitabı analiz edilmiştir. İnsan hakları eğitimi ile ilgili çeşitli kaynakların taranması ve analiz sonunda insan hakları eğitiminin, özellikle uluslar arası mevzuatta ayrıntılı bir şekilde ele alındığı, diğer ülkelerde birçok yayın ve araştırma faaliyetlerine yer verilirken Türkiye’de yetersiz kaldığı, ortaöğretim kurumlarında okutulan “Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi” taslak programının birçok açıdan yetersiz olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kasapoğlu (2001), “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Okullarında İnsan Haklarına Uygun Davranma Düzeyleri Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” adlı araştırmasında; 2000- 2001 öğretim yılında Ankara ili Altındağ ilçesinde anket yoluyla topladığı verilerden elde ettiği sonuçlar şunlardır:

1. Öğretmenlere göre; öğretmenler, okulda öğrencilere her zaman insan hakları ilkelerine uygun davranmaktadırlar. Öğrencilere göre ise öğretmenler, öğrencilere karşı çoğu zaman insan hakları ilkelerine uygun davranmamaktadır.
2. “Gerektiğinde öğrenciden özür dileme” davranışı hakkında öğretmenlerin görüşleri; cinsiyet ve hizmet sürelerine göre değişiklik göstermemektedir. Ancak bayan öğretmenler söz konusu bu davranışı daha fazla yapmaktadır.

3. Öğretmen ve öğrenci görüşlerinin tamamına yakını, birbirinden farklı olarak bulunmuştur. Öğrenciler, öğretmenlerin sözü edilen davranışları belirttiklerinden daha az sıklıkta gösterdiklerini düşünmektedirler.

Seven (2001), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hakkında Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” adlı çalışmasında 2000- 2001 öğretim yılında ilköğretim 4, 5, 6, 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının fiziki durum; içerik; harita, şekil, fotoğraf, ölçek, kroki vb. özellikler; değerlendirme ve hazırlık sorularının nitelikleri hakkında bu kitapları kullanan öğrenciler ve öğretmenlerin düşüncelerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini, 2000- 2001 öğretim yılında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yönelik; 7 ilde bulunan 18 ilköğretim okulunun 4, 5, 6, 7. sınıflarında okuyan 1367 öğrenci ve bu öğrencilerin Sosyal Bilgiler derslerine giren 60 öğretmen oluşturmaktadır. Betimsel nitelikli araştırmada, veriler öğrenci ve öğretmenlere uygulanan anket formlarıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda 4, 5, 6, 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının fiziki durum; içerik; harita, şekil, fotoğraf, ölçek, kroki vb. özellikler; değerlendirme ve hazırlık sorularının nitelikleri açısından bazı sorunlar taşıdığı görülmüştür.

Yeşil (2001), “İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi” adlı araştırmasında; demokratik tutum ve davranışlar kazandırmada okul ve ailenin öğrencilere etkisini şu sonuçlar ile açıklamıştır:

1. Aile ortamı demokrasi eğitime okul ortamına göre daha uygundur. Ancak sorumluluk bilinci kazandırılmasına yönelik çalışmalarda okul ortamı daha elverişli bulunmuştur.
2. Aile ortamı; fiziksel bilgi ve kural boyutlarında yer alan tüm özellikler açısından, ifade, katılım ve sosyal ilişkiler boyutlarında çoğu özellik açısından daha uygundur.
3. Aile ortamını öğrenciler, fiziksel, bilgi ve sorumluluk boyutunda, veliler ise kural, ifade, katılım ve sosyal ilişkiler boyutlarında daha demokratik bulmuşlardır.
4. Öğrenci davranışları, sınıf ortamı ve aile ortamının özelliklerinden anlamlı düzeyde etkilenmektedir. Ancak öğrencileri en çok etkileyen arkadaşlarının davranışlarıdır.

5. Aile ortamı tüm boyutlar açısından demokrasi eğitimine oldukça elverişli olmasına rağmen, bu olumlu yönünü öğrenci davranışlarına tam anlamıyla yansıtamamıştır.

Çalık (2002), “İlköğretim Okullarında Demokrasi Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (Manisa İli Örneği)” adlı çalışmasında toplumun farklı kesimlerini oluşturan çocuklara verilen eğitim modelindeki demokratik yaklaşımları belirlemeyi ve evrensel ilkelere uygun olan ya da olmayan unsurları tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada ayrıca demokratik eğitimin nitelikleri ve amaçları tespit edilmiş; eğitim- öğretim faaliyetleri içerisinde göz önünde bulundurulacak esaslar belirtilmiştir.

Yazıcı (2003), tarafından yapılan araştırmada ilköğretim 6. sınıf Sosyal bilgiler dersi demokratik hayat ünitesinde tartışma yönteminin kullanılmasının öğrencilerin demokratik tutumlarına etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada yarı deneysel desen kullanılarak, deney ve kontrol grubuna araştırmacının hazırladığı demokratik tutum ölçeği uygulanmıştır. Üç haftalık ders işleme sürecinden sonra deney grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında tüm alt boyutlarında (Eşitlik, Açıklık, Düşünceye Saygı, Katılım, Sınıf Oyuna Başvurma, Azınlıkta Kalan Öğrencilerin Hakları, Bilimsellik ve Tartışma İstekliliği) son test lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sonuç olarak; deney grubuna uygulanan tartışma yönteminin 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin “Demokratik Hayat” ünitesinde demokratik tutumların kazanılmasında, anlatım yöntemine göre daha etkili bir yöntem olduğu görülmüştür.

Akpınar ve Turan (2004), tarafından yapılan “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde İlköğretim Öğretmenlerinin Demokrasi ve Demokrasi Eğitimi Bakış Açısı” adlı araştırmada, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin demokrasi ve demokrasi eğitimine bakış açılarının saptanılması amaçlanmıştır. Araştırma verileri ilköğretim basamağında görev yapan farklı branşlardaki 419 öğretmene uygulanan anketle elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, ilköğretim öğretmenlerinin demokrasi ve insan haklarını evrensel bir değer olarak kabul ettiklerini ve Türkiye’deki demokrasi anlayışı ve uygulamasını yetersiz buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Altun ve Emir (2004), “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokratik İlkeleri Kazandırma Durumları ile İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” adlı araştırmalarında, Sosyal Bilgiler dersinde demokratik davranışların kazandırılıp kazandırılmadığını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma verileri 149 öğretmen ve öğrenciye uygulanan “Genel Demokratik Davranışlar”, “Sınıf İçi Demokratik Davranışlar” ve “Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılan Demokratik Davranışlar” ölçekleri aracılığıyla

toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin demokratik davranışları öğrenciye göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca öğrenci ve öğretmenlerin “Sınıf İçi Demokratik Davranışlar” ve “Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılan Demokratik Davranışlar” konusundaki görüşleri arasında fark bulunmuştur.

Akyüzlü (2005), tarafından yapılan “İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Demokratik Tutum ve Davranışları” adlı yüksek lisans tezinde Kahramanmaraş ilinin Türkoğlu ilçesinde bulunan öğretmen ve öğrencilerden elde edilen verilerle şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. Öğretmenlere göre öğretmenler, eğitim öğretim faaliyetleri sırasında, düşünce ve davranışların eleştirilmesine izin verme, öğrenciler arasında herhangi bir ayırım yapmaktan kaçınma, ders ve sınıf içi etkinliklerde öğrenci görüşlerini alma ve her öğrenciye eşit fırsat sağlama imkânı verme, öğrencilerin düşünce farklılıklarına saygılı olma ve hoş görme, öğrenci başarısını tarafsız değerlendirme vb. demokrasi ve insan haklarına uygun davranışlar yapmayı öğretmenlerin tamamına yakını her zaman ya da çoğu zaman sergilemektedirler.
2. Söz konusu davranışların tamamına yakınında öğretmen ve öğrenci görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
3. Gerek Türk Milli Eğitimi’nin amaçlarında gerekse ilköğretim programının amaç ve ilkelerinde demokrasi eğitime yer verildiği halde, ilköğretimde demokrasi ile ilgili bağımsız bir dersin okutulmadığı ve sadece bazı başlıklar altında demokrasi konularının yer aldığı görülmüştür.

Merey (2005), “Demokrasi ve İnsan Haklarının 1980- 2000 Yılları Arası Lise Tarih Ders kitaplarına ve Tarih Müfredat Programlarına Yansımaları” adlı çalışmasında demokrasi ve insan haklarının 1980- 2000 yılları arası lise tarih ders kitaplarına ve müfredat programlarına yansımaları incelemeyi amaçlamıştır. Bu çalışma tarih ders kitapları ve demokrasi ve insan hakları tartışmalarını içinde barındıran tez ve makalelerin incelendiği literatür taramasıdır. Çalışmada insan hakları ve demokrasi eğitiminin hukuksal temelleri olan uluslararası kararlar ve Türk Milli Eğitim sisteminde insan hakları ve demokrasi eğitiminin yasal dayanakları incelenmiş, Türkiye’de insan hakları ve demokrasi eğitimi alanında resmi ve gönüllü kuruluşların çalışmalarına yer verilmiştir. Bu kuruluşlar arasında insan hakları eğitimi konusunda işbirliği sağlandığı ancak bu çalışmaların ders müfredat programlarına yansıtılmadığı belirtilmiştir. 1980 sonrası liselerde okutulan tarih ders kitaplarında insan hakları ve demokrasi ile ilgili ifadeler ve konulara beklenenin altında yer verildiği, ders kitaplarında insan hakları

bakımından önemli sorunların yer aldığı ve insan hakları ile uyumlu ders kitaplarının yazılması yolunda çalışmalar yapılmasının gereği ortaya konmuştur.

Başaran (2006), “Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü ve Önemi” adlı çalışmasında sosyal bilgiler dersinin demokratik yaşamın gelişmesi üzerinde oynadığı rolü ve sahip olduğu önemi ortaya koymayı amaçlamıştır. Bunun için Erzurum ili merkezinde bulunan sekiz ilköğretim okulunun 8. sınıflarında öğrenim gören 580 öğrenci ile bu okullarda görev yapan 17 sosyal bilgiler dersi öğretmenine anket uygulamıştır. Yapılan öğrenci anketi sonucunda öğrencilerin demokratik bilinç ve davranışları bakımından iyi bir düzeyde oldukları ve öğrencilerin öğretmenlerin demokratik kişilik özelliklerine tam anlamıyla sahip olmadıklarını düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen anketi sonucunda ise Sosyal bilgiler dersinin her yönüyle (genel amaçlar, öğretim programı, ünite ve konular) öğrencilerde demokratik bilinç geliştirmede tam anlamıyla yeterli olmadığı tespit edilmiştir.

Gürbüz (2006), “İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda Vatandaşlık Bilgisi Dersinde Demokrasi Eğitimi” adlı çalışmasında ilköğretim 7. ve 8. sınıf düzeyinde okutulmakta olan Vatandaşlık dersi kapsamında verilen özgürlük, eşitlik, adalet, katılımcılık, hoşgörü ve insan hakları kavramlarına ilişkin öğrenci görüşlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada 2004- 2005 eğitim öğretim yılında Bolu iline bağlı Gazipaşa İlköğretim Okulu 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden 50 kız ve 50 erkek olmak üzere toplam 100 öğrencinin görüşü kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar ise şunlardır:

1. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasinin unsurları içerisinde en fazla özgürlük kavramına ilişkin ifadeler katıldıkları ortaya çıkmıştır.
2. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin katılımlarının en az olduğu kavramın demokrasi eğitimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
3. İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin en fazla kararsız kaldıkları unsurun vatandaşlık olduğu ortaya çıkmıştır.
4. Demokrasinin unsurlarından eşitlik, özgürlük ve hoşgörü kavramlarına ilişkin İlköğretim 7. ve 8. sınıf kız ve erkek öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.
5. Demokrasinin unsurlarından eşitlik ve özgürlük kavramlarına ilişkin İlköğretim 7. sınıf öğrencileri ile 8. sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Bu sonuçlar doğrultusunda, İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi ve demokrasinin alt boyutlarına ilişkin bilinçlenmelerinde aile, okul ve çevrenin karşılıklı

etkileşim içerisinde bulunması ve Vatandaşlık bilgisi dersinin uygulamalı ve gerekli materyaller kullanılarak verilmesinin demokrasi bilinci kazanmalarında daha etkili olacağı belirtilmiştir.

Şahiner (2008), “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Aktif Öğrenme Tekniklerinin Demokratik Tutumlara ve Ders Başarısına Etkisi” adlı çalışmada ilköğretim sosyal Bilgiler öğretiminde aktif öğrenme tekniklerinin demokratik tutumlara ve ders başarısına etkisini incelemiştir. Araştırmada kontrol gruplu, ön test- son test deneysel araştırma modeli kullanılmış ve araştırma 2007- 2008 eğitim yılının ikinci döneminde Buca Akşemsettin İlköğretim Okulu’ndaki iki 6. sınıf öğrencileriyle Sosyal Bilgiler dersinin “Demokrasinin Serüveni Ünitesi”nde yürütülmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen Demokratik Tutum Ölçeği ve Demokrasinin Serüveni Ünite Başarı Testi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen istatistiksel bulgulara göre aktif öğrenme teknikleri açısından öğrencilerin demokratik tutumlarında ve öğrenci başarısında deney grubu lehine anlamlı fark bulunmuştur.

2. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren, örneklem, verilerin ve veri toplama araçlarının özellikleri, güvenilirlik çalışması, verilerin analizi ile verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel teknikler yer almaktadır.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanır (Karasar, 1999).

İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin öğretmen görüşlerine göre incelenmesini amaçlayan bu çalışmada da tarama modeli esas alınmıştır.

2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın araştırma evrenini 2008- 2009 eğitim-öğretim yılında Aydın iline bağlı ilköğretim okullarında sosyal bilgiler dersini yürüten bütün sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise 2008- 2009 eğitim öğretim yılında Aydın ili Merkez, Karpuzlu, Nazilli ve Germencik ilçelerindeki 64 ilköğretim okulunun sosyal bilgiler dersini yürüten 76 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini seçilirken belirlenen ilçelerin araştırmacının ulaşması açısından kolay olmasına dikkat edilmiştir.

Aydın iline bağlı ilköğretim okullarına ait istatistiksel bilgiler arasında ilköğretim okullarında çalışan öğretmen sayısı mevcut iken, okullarda çalışan branş öğretmenlerinin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin sayısal verilerine rastlanamamıştır.

Araştırmada kullanılan “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” aracılığıyla öğretmenlerin(cinsiyet, görev yaptığı okulun bulunduğu yer, mezun oldukları alan, mesleki kıdem, sendikaya üye olup olmama durumları ve üye oldukları sendika) kişisel değişkenlerinin frekans dağılımları ve yüzdelik değerleri tablolar yardımıyla açıklanmıştır.

2.2.1. Öğretmenlerin Cinsiyet Durumu

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin cinsiyet değişkenine göre frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2.1.’de verilmiştir.

Tablo2.1: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre dağılımı

Değişken Grupları	Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	
Cinsiyet	f	%
Kadın	36	52,2
Erkek	33	47,8
Toplam	69	100

Tablo 2.1 incelendiğinde, araştırmaya katkı sağlayan öğretmenlerin %52,2'sinin kadınlardan, %47,8'inin ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kadın ve erkekler arasında yaklaşık olarak yarı yarıya bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Aynı zamanda, günümüzde öğretmenlik mesleğinin bayan mesleği olarak algılanışının önemini yitirdiği ve her iki cins için de popüler bir meslek olarak görüldüğü ifade edilebilir.

2.2.2. Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okulun Bulunduğu Yerin Durumu

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görev yaptıkları okulların bulunduğu yer değişkenine göre frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2.2.'de verilmiştir.

Tablo2.2: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görev yaptığı okulun bulunduğu yere göre dağılımı

Değişken Grupları	Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	
Okulun Bulunduğu Yer	f	%
Merkez	31	40,8
İlçe	34	44,7
Köy	11	14,5
Toplam	76	100

Tablo 2.2 incelendiğinde, araştırmaya katkı sağlayan öğretmenlerin çalıştığı okulların %40,8'inin merkezde, %44,7'sinin ilçede ve %14,5'inin köyde olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin daha çok merkezde ve ilçelerde görev yaptığı söylenebilir. Köylerdeki okullarda mevcudun az olması ve buna bağlı olarak şube sayısının az olması sosyal bilgiler ders saatinin az olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla köylerde sosyal bilgiler öğretmenlerinin sayısının daha az olduğu, hatta köylerdeki kadrolu öğretmenlerin ilçeye veya merkeze görevlendirme ile gönderildiği ifade edilebilir.

2.2.3. Öğretmenlerin Mezun Oldukları Alan Durumu

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları alan değişkenine göre frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2.3'te verilmiştir.

Tablo2.3: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları alana göre dağılımı

Değişken Grupları	Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	
Mezun Oldukları Alan	f	%
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	25	32,9
Tarih Öğretmenliği	25	32,9
Coğrafya Öğretmenliği	20	26,3
Fen Edebiyat Tarih- Coğrafya Bölümü	5	6,6
Diğer	1	1,3
Toplam	76	100

Tablo 2.3 incelendiğinde, araştırmaya katkı sağlayan öğretmenlerin %32,9 'unun Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinden, %32,9'unun Tarih Öğretmenliğinden, %26,3'ünün Coğrafya Öğretmenliğinden, %6,6'sının Fen Edebiyat Tarih- Coğrafya Bölümünden ve %1,3'ünün de diğer eğitim kurumlarından mezunu oldukları görülmektedir.

Değişken grupları içerisinde daha çok Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve Tarih Öğretmenliği mezunlarının yer aldığı görülmektedir. Bu dağılımda izlenen öğretmen yetiştirme ve istihdam politikalarının etkisi olduğu söylenebilir.

2.2.4. Öğretmenlerin Mesleki Kıdem Durumu

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin mesleki kıdemlerine göre frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2.4'te verilmiştir.

Tablo2.4: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin mesleki kıdemlerine göre dağılımı

Değişken Grupları	Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	
Mesleki Kıdem	f	%
1- 5 yıl	11	14,5
6- 10 yıl	20	26,3
11- 15 yıl	13	17,1
16- 20 yıl	18	23,7
21 yıl ve üstü	14	18,4
Toplam	76	100

Tablo 2.4 incelendiğinde, araştırmaya katkı sağlayan öğretmenlerin %14,5'inin 1–5 yıl, %26,3'ünün 6–10 yıl, %17,1'inin 11–15 yıl, %23,7'sinin 16–20 yıl ve %18,4'ünün 21 yıl ve üstü hizmet verdikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin yarısından fazlasının 10 yılın üstünde hizmet verdiği dikkate alındığında öğretmenlerin mesleki deneyim açısından yeterli olduğu söylenebilir.

2.2.5. Öğretmenlerin Sendikaya Üye Olup Olmama Durumu

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sendikaya üye olup olmama durumuna göre frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2.5.'te verilmiştir.

Tablo2.5: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sendikaya üye olup olmama durumlarına göre dağılımı

Değişken Grupları	Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	
Sendikaya Üye Olup Olmama Durumu	f	%
Sendikaya Üye	40	52,6
Sendikaya Üye Değil	36	47,4
Toplam	76	100

Tablo 2.5 incelendiğinde, araştırmaya katkı sağlayan öğretmenlerin %52,6'sının sendikaya üye olduğu, %47,4'ünün ise sendikaya üye olmadığı görülmektedir.

Öğretmenlerin yarısından fazlasının sendikaya üye olması haklarını bilmeleri ve bu haklarına sahip çıkmayı düşünmelerinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Ancak yarıya yakın kısmının da sendikaya üye olmaması “bir sendikaya üye olma” durumundan ve buna bağlı olarak, öğretmenin siyasal düşüncesinin üye olduğu sendikayla bağdaştırılmasından çekinildiği, şeklinde yorumlanabilir.

2.2.6. Öğretmenlerin Üye Olduğu Sendikaya Göre Durumu

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin üye oldukları sendikaya göre frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo2.6: Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin üye oldukları sendikaya göre dağılımı

Değişken Grupları	Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	
Üye olduğu Sendika	f	%
Üye Değil	36	47,4
Türk Eğitim Sen	13	17,1
Eğitim Bir Sen	12	15,8
Eğitim Sen	13	17,1
Adı yazılmamış	2	2,6
Toplam	76	100

Tablo 2.6 incelendiğinde, araştırmaya katkı sağlayan öğretmenlerin % 47,4'ünün sendikaya üye olmadığı, %17,1'inin Türk Eğitim Sen, %15,8'inin Eğitim Bir Sen,%17,1'inin Eğitim Sen üyesi olduğu ve % 2,6'sının da üye olduğu sendikanın adını yazmadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yarıya yakın kısmının sendikaya üye olmadığı, üye olunan sendikaların dağılımının birbirine yakın olduğu ve üye olduğu sendikanın adını yazmayan öğretmenlerin bulunduğu söylenebilir. Buradan hareketle öğretmenlerin büyük bir bölümünün haklarının bilincinde olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Aynı zamanda üye olunan sendikanın adının yazılmaması da ölçekte isim belirtilmemesine rağmen, öğretmenlerin bu konuda bir çekingenliği olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

2.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu araştırmada elde edilen veriler araştırma kapsamında geliştirilen “ İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma kapsamında nicel verileri elde etmek için kullanılan değerlendirme formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Değerlendirme formunun hazırlık aşamasında öncelikli olarak alanyazın taraması yapılmıştır. İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin belirlenmesi için Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınlar Dairesi Başkanlığının 19.03.2008 gün ve 1092 sayılı yazısı ile basılan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı kullanılmıştır. Bu doğrultuda ders kitabındaki sözlü ve sözsüz iletileri betimleyen 70 maddenin yer aldığı bir ölçek hazırlanmıştır. Ölçek maddelerinin olabildiğince çok sayıda hazırlanması ile ölçeğin kapsam geçerliliğinin ve güvenilirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Hazırlanan ön deneme amaçlı ölçek Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nde görev yapan öğretim

üyeleri ve halen görev yapmakta olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin uzman görüşüne sunulmuştur. Yapılan eleştiriler doğrultusunda ölçek gözden geçirilmiş ve halen görev yapmakta olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin oluşturduğu 56 kişilik bir gruba araştırmacı tarafından ön deneme olarak uygulanmıştır. Ön deneme sonucunda sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından doldurulan ölçekler tek tek gözden geçirilmiştir.

“ İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” kişisel bilgiler ile anket, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin yargılar ile de ölçek özelliği taşıyan iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sosyal bilgiler öğretmenlerinin kişisel bilgilerini saptamaya yönelik kapalı uçlu sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise; 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin öğretmen görüşlerine göre incelenmesine yönelik, araştırmacı tarafından ders kitabı doğrultusunda hazırlanan yargılara yer verilmiştir. Bu bölümde beşli Likert tipi bir ölçek kullanılarak 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin öğretmen görüşlerine göre sıklık derecesi saptanmaya çalışılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin olumlu ifadeler için eşleştirmeyi “5”(tamamen katılıyorum”, “4” (katılıyorum”, “3”(biraz katılıyorum, “2”(katılmıyorum), “1”(hiç katılmıyorum) biçimindeki ifadeleri kullanarak yapmaları istenirken, olumsuz ifadeler için de “1”(tamamen katılıyorum”, “2” (katılıyorum”, “3”(biraz katılıyorum, “4”(katılmıyorum), “5”(hiç katılmıyorum) biçimindeki ifadeleri kullanmaları istenmektedir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda ön uygulamada “ İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun tümü için Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı $r=.8153$ olarak bulunmuştur. Ölçekten 13. ve 15. maddelerin çıkarılması ile Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı $r=.941$ 'e yükselmiş ve ölçekten 13. ve 15. madde çıkarılarak asıl uygulama sürecine geçilmiştir.

Araştırmaya katkı sağlayacak asıl uygulama sonrasında yapılan madde analiziyle güvenirliği düşüren 17 madde (3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 19, 23, 34, 37, 42, 47, 48, 64) de ölçekten atılıp 51 madde ile istatistiksel işlemler yapılmıştır. Kalan 51 madde ile ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı $r=.9471$ olarak bulunmuştur.

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmaya kaynaklık edecek olan verilerin toplanması sürecinde kullanılan “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun uygulanması için İl Milli Eğitim Müdürlüğünden öncelikli olarak gerekli izin alınmıştır. “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” örnekleme dahil olan sosyal bilgiler öğretmenlerine 2008- 2009 eğitim öğretim yılının birinci ve ikinci döneminde uygulanmıştır. Uygulama sırasında araştırmanın örnekleme katılan İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinin de yardımıyla “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” araştırmacı tarafından bizzat okullara gidilip sosyal bilgiler öğretmenleriyle yüz yüze görüşerek dağıtılmış ve uygulanmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından cevaplandırılarak geri dönüşü sağlanan ve değerlendirmeye alınan 76 “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” ile nicel verilerin toplanması sağlanmıştır.

2.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI

“İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun dağıtımı ve uygulanması tamamlandıktan sonra, formların her biri numaralandırılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesi sürecinde SPSS for Windows (11,5) programı kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak, araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin kişisel bilgilerini ve görüşlerini betimlemek için frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları hesaplanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar tablolar aracılığıyla yorumlanmıştır.

Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi amacıyla; “tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “biraz katılıyorum”, “katılmıyorum” ve “hiç katılmıyorum” şeklinde belirttikleri görüşlerinin düzeylerini belirlemeye yönelik frekans (f), yüzde (%) ve aritmetik ortalama (X) değer aralıkları belirlenmiştir. Bu süreçte değerlendirme formunda yer alan her maddeye verilebilecek en büyük değer ile en küçük değer aralığından yararlanılmış ve ortalaması hesaplanmıştır. Araştırma aracı olarak “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” için kullanılan puan aralıkları ile görüşün düzeyi ve derecesi Tablo 2.6’ da verilmiştir.

Tablo2.7: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere ilişkin görüşlerinin düzeyi, derecesi ve puan aralıkları

GÖRÜŞÜN DÜZEYİ	DERECESİ	PUAN ARALIĞI
Tamamen Katılıyorum	5	4,20- 5,00
Katılıyorum	4	3,40- 4,19
Biraz Katılıyorum	3	2,60- 3,39
Katılmıyorum	2	1,80- 2,59
Hiç Katılmıyorum	1	1,00- 1,79

“ İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun birinci bölümünde yer alan kişisel bilgilerin frekans ve yüzde dağılımı istatistiksel olarak analiz edilerek tablolara aktarılmıştır. İkinci bölümde İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere ilişkin görüşlerin yer aldığı maddelerin aritmetik ortalama, standart sapma, görüşün düzeyine ait puan aralığı ve düzeyi analiz edilerek tablolar oluşturulmuştur. Aynı zamanda kişisel bilgiler dikkate alındığında öğretmen görüşlerinin farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Yapılan analizler sırasında ikili değişken grubundan oluşan kişisel bilgiler “ t- testi”, ikiden fazla değişken grubundan oluşan kişisel bilgiler ise Kruskal Wallis Testi’ kullanılarak çözümlenmiştir. Yapılan istatistiksel çözümlemelerde anlamlılık düzeyi $p<.05$ olarak kabul edilmiştir.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, veri toplama aracının Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerine uygulanması sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel analizlerine ilişkin bulgular ve yorumlar yer almaktadır. “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu” aracılığıyla elde edilen öğretmenlere ait kişisel bilgilerin ve araştırmaya kaynaklık eden değerlendirme formu maddelerinin istatistiksel açımları bu bölümde yer almaktadır.

3.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Birinci alt problem, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşleri “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun her bir maddesine göre nasıldır? biçiminde belirlenmiştir.

3.1.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Birinci alt problemi çözümlmek üzere, değerlendirme formunu yanıtlayan öğretmenlerin görüşlerine ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler yorumlanırken sorun düzeyini belirlemeye yönelik puan aralıklarından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere ilişkin görüşlerinin “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değerlendirme Formu”nun her bir maddesine ilişkin bulguları tablo 3.1’ de verilmiştir.

Tablo 3.1: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşlerinin ölçeğin her bir maddesine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ile sorun düzeyleri

Madde No	Maddeler	N	X	Ss	Sorun Düzeyi
32	Ders kitabında ahlak kavramına ilişkin görsel ve basılı haberler yer almaktadır.	76	3,32	0,92	Biraz Katılıyorum
2	Ders kitabında orta toplumsal sınıfın durumuna ilişkin resim, karikatür vb. yer almaktadır.	76	3,32	0,97	Biraz Katılıyorum
53	Ders kitabında farklı dinlerin özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.	76	3,43	1,04	Katılmıyorum
44	Ders kitabında adalet kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.	76	3,47	0,94	Katılıyorum
61	Ders kitabında insan haklarının hangi durumlarda sınırlandırılabilirine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.	76	3,47	1,14	Katılmıyorum
60	Ders kitabında farklı dinleri simgeleyen resimler (cami, kilise, sinagog vb.) bulunmamaktadır.	76	3,48	1,08	Katılmıyorum
67	Ders kitabında birey hakları ve devlet ilişkisini ele alan metinler yer almaktadır.	76	3,50	0,98	Katılıyorum
54	Ders kitabında farklı meslek gruplarına ilişkin resimler cinsiyete göre eşleştirilmiştir.(öğretmen-bayan, inşaat mühendisi- erkek gibi)	76	3,51	1,02	Katılmıyorum
57	Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumsuz olaylar ele alınmamıştır.	76	3,52	1,01	Katılmıyorum
30	Ders kitabında hukuk kavramı	76	3,52	0,90	Katılıyorum

	tanımlanmıştır.				
59	Ders kitabında insan haklarının iyileştirilmesine ilişkin faaliyetlerle ilgili bilgilere yer verilmemiştir.	76	3,52	1,07	Katılmıyorum
46	Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimine yer verilmemiştir.	76	3,53	1,20	Katılmıyorum
66	Ders kitabında insan hakları uygulamalarına ilişkin örnek olaylara yer verilmemiştir.	76	3,56	0,99	Katılmıyorum
33	Ders kitabında olumlu ahlak durumları örneklendirilmiştir.	76	3,57	0,85	Katılıyorum
20	Ders kitabında birey haklarına bağımsız bir öğrenme alanı olarak yer verilmiştir.	76	3,59	0,96	Katılıyorum
40	Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.	76	3,60	0,95	Katılıyorum
49	Ders kitabında insan haklarının gündelik yaşamla ilişkisi kurulmamıştır.	76	3,64	1,10	Katılmıyorum
39	Ders kitabında hak kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.	76	3,65	0,90	Katılıyorum
62	Ders kitabında çocuk haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.	76	3,68	0,99	Katılmıyorum
63	Ders kitabında kadın haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.	76	3,72	1,01	Katılmıyorum
56	Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumlu olaylar ele alınmamıştır.	76	3,73	0,99	Katılmıyorum
31	Ders kitabında hukuk kuralları ile ilgili yazılı belgeler sunulmuştur.	76	3,75	0,88	Katılıyorum
18	Ders kitabında sağlık hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,76	0,90	Katılıyorum
52	Ders kitabında hak, sorumluluk ve	76	3,78	1,07	Katılmıyorum

	özgürlük ilişkisini anlatan örnek olaylara yer verilmemiştir.				
43	Ders kitabında ülkemizde demokrasi ve insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.	76	3,84	0,83	Katılıyorum
68	Ders kitabında birey haklarının ele alındığı ilgili anayasa maddelerine yer verilmemiştir.	76	3,85	0,98	Katılmıyorum
1	Ders kitabında kişi dokunulmazlığı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,86	0,80	Katılıyorum
58	Ders kitabında insan haklarının uygulanmasına ilişkin haberler(gazete, televizyon, internet) yer almamaktadır.	76	3,86	0,92	Katılmıyorum
14	Ders kitabında din ve vicdan hürriyeti konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,86	0,71	Katılıyorum
50	Ders kitabında barışı destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.	76	3,86	0,97	Katılmıyorum
13	Ders kitabında yaşam hakkı, konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,88	0,72	Katılıyorum
12	Ders kitabında eğitim hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,90	0,91	Katılıyorum
35	Ders kitabında özgürlük kavramına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.	76	3,90	0,71	Katılıyorum
26	Ders kitabında birey hakları ile devlet ilişkisine yönelik ifadelerle yer verilmiştir.	76	3,92	0,81	Katılıyorum
51	Ders kitabında hoşgörüyü destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.	76	3,94	0,97	Katılmıyorum
36	Ders kitabında haklar kavramına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.	76	3,94	0,67	Katılıyorum
6	Ders kitabında düşünce özgürlüğü konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,96	0,88	Katılıyorum
24	Ders kitabında demokrasi	76	3,98	0,82	Katılıyorum

	kavramının tanımı yer almaktadır.				
28	Ders kitabında insan haklarının tarihsel gelişimine yer verilmiştir.	76	4,00	0,81	Katılıyorum
65	Ders kitabında demokratik yaşamla ilgili konular yer almaktadır.	76	4,00	0,86	Katılıyorum
45	Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.	76	4,01	0,79	Katılıyorum
55	Ders kitabında yönetim biçimleri(monarşi, teokrazi, oligarşi, cumhuriyet vb.) ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.	76	4,01	0,98	Katılmıyorum
22	Ders kitabında seçme ve seçilme hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	4,02	0,83	Katılıyorum
41	Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.	76	4,02	0,78	Katılıyorum
29	Ders kitabında insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.	76	4,06	0,75	Katılıyorum
21	Ders kitabında demokrasi kavramı ile ilgili resim, karikatür vb. yer almaktadır.	76	4,06	0,80	Katılıyorum
27	Ders kitabında demokrasinin tarihçesine yer verilmiştir.	76	4,07	0,84	Katılıyorum
38	Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili anayasa maddelerine yer verilmiştir.	76	4,07	0,81	Katılıyorum
25	Ders kitabında demokrasi ve insan hakları konusuna yer verilmiştir.	76	4,18	0,62	Katılıyorum
17	Ders kitabında kişilerin zihinsel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.	76	4,21	0,59	Hiç Katılmıyorum
11	Ders kitabında kişilerin fiziksel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.	76	4,26	0,61	Hiç Katılmıyorum

Tablo 3.1 incelendiğinde, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşlerinin ölçekte yer alan maddelerin aritmetik ortalamalarına göre sıralandığı görülmektedir. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşlerine göre genel anlamda olumlu maddelerde nitel karşılığının “Katılıyorum”, olumsuz maddelerde ise “Katılmıyorum” düzeyinde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin yer aldığını ifade eden maddelere katılmaları ders kitaplarının bu açıdan yeterli olduğunu düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanı sıra, ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilerin yer almadığını ifade eden maddelere verdikleri cevabın genel anlamda katılmıyorum düzeyinde olması da bu yorumu destekler niteliktedir.

3.2. İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

İkinci alt problem, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ayrımcılığa (İrk, renk, cinsiyet, dil, din, milliyet, köken, siyasal görüş, toplumsal sınıf, kişilerin fiziksel/ zihinsel sağlık durumları veya başka açılardan) ilişkin iletiler ne oranda bulunmaktadır? biçiminde belirlenmiştir.

3.2.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

İkinci alt problemi çözümlmek üzere, değerlendirme formunu yanıtlayan öğretmenlerin görüşlerine ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler yorumlanırken sorun düzeyini belirlemeye yönelik puan aralıklarından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ayrımcılığa (İrk, renk, cinsiyet, dil, din, milliyet, köken, siyasal görüş, toplumsal sınıf, kişilerin fiziksel/ zihinsel sağlık durumları veya başka açılardan) ilişkin iletiler ile ilgili maddelere ait bulgular Tablo 3.2’ de verilmiştir.

Tablo 3.2: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ayrımcılığa ilişkin iletiler ile ilgili görüşlerinin ölçeğin ilgili maddelerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ile sorun düzeyleri

Boyut	Madde No	Maddeler	N	X	Ss	Sorun Düzeyi
Ayrımcılığa ilişkin iletiler	2	Ders kitabında orta toplumsal sınıfın durumuna ilişkin resim, karikatür vb. yer almaktadır.	76	3,32	0,97	Biraz Katılıyorum
	11	Ders kitabında kişilerin fiziksel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.	76	4,26	0,61	Hiç Katılmıyorum
	17	Ders kitabında kişilerin zihinsel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.	76	4,21	0,59	Hiç Katılmıyorum
	53	Ders kitabında farklı dinlerin özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.	76	3,43	1,04	Katılmıyorum
	54	Ders kitabında farklı meslek gruplarına ilişkin resimler cinsiyete göre eşleştirilmiştir.(öğretmen- bayan, inşaat mühendisi- erkek gibi)	76	3,51	1,02	Katılmıyorum
	60	Ders kitabında farklı dinleri simgeleyen resimler (cami, kilise, sinagog vb.) bulunmamaktadır.	76	3,48	1,08	Katılmıyorum

Tablo3.2 incelendiğinde öğretmenlerin “Ders kitabında orta toplumsal sınıfın durumuna ilişkin resim, karikatür vb. yer almaktadır.” şeklindeki 2. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “biraz katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,32$)’ dir. “Ders kitabında kişilerin fiziksel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.” şeklindeki 11. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “hiç katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,26$)’dır. “Ders kitabında kişilerin zihinsel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.”şeklindeki 17. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “hiç katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması

($X=4,21$)’dir. “Ders kitabında farklı dinlerin özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 53. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,43$)’tür. Ders kitabında farklı meslek gruplarına ilişkin resimler cinsiyete göre eşleştirilmiştir (öğretmen- bayan, inşaat mühendisi- erkek gibi).” şeklindeki 54. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,51$)’dir. “Ders kitabında farklı dinleri simgeleyen resimler (cami, kilise, sinagog vb.) bulunmamaktadır.” şeklindeki 60. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,48$)’dir. Öğretmenlerin ayrımcılığa ilişkin iletiler ile ilgili görüşlerinin genel anlamda katılmıyorum düzeyinde olması ders kitaplarının bu anlamda yeterli olduğunu düşündüklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Üçüncü alt problem, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik hangi iletiler yer almaktadır? biçiminde belirlenmiştir.

3.3.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Üçüncü alt problemi çözmek üzere, değerlendirme formunu yanıtlayan öğretmenlerin görüşlerine ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler yorumlanırken sorun düzeyini belirlemeye yönelik puan aralıklarından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler ile ilgili maddelere ait bulgular Tablo 3.3’ te verilmiştir.

Tablo 3.3: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler ile ilgili görüşlerinin ölçeğin ilgili maddelerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ile sorun düzeyleri

Boyut	Madde No	Maddeler	N	X	Ss	Sorun Düzeyi
Birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler	20	Ders kitabında birey haklarına bağımsız bir öğrenme alanı olarak yer verilmiştir.	76	3,59	0,96	Katılıyorum
	26	Ders kitabında birey hakları ile devlet ilişkisine yönelik ifadelere yer verilmiştir.	76	3,92	0,81	Katılıyorum
	41	Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.	76	4,02	0,78	Katılıyorum
	50	Ders kitabında barışı destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.	76	3,86	0,97	Katılmıyorum
	51	Ders kitabında hoşgörüyü destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.	76	3,94	0,97	Katılmıyorum
	52	Ders kitabında hak, sorumluluk ve özgürlük ilişkisini anlatan örnek olaylara yer verilmemiştir.	76	3,78	1,07	Katılmıyorum
	61	Ders kitabında insan haklarının hangi durumlarda sınırlandırılabilirliğine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.	76	3,47	1,14	Katılmıyorum
	67	Ders kitabında birey hakları ve devlet ilişkisini ele alan metinler yer almaktadır.	76	3,50	0,98	Katılıyorum
	68	Ders kitabında birey haklarının ele alındığı ilgili anayasa maddelerine yer verilmemiştir.	76	3,85	0,98	Katılmıyorum

Tablo 3.3 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin “Ders kitabında birey haklarına bağımsız bir öğrenme alanı olarak yer verilmiştir.” şeklindeki 20. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,59$)’ dur. “Ders kitabında birey hakları ile devlet

ilişkinine yönelik ifadeler yer verilmiştir.” şeklindeki 26. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,92$)’ dir. “Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.” şeklindeki 41. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,02$)’ dir. “Ders kitabında barışı destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.” şeklindeki 50. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)’ dır. “Ders kitabında hoşgörüyü destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.” şeklindeki 51. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,94$)’ tür. “Ders kitabında hak, sorumluluk ve özgürlük ilişkisini anlatan örnek olaylara yer verilmemiştir.” şeklindeki 52. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,78$)’ dir. “Ders kitabında insan haklarının hangi durumlarda sınırlandırılabilirliğine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 61. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,47$)’ dir. “Ders kitabında birey hakları ve devlet ilişkisini ele alan metinler yer almaktadır.” şeklindeki 67. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,50$)’ dir. “Ders kitabında birey haklarının ele alındığı ilgili anayasa maddelerine yer verilmemiştir.” şeklindeki 68. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,85$)’ dir. Öğretmenlerin birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler ile ilgili görüşlerinin, olumlu maddeler için genel anlamda katılıyorum, olumsuz maddeler için katılmıyorum düzeyinde olması, ders kitaplarında birey hakları ve devlet ilişkisine sözlü ve sözsüz iletiler aracılığıyla yer verildiğini düşündüklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3.4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Dördüncü alt problem, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında toplumsal kurum, kavram ve değerlere (devlet, millet, demokrasi, insan hakları,

özgürlük, haklar, hukuk, ahlak, adalet vb.) ilişkin hangi iletiler yer almaktadır? biçiminde belirlenmiştir.

3.4.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Dördüncü alt problemi çözümlmek üzere, değerlendirme formunu yanıtlayan öğretmenlerin görüşlerine ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler yorumlanırken sorun düzeyini belirlemeye yönelik puan aralıklarından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan toplumsal kurum, kavram ve değerlere (devlet, millet, demokrasi, insan hakları, özgürlük, haklar, hukuk, ahlak, adalet vb.) ilişkin iletiler ile ilgili maddelere ait bulgular Tablo 3.4’te verilmiştir.

Tablo 3.4: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan toplumsal kurum, kavram ve değerlere (devlet, millet, demokrasi, insan hakları, özgürlük, haklar, hukuk, ahlak, adalet vb.) ilişkin iletiler ile ilgili görüşlerinin ölçeğin ilgili maddelerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri ile sorun düzeyleri

Boyut	Madde No	Maddeler	N	X	Ss	Sorun Düzeyi
Toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletiler	1	Ders kitabında kişi dokunulmazlığı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,86	0,80	Katılıyorum
	6	Ders kitabında düşünce özgürlüğü konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,96	0,88	Katılıyorum
	12	Ders kitabında eğitim hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,90	0,91	Katılıyorum
	13	Ders kitabında yaşam hakkı, konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,88	0,72	Katılıyorum
	14	Ders kitabında din ve vicdan hürriyeti konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,86	0,71	Katılıyorum
	18	Ders kitabında sağlık hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	3,76	0,90	Katılıyorum
	21	Ders kitabında demokrasi kavramı ile ilgili resim, karikatür vb. yer almaktadır.	76	4,06	0,80	Katılıyorum
	22	Ders kitabında seçme ve seçilme hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.	76	4,02	0,83	Katılıyorum
	24	Ders kitabında demokrasi kavramının	76	3,98	0,82	Katılıyorum

	tanımı yer almaktadır.				
25	Ders kitabında demokrasi ve insan hakları konusuna yer verilmiştir.	76	4,18	0,62	Katılıyorum
27	Ders kitabında demokrasinin tarihçesine yer verilmiştir.	76	4,07	0,84	Katılıyorum
28	Ders kitabında insan haklarının tarihsel gelişimine yer verilmiştir.	76	4,00	0,81	Katılıyorum
29	Ders kitabında insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.	76	4,06	0,75	Katılıyorum
30	Ders kitabında hukuk kavramı tanımlanmıştır.	76	3,52	0,90	Katılıyorum
31	Ders kitabında hukuk kuralları ile ilgili yazılı belgeler sunulmuştur.	76	3,75	0,88	Katılıyorum
32	Ders kitabında ahlak kavramına ilişkin görsel ve basılı haberler yer almaktadır.	76	3,32	0,92	Biraz Katılıyorum
33	Ders kitabında olumlu ahlak durumları örneklendirilmiştir.	76	3,57	0,85	Katılıyorum
35	Ders kitabında özgürlük kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.	76	3,90	0,71	Katılıyorum
36	Ders kitabında haklar kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.	76	3,94	0,67	Katılıyorum
38	Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili anayasa maddelerine yer verilmiştir.	76	4,07	0,81	Katılıyorum
39	Ders kitabında hak kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.	76	3,65	0,90	Katılıyorum
40	Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.	76	3,60	0,95	Katılıyorum
43	Ders kitabında ülkemizde demokrasi ve insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.	76	3,84	0,83	Katılıyorum
44	Ders kitabında adalet kavramını simgeleyen resim, figür vb.	76	3,47	0,94	Katılıyorum

	kullanılmıştır.				
45	Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.	76	4,01	0,79	Katılıyorum
46	Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimine yer verilmemiştir.	76	3,53	1,20	Katılmıyorum
49	Ders kitabında insan haklarının gündelik yaşamla ilişkisi kurulmamıştır.	76	3,64	1,10	Katılmıyorum
55	Ders kitabında yönetim biçimleri(monarşi, teokrasi, oligarşi, cumhuriyet vb.) ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.	76	4,01	0,98	Katılmıyorum
56	Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumlu olaylar ele alınmamıştır.	76	3,73	0,99	Katılmıyorum
57	Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumsuz olaylar ele alınmamıştır.	76	3,52	1,01	Katılmıyorum
58	Ders kitabında insan haklarının uygulanmasına ilişkin haberler(gazete, televizyon, internet) yer almamaktadır.	76	3,86	0,92	Katılmıyorum
59	Ders kitabında insan haklarının iyileştirilmesine ilişkin faaliyetlerle ilgili bilgilere yer verilmemiştir.	76	3,52	1,07	Katılmıyorum
62	Ders kitabında çocuk haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.	76	3,68	0,99	Katılmıyorum
63	Ders kitabında kadın haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.	76	3,72	1,01	Katılmıyorum
65	Ders kitabında demokratik yaşamla ilgili konular yer almaktadır.	76	4,00	0,86	Katılıyorum
66	Ders kitabında insan hakları uygulamalarına ilişkin örnek olaylara yer verilmemiştir.	76	3,56	0,99	Katılmıyorum

Tablo 3.4 incelendiğinde, öğretmenlerin “Ders kitabında kişi dokunulmazlığı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 1. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)’ dır. “Ders kitabında düşünce özgürlüğü konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 6. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,96$)’ dır. “Ders kitabında eğitim hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 12. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,90$)’ dır. “Ders kitabında yaşam hakkı, konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 13. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,88$)’ dir. “Ders kitabında din ve vicdan hürriyeti konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 14. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)’ dır. “Ders kitabında sağlık hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 18. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,76$)’ dır. “Ders kitabında demokrasi kavramı ile ilgili resim, karikatür vb. yer almaktadır.” şeklindeki 21. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,06$)’ dır. “Ders kitabında seçme ve seçilme hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 22. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,02$)’ dir. “Ders kitabında demokrasi kavramının tanımı yer almaktadır.” şeklindeki 24. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,98$)’ dir. “Ders kitabında demokrasi ve insan hakları konusuna yer verilmiştir.” şeklindeki 25. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,18$)’ dir. “Ders kitabında demokrasinin tarihçesine yer verilmiştir.” şeklindeki 27. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,07$)’ dir. “Ders kitabında insan haklarının tarihsel gelişimine yer verilmiştir.” şeklindeki 28. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,00$)’ dır. “Ders kitabında insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.” şeklindeki 29. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı

“katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,06$)’dır. “Ders kitabında hukuk kavramı tanımlanmıştır.” şeklindeki 30. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,52$)’dir. “Ders kitabında hukuk kuralları ile ilgili yazılı belgeler sunulmuştur.” şeklindeki 31. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,75$)’tir. “Ders kitabında ahlak kavramına ilişkin görsel ve basılı haberler yer almaktadır.” şeklindeki 32. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “biraz katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,32$)’dir. “Ders kitabında olumlu ahlak durumları örneklendirilmiştir.” şeklindeki 33. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,57$)’dir. “Ders kitabında özgürlük kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.” şeklindeki 35. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,90$)’dır. “Ders kitabında haklar kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.” şeklindeki 36. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,94$)’tür. “Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili anayasa maddelerine yer verilmiştir.” şeklindeki 38. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,07$)’dir. “Ders kitabında hak kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.” şeklindeki 39. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,65$)’tir. “Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.” şeklindeki 40. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,60$)’tır. “Ders kitabında ülkemizde demokrasi ve insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.” şeklindeki 43. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,84$)’tür. “Ders kitabında adalet kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.” şeklindeki 44. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,47$)’dir. “Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.” şeklindeki 45. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,01$)’dir.

“Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimine yer verilmemiştir.” şeklindeki 46. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,53$)’ tür. “Ders kitabında insan haklarının gündelik yaşamla ilişkisi kurulmamıştır.” şeklindeki 49. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,64$)’ tür. “Ders kitabında yönetim biçimleri(monarşi, teokrasi, oligarşi, cumhuriyet vb.) ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 55. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,01$)’ dir. “Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumlu olaylar ele alınmamıştır.” şeklindeki 56. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,73$)’ tür. “Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumsuz olaylar ele alınmamıştır.” şeklindeki 57. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,52$)’ dir. “Ders kitabında insan haklarının uygulanmasına ilişkin haberler(gazete, televizyon, internet) yer almamaktadır.” şeklindeki 58. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)’dır. “Ders kitabında insan haklarının iyileştirilmesine ilişkin faaliyetlerle ilgili bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 59. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,52$)’ dir. “Ders kitabında çocuk haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.” şeklindeki 62. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,68$)’ dir. “Ders kitabında kadın haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.” şeklindeki 63. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,72$)’ dir. “Ders kitabında demokratik yaşamla ilgili konular yer almaktadır.” şeklindeki 65. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,00$)’ dir. “Ders kitabında insan hakları uygulamalarına ilişkin örnek olaylara yer verilmemiştir.” şeklindeki 66. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,56$)’ dir.

Öğretmenlerin toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin görüşlerinin, olumlu maddeler için genel anlamda katılıyorum, olumsuz maddeler için katılmıyorum düzeyinde olması, ders kitaplarında toplumsal kurum, kavram ve değerlere sözlü ve sözsüz iletiler aracılığıyla yer verildiğini düşündüklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3.5. BEŞİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Beşinci alt problem “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin cinsiyet durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklinde belirlenmiştir.

3.5.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu problemi çözümlmek üzere kişisel değişkenlerle öğretmenlerin görüşleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için t- Testi ’nden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlemelerde anlamlılık düzeyi, ($p < .05$) olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin cinsiyet durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? biçiminde belirlenen 5. alt probleme ilişkin t- Testi sonuçları Tablo 3.5’te verilmiştir.

Tablo 3.5: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin ölçeğin her bir boyutunda cinsiyete göre t- testi sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	X	SS	t	Sd	P
Ayrımcılığa ilişkin iletiler	Kadın	36	3,9757	,45397	1,361	67	.178 p>.05
	Erkek	33	3,8220	,48415			
Birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler	Kadın	36	3,8413	,50511	1,262	67	.211 p>.05
	Erkek	33	3,6623	,66798			
Toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletiler	Kadın	36	3,8241	,42346	,983	67	.329 p>.05
	Erkek	33	3,7138	,50787			

Tablo 3.5 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin cinsiyet durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin cinsiyetlerine göre değişmediği söylenebilir.

3.6. ALTINCI ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Altıncı alt problem “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere,

birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin mezun olduğu alan durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklinde belirlenmiştir.

3.6.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu problemi çözümlmek üzere kişisel değişkenlerle öğretmenlerin görüşleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Kruskal Wallis Testi'nden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlmelerde anlamlılık düzeyi, ($p < .05$) olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin mezun olduğu alan durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? biçiminde belirlenen 6. alt probleme ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 3.6’da verilmiştir.

Tablo 3.6: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin ölçeğin her bir boyutunda mezun olduğu alana göre “Kruskal Wallis Testi” sonuçları

Ölçeğin Boyutları	Öğretmenlerin Mezun Olduğu Alan	N	OR	X ²	Sd	P *
Ayrımcılığa ilişkin iletiler	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	25	34,62	2,16	2	,339 $p > .05$
	Tarih Öğretmenliği	25	39,90			
	Coğrafya Öğretmenliği	20	31,10			
	Toplam	70				
Birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	25	33,80	,276	2	,871 $p > .05$
	Tarih Öğretmenliği	25	36,58			
	Coğrafya Öğretmenliği	20	36,28			
	Toplam	70				
Toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletiler	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	25	31,40	2,57	2	,276 $p > .05$
	Tarih Öğretmenliği	25	40,48			
	Coğrafya Öğretmenliği	20	34,40			
	Toplam	70				

* $p < .05$

Tablo 3.6 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair

görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin mezun olduğu alan durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin öğretmenlerin mezun olduğu alana göre değişmediği söylenebilir.

3.7. YEDİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Yedinci alt problem “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin kıdem durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklinde belirlenmiştir.

3.7.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu problemi çözümlmek üzere kişisel değişkenlerle öğretmenlerin görüşleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Kruskal Wallis Testi’nden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlmelerde anlamlılık düzeyi, ($p < .05$) olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin kıdem durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? biçiminde belirlenen 7. alt probleme ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 3.7’de verilmiştir.

Tablo 3.7: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin ölçeğin her bir boyutunda mesleki kıdemlerine göre “Kruskal Wallis Testi” sonuçları

Ölçeğin Boyutları	Öğretmenlerin Mezun Olduğu Alan	N	OR	X ²	Sd	P *
Ayrımcılığa ilişkin iletiler	1- 5 yıl	11	50,59	11,05	4	,026 p<.05
	6- 10 yıl	20	43,65			
	11- 15 yıl	13	42,08			
	16- 20 yıl	18	33,36			
	21 yıl ve üstü	14	24,93			
	Toplam	76				
Birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler	1- 5 yıl	11	43,77	11,25	4	,024 p<.05
	6- 10 yıl	20	43,38			
	11- 15 yıl	13	47,04			
	16- 20 yıl	18	36,19			
	21 yıl ve üstü	14	22,43			
	Toplam	76				
Toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletiler	1- 5 yıl	11	46,00	15,81	4	,003 p<.05
	6- 10 yıl	20	45,88			
	11- 15 yıl	13	47,73			
	16- 20 yıl	18	32,64			
	21 yıl ve üstü	14	21,04			
	Toplam	76				

*p<.05

Tablo 3.7 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin kıdem durumu bakımından anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre değiştiği söylenebilir. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için t- testi sonuçlarına bakılmıştır. Buna göre, karşılaştırma için yapılan t- testi sonuçları “Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutuna ilişkin olarak Tablo 3.8’de, “Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler” boyutuna ilişkin olarak

Tablo 3.9’da ve “Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” boyutuna ilişkin olarak da Tablo 3.10’da verilmiştir.

Tablo 3.8: Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre “Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutunda ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerindeki anlamlı farkın kaynağını gösteren t- testi sonuçları

Kaynak	Mesleki Kıdem	N	X	SS	t	Sd	P
Ayrımcılığa İlişkin İletiler	1-5 yıl	11	4,1591	,50649	,894	29	,379
	6-10 yıl	20	4,0063	,42627			
	1-5 yıl	11	4,1591	,50649	,860	22	,399
	11-15 yıl	13	3,9712	,55470			
	1-5 yıl	11	4,1591	,50649	1,971	27	,059
	16-20 yıl	18	3,7986	,46006			
	1-5 yıl	11	4,1591	,50649	3,101	23	,005*
	21 yıl ve üstü	14	3,5982	,39885			
	6-10 yıl	20	4,0063	,42627	,205	31	,839
	11-15 yıl	13	3,9712	,55470			
	6-10 yıl	20	4,0063	,42627	1,444	36	,157
	16-20 yıl	18	3,7986	,46006			
	6-10 yıl	20	4,0063	,42627	2,819	32	,008*
	21 yıl ve üstü	14	3,5982	,39885			
	11-15 yıl	13	3,9712	,55470	,945	29	,352
	16-20 yıl	18	3,7986	,46006			
	11-15 yıl	13	3,9712	,55470	2,017	25	,055
	21 yıl ve üstü	14	3,5982	,39885			
	16-20 yıl	18	3,7986	,46006	1,294	30	,206
	21 yıl ve üstü	14	3,5982	,39885			

Tablo 3.8’e göre ölçeğin “Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri arasındaki farkın 21 yıl ve üstü hizmet süresi olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile hizmet süresi 1- 5 yıl ve 6- 10 yıl arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenleri arasında olduğu görülmektedir. Hizmet

süresi 21 yıl ve üstü olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($X= 3,59$), ölçeğin“Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutunda, hizmet süresi 1- 5 yıl ($X= 4,15$) ve 6- 10 yıl ($X=4,00$) arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenlerine göre daha düşük ortalamaya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Meslekte 21 yıl ve üstünde hizmet süresini dolduran sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet süresi 1- 5 yıl ve 6- 10 yıl arasında değişen diğer sosyal bilgiler öğretmenlerine göre ayrımcılığa ilişkin iletilerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha az yer aldığını düşündükleri ifade edilebilir.

Tablo 3.9: Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre “Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler ” boyutunda ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerindeki anlamlı farkın kaynağını gösteren t- testi sonuçları

Kaynak	Mesleki Kıdem	N	X	SS	t	Sd	P
Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler	1-5 yıl	11	3,8961	,46551	-,019	29	,985
	6-10 yıl	20	3,9000	,58829			
	1-5 yıl	11	3,8961	,46551	-,591	22	,561
	11-15 yıl	13	4,0110	,48256			
	1-5 yıl	11	3,8961	,46551	,871	27	,392
	16-20 yıl	18	3,7063	,62265			
	1-5 yıl	11	3,8961	,46551	2,817	23	,010*
	21 yıl ve üstü	14	3,2959	,57270			
	6-10 yıl	20	3,9000	,58829	-,567	31	,575
	11-15 yıl	13	4,0110	,48256			
	6-10 yıl	20	3,9000	,58829	,986	36	,331
	16-20 yıl	18	3,7063	,62265			
	6-10 yıl	20	3,9000	,58829	2,979	32	,005*
	21 yıl ve üstü	14	3,2959	,57270			
	11-15 yıl	13	4,0110	,48256	1,471	29	,152
	16-20 yıl	18	3,7063	,62265			
	11-15 yıl	13	4,0110	,48256	3,494	25	,002*
	21 yıl ve üstü	14	3,2959	,57270			
	16-20 yıl	18	3,7063	,62265	1,915	30	,065
	21 yıl ve üstü	14	3,2959	,57270			

Tablo 3.9'a göre ölçeğin“Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler” boyutunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri arasındaki farkın 21 yıl ve üstü hizmet süresi olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile hizmet süresi 1- 5 yıl, 6- 10 yıl ve 11- 15 yıl arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenleri arasında olduğu görülmektedir. Hizmet süresi 21 yıl ve üstü olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($X= 3,29$), ölçeğin“Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler” boyutunda, hizmet süresi 1- 5 yıl ($X= 3,89$), 6- 10 yıl ($X=3,90$) ve 11- 15 yıl ($X= 4,01$) arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenlerine göre daha düşük ortalamaya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Meslekte 21 yıl ve üstünde hizmet süresini dolduran sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet süresi 1- 5 yıl, 6- 10 yıl ve 11- 15 yıl arasında değişen diğer sosyal bilgiler öğretmenlerine göre birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletilerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha az yer aldığını düşündükleri ifade edilebilir.

Tablo 3.10: Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre “Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” boyutunda ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerindeki anlamlı farkın kaynağını gösteren t-testi sonuçları

Kaynak	Mesleki Kıdem	N	X	SS	t	Sd	P
Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler	1-5 yıl	11	3,9470	,38679	,252	29	,803
	6-10 yıl	20	3,9028	,50497			
	1-5 yıl	11	3,9470	,38679	-,219	22	,829
	11-15 yıl	13	3,9829	,41210			
	1-5 yıl	11	3,9470	,38679	1,601	27	,121
	16-20 yıl	18	3,6728	,47938			
	1-5 yıl	11	3,9470	,38679	3,645	23	,001*
	21 yıl ve üstü	14	3,3948	,36741			
	6-10 yıl	20	3,9028	,50497	-,477	31	,636
	11-15 yıl	13	3,9829	,41210			
	6-10 yıl	20	3,9028	,50497	1,435	36	,160
	16-20 yıl	18	3,6728	,47938			
	6-10 yıl	20	3,9028	,50497	3,210	32	,003*
	21 yıl ve üstü	14	3,3948	,36741			
	11-15 yıl	13	3,9829	,41210	1,882	29	,070
	16-20 yıl	18	3,6728	,47938			
	11-15 yıl	13	3,9829	,41210	3,920	25	,001*
	21 yıl ve üstü	14	3,3948	,36741			
	16-20 yıl	18	3,6728	,47938	1,796	30	,083
	21 yıl ve üstü	14	3,3948	,36741			

Tablo 3.10’a göre ölçeğin “Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” boyutunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri arasındaki farkın 21 yıl ve üstü hizmet süresi olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile hizmet süresi 1-5 yıl, 6-10 yıl ve 11-15 yıl arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenleri arasında olduğu görülmektedir. Hizmet süresi 21 yıl ve üstü olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($X = 3,39$), ölçeğin “Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler”

boyutunda, hizmet süresi 1- 5 yıl ($X= 3,94$), 6- 10 yıl ($X=3,90$) ve 11- 15 yıl ($X= 3,98$) arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenlerine göre daha düşük ortalamaya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Meslekte 21 yıl ve üstünde hizmet süresini dolduran sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet süresi 1- 5 yıl, 6- 10 yıl ve 11- 15 yıl arasında değişen diğer sosyal bilgiler öğretmenlerine göre toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletilerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha az yer aldığını düşündükleri ifade edilebilir.

3.8. SEKİZİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Sekizinci alt problem “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin sendikaya üye olup olmama durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklinde belirlenmiştir.

3.8.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu problemi çözümlmek üzere kişisel değişkenlerle öğretmenlerin görüşleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için t- Testi 'nden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlmelerde anlamlılık düzeyi, ($p<.05$) olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin sendikaya üye olup olmama durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? biçiminde belirlenen 8. alt probleme ilişkin t- Testi sonuçları Tablo 3.11’de verilmiştir.

Tablo 3.11: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin ölçeğin her bir boyutunda öğretmenlerin sendikaya üye olup olmama durumuna göre t- testi sonuçları

Boyutlar	Sendikaya üyelik	N	X	SS	t	Sd	P
Ayrımcılığa ilişkin iletiler	Sendikaya üye	40	3,8531	,48196	-,844	74	.402 p>.05
	Sendikaya üye değil	36	3,9479	,49675			
Birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler	Sendikaya üye	40	3,7071	,64859	-,829	74	.410 p>.05
	Sendikaya üye değil	36	3,8214	,54035			
Toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletiler	Sendikaya üye	40	3,7243	,51836	-,962	74	.339 p>.05
	Sendikaya üye değil	36	3,8310	,43983			

Tablo 3.11 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin sendikaya üye olup olmama durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin sendikaya üye olup olmama durumlarına göre değişmediği söylenebilir.

3.9. DOKUZUNCU ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Dokuzuncu alt problem “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin üye olduğu

sendika durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklinde belirlenmiştir.

3.9.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu problemi çözümlmek üzere kişisel değişkenlerle öğretmenlerin görüşleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Kruskal Wallis Testi'nden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlemelerde anlamlılık düzeyi, ($p < .05$) olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin üye olduğu sendika durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? biçiminde belirlenen 9. alt probleme ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 3.12’de verilmiştir.

Tablo 3.12: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin ölçeğin her bir boyutunda üye olduğu sendikaya göre “Kruskal Wallis Testi” sonuçları

Ölçeğin Boyutları	Öğretmenlerin Üye Olduğu Sendika	N	OR	X ²	Sd	P *
Ayrımcılığa ilişkin iletiler	Üye değil	36	31,11	,338	2	,844 p>.05
	Türk Eğitim Sen	13	32,81			
	Eğitim Sen	12	28,71			
	Toplam	61				
Birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler	Üye değil	36	30,60	,050	2	,975 p>.05
	Türk Eğitim Sen	13	31,35			
	Eğitim Sen	12	31,83			
	Toplam	61				
Toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletiler	Üye değil	36	30,29	,184	2	,912 p>.05
	Türk Eğitim Sen	13	31,31			
	Eğitim Sen	12	32,79			
	Toplam	61				

*p<.05

Tablo 3.12 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair

görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin üye olduğu sendika durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin öğretmenlerin üye olduğu sendikaya göre değişmediği söylenebilir.

3.10. ONUNCU ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Onuncu alt problem “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin çalıştıkları okulların bulunduğu yerin durumu (merkez, ilçe, köy) bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklinde belirlenmiştir.

3.10.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu problemi çözümlmek üzere kişisel değişkenlerle öğretmenlerin görüşleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için Kruskal Wallis Testi’nden yararlanılmıştır. Yapılan istatistiksel çözümlmelerde anlamlılık düzeyi, ($p < .05$) olarak kabul edilmiştir.

Bu doğrultuda “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin çalıştıkları okulların bulunduğu yerin durumu (merkez, ilçe, köy) bakımından anlamlı bir farklılık göstermekte midir? biçiminde belirlenen 10. alt probleme ilişkin Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 3.13’te verilmiştir.

Tablo 3.13: Öğretmenlerin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin ölçeğin her bir boyutunda okulların bulunduğu yere göre “Kruskal Wallis Testi” sonuçları

Ölçeğin Boyutları	Okulun Bulunduğu Yer	N	OR	X ²	Sd	P *
Ayrımcılığa ilişkin iletiler	Merkez	31	35,52	1,19	2	,551 p>.05
	İlçe	34	41,46			
	Köy	11	37,77			
	Toplam	76				
Birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler	Merkez	31	34,16	2,11	2	,348 p>.05
	İlçe	34	42,00			
	Köy	11	39,91			
	Toplam	76				
Toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletiler	Merkez	31	34,50	1,72	2	,422 p>.05
	İlçe	34	41,37			
	Köy	11	40,91			
	Toplam	76				

*p<.05

Tablo 3.13 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin çalıştıkları okulların bulunduğu yerin durumu (merkez, ilçe, köy) bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin öğretmenlerin çalıştıkları okulların merkezde, ilçede veya köyde olmasına göre değişmediği söylenebilir.

4. BÖLÜM: SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinden elde edilen sonuçlar ile bu sonuçlar çerçevesinde uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmektedir.

4.1. SONUÇLAR

1. Aydın iline bağlı okullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletiler ile ilgili görüşlerinin, ölçekte yer alan maddelerin aritmetik ortalamalarına göre, genel anlamda olumlu maddelerde nitel karşılığının “Katılıyorum”, olumsuz maddelerde ise “Katılmıyorum” düzeyinde olduğu görülmektedir.
2. Öğretmenlerin ayrımcılığa ilişkin iletiler ile ilgili görüşleri ilgili her bir maddeye göre incelendiğinde; “Ders kitabında orta toplumsal sınıfın durumuna ilişkin resim, karikatür vb. yer almaktadır.” şeklindeki 2. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “biraz katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,32$)’ dir. “Ders kitabında kişilerin fiziksel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.” şeklindeki 11. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “hiç katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,26$)’dır. “Ders kitabında kişilerin zihinsel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.” şeklindeki 17. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “hiç katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,21$)’dir. “Ders kitabında farklı dinlerin özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 53. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,43$)’tür. Ders kitabında farklı meslek gruplarına ilişkin resimler cinsiyete göre eşleştirilmiştir (öğretmen- bayan, inşaat mühendisi- erkek gibi).” şeklindeki 54. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,51$)’dir. “Ders kitabında farklı dinleri simgeleyen resimler (cami, kilise, sinagog vb.) bulunmamaktadır.” şeklindeki 60. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,48$)’dir.

3. Öğretmenlerin birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler ile ilgili görüşleri ilgili her bir maddeye göre incelendiğinde; “Ders kitabında birey haklarına bağımsız bir öğrenme alanı olarak yer verilmiştir.” şeklindeki 20. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,59$)’ dur. “Ders kitabında birey hakları ile devlet ilişkisine yönelik ifadeler yer verilmiştir.” şeklindeki 26. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,92$)’ dir. “Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.” şeklindeki 41. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,02$)’ dir. “Ders kitabında barışı destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.” şeklindeki 50. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)’ dir. “Ders kitabında hoşgörüyü destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.” şeklindeki 51. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,94$)’ tür. “Ders kitabında hak, sorumluluk ve özgürlük ilişkisini anlatan örnek olaylara yer verilmemiştir.” şeklindeki 52. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,78$)’ dir. “Ders kitabında insan haklarının hangi durumlarda sınırlandırılabilmesine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 61. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,47$)’ dir. “Ders kitabında birey hakları ve devlet ilişkisini ele alan metinler yer almaktadır.” şeklindeki 67. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,50$)’ dir. “Ders kitabında birey haklarının ele alındığı ilgili anayasa maddelerine yer verilmemiştir.” şeklindeki 68. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,85$)’ dir. Öğretmenlerin birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler ile ilgili görüşlerinin, olumlu maddeler için genel anlamda katılıyorum, olumsuz maddeler için katılmıyorum düzeyinde olması, ders kitaplarında birey hakları ve devlet ilişkisine sözlü ve sözsüz iletiler aracılığıyla yer verildiğini düşündüklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

4. Öğretmenlerin toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin görüşleri ilgili her bir maddeye göre incelendiğinde; “Ders kitabında kişi dokunulmazlığı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 1. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)’ dır. “Ders kitabında düşünce özgürlüğü konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 6. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,96$)’ dır. “Ders kitabında eğitim hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 12. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,90$)’ dır. “Ders kitabında yaşam hakkı, konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 13. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,88$)’ dir. “Ders kitabında din ve vicdan hürriyeti konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 14. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)’ dır. “Ders kitabında sağlık hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 18. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,76$)’ dır. “Ders kitabında demokrasi kavramı ile ilgili resim, karikatür vb. yer almaktadır.” şeklindeki 21. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,06$)’ dır. “Ders kitabında seçme ve seçilme hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.” şeklindeki 22. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,02$)’ dir. “Ders kitabında demokrasi kavramının tanımı yer almaktadır.” şeklindeki 24. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,98$)’ dir. “Ders kitabında demokrasi ve insan hakları konusuna yer verilmiştir.” şeklindeki 25. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,18$)’ dir. “Ders kitabında demokrasinin tarihçesine yer verilmiştir.” şeklindeki 27. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,07$)’ dir. “Ders kitabında insan haklarının tarihsel gelişimine yer verilmiştir.” şeklindeki 28. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,00$)’ dır. “Ders kitabında insan hakları ile

ilgili belgeler yer almaktadır.”şeklindeki 29. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,06$)’ dır. “Ders kitabında hukuk kavramı tanımlanmıştır.” şeklindeki 30. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,52$)’ dir. “Ders kitabında hukuk kuralları ile ilgili yazılı belgeler sunulmuştur.”şeklindeki 31. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,75$)’ tir. “Ders kitabında ahlak kavramına ilişkin görsel ve basılı haberler yer almaktadır.”şeklindeki 32. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “biraz katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,32$)’ dir. “Ders kitabında olumlu ahlak durumları örneklendirilmiştir.”şeklindeki 33. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,57$)’ dir. “Ders kitabında özgürlük kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.”şeklindeki 35. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,90$)’dır. “Ders kitabında haklar kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.”şeklindeki 36. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,94$)’ tür. “Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili anayasa maddelerine yer verilmiştir.”şeklindeki 38. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,07$)’ dir. “Ders kitabında hak kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.”şeklindeki 39. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,65$)’ tir. “Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.”şeklindeki 40. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,60$)’ tır. “Ders kitabında ülkemizde demokrasi ve insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.”şeklindeki 43. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,84$)’ tür. “Ders kitabında adalet kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.”şeklindeki 44. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,47$)’ dir. “Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.”şeklindeki 45. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum”

düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,01$)' dir. “Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimine yer verilmemiştir.” şeklindeki 46. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,53$)' tür. “Ders kitabında insan haklarının gündelik yaşamla ilişkisi kurulmamıştır.” şeklindeki 49. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,64$)' tür. “Ders kitabında yönetim biçimleri(monarşi, teokrazi, oligarşi, cumhuriyet vb.) ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 55. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,01$)' dir. “Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumlu olaylar ele alınmamıştır.” şeklindeki 56. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,73$)' tür. “Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumsuz olaylar ele alınmamıştır.” şeklindeki 57. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,52$)' dir. “Ders kitabında insan haklarının uygulanmasına ilişkin haberler(gazete, televizyon, internet) yer almamaktadır.” şeklindeki 58. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,86$)'dır. “Ders kitabında insan haklarının iyileştirilmesine ilişkin faaliyetlerle ilgili bilgilere yer verilmemiştir.” şeklindeki 59. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,52$)' dir. “Ders kitabında çocuk haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.” şeklindeki 62. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,68$)' dir. “Ders kitabında kadın haklarına ilişkin bilgiler yer almamaktadır.” şeklindeki 63. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,72$)' dir. “Ders kitabında demokratik yaşamla ilgili konular yer almaktadır.” şeklindeki 65. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=4,00$)' dir. “Ders kitabında insan hakları uygulamalarına ilişkin örnek olaylara yer verilmemiştir.” şeklindeki 66. maddeye ilişkin görüşlerinin nitel karşılığı “katılmıyorum” düzeyindedir. Bu maddeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ortalaması ($X=3,56$)' dir.

5. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin cinsiyet durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

6. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin mezun olduğu alan durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

7. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin kıdem durumu bakımından ($p<.05$) boyutunda anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre değiştiği söylenebilir.

7.1. Ölçeğin “Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri arasındaki farkın 21 yıl ve üstü hizmet süresi olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile hizmet süresi 1- 5 yıl ve 6- 10 yıl arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenleri arasında olduğu görülmektedir. Hizmet süresi 21 yıl ve üstü olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($X= 3,59$), ölçeğin“Ayrımcılığa İlişkin İletiler” boyutunda, hizmet süresi 1- 5 yıl ($X= 4,15$) ve 6- 10 yıl ($X=4,00$) arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenlerine göre daha düşük ortalamaya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Meslekte 21 yıl ve üstünde hizmet süresini dolduran sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet süresi 1- 5 yıl ve 6- 10 yıl arasında değişen diğer sosyal bilgiler öğretmenlerine göre ayrımcılığa ilişkin iletilerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha az yer aldığını düşündükleri ifade edilebilir.

7.2. Ölçeğin“Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler” boyutunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri arasındaki farkın 21 yıl ve üstü hizmet süresi olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile hizmet süresi 1- 5 yıl, 6- 10

yıl ve 11- 15 yıl arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenleri arasında olduğu görülmektedir. Hizmet süresi 21 yıl ve üstü olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($X= 3,29$), ölçeğin“Birey Hakları ve Devlet İlişkisine Yönelik İletiler” boyutunda, hizmet süresi 1- 5 yıl ($X= 3,89$), 6- 10 yıl ($X=3,90$) ve 11- 15 yıl ($X= 4,01$) arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenlerine göre daha düşük ortalamaya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Meslekte 21 yıl ve üstünde hizmet süresini dolduran sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet süresi 1- 5 yıl, 6- 10 yıl ve 11- 15 yıl arasında değişen diğer sosyal bilgiler öğretmenlerine göre birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletilerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha az yer aldığını düşündükleri ifade edilebilir.

7.3. Ölçeğin“Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” boyutunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşleri arasındaki farkın 21 yıl ve üstü hizmet süresi olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile hizmet süresi 1- 5 yıl, 6- 10 yıl ve 11- 15 yıl arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenleri arasında olduğu görülmektedir. Hizmet süresi 21 yıl ve üstü olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin ($X= 3,39$), ölçeğin“Toplumsal Kurum, Kavram ve Değerlere İlişkin İletiler” boyutunda, hizmet süresi 1- 5 yıl ($X= 3,94$), 6- 10 yıl ($X=3,90$) ve 11- 15 yıl ($X= 3,98$) arasında değişen sosyal bilgiler öğretmenlerine göre daha düşük ortalamaya sahip oldukları dikkat çekmektedir. Meslekte 21 yıl ve üstünde hizmet süresini dolduran sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet süresi 1- 5 yıl,6- 10 yıl ve 11- 15 yıl arasında değişen diğer sosyal bilgiler öğretmenlerine göre toplumsal kurum, kavram ve değerlere ilişkin iletilerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında daha az yer aldığını düşündükleri ifade edilebilir.

8. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin sendikaya üye olup olmama durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin sendikaya üye olup olmama durumlarına göre değişmediği söylenebilir.

9. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve

devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin üye olduğu sendika durumu bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin öğretmenlerin üye olduğu sendikaya göre değişmediği söylenebilir.

10. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin, ölçeğin her bir boyutuna (ayrımcılığa, toplumsal kurum, kavram ve değerlere, birey hakları ve devlet ilişkisine yönelik iletiler) göre; öğretmenlerin çalıştıkları okulların bulunduğu yerin durumu (merkez, ilçe, köy) bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere dair görüşlerinin öğretmenlerin çalıştıkları okulların merkezde, ilçede veya köyde olmasına göre değişmediği söylenebilir.

4.2. ÖNERİLER

4.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- 1.** Sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında Milli Eğitim Bakanlığınca yapılan çalışmalar ve oluşturulan inceleme komisyonlarında uygulayıcı olan öğretmenlerin daha etkin katılımı sağlanmalıdır.
- 2.** Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak ders kitapları inceleme biriminde her il, ilçe ve köyün temsil ettiği öğretmenler aracılığıyla eğitim- öğretim yılı sonunda bu konuda çalışmaların yapılması sağlanmalıdır.
- 3.** Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerlendirilmesine yönelik eğitimin, öğretmen yetiştirme programlarının amaçları arasında yer alması sağlanmalıdır.
- 4.** Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan demokrasi ve insan haklarına ilişkin bilgilerin yanı sıra, bu derse ek olarak bilgilerin davranışa dönüştürülmesini kolaylaştıracak ayrı bir uygulama ders saatinin olması sağlanmalıdır.
- 5.** Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerine sunulacak hizmet içi eğitim olanakları ile mesleklerinde daha verimli olmaları sağlanmalıdır.
- 6.** Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çalıştıkları farklı yerleşim birimlerinde bulunan okulların eğitim kalitesindeki eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

7. Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanıp öğrencilere dağıtılan ders kitaplarında, okulların farklı yerleşim birimlerinde oluşu göz önünde bulundurularak kitaplardaki örneklendirmelerin bu doğrultuda yapılmasına özen gösterilmelidir.

4.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Ders kitaplarının içerik ve biçimsel açıdan değerlendirildiği araştırmaların sayısı arttırılmalıdır.
2. Sosyal bilgiler ders kitaplarının niteliğine yönelik ve ders kitaplarında demokrasi ve insan haklarının değerlendirildiği çalışmaların sayısı arttırılmalıdır.
3. Sosyal bilgiler ders kitaplarına yönelik öğretmen görüşlerinin daha geniş bir örneklem grubuyla değerlendirildiği çalışmalar yapılabilir.
4. Farklı ülkelerdeki sosyal bilgiler ders kitapları demokrasi ve insan hakları açısından karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, B. ve Turan, M. (2004) “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde İlköğretim Öğretmenlerinin Demokrasi ve Demokrasi Eğitime Bakış Açısı”, *Uluslar arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, 20–21 Mayıs 2004, On Sekiz Mart Üniversitesi Yayını, ss. 386- 396, Çanakkale.
- Akyüzlü, K.A. (2005) *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Demokratik Tutum ve Davranışları (Türkoğlu Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kahramanmaraş.
- Altun, A. ve Emir, S. (2004) “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokratik İlkeleri Kazandırma Durumları İle İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri”, *Uluslar arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, 20–21 Mayıs 2004, On Sekiz Mart Üniversitesi Yayını, ss. 278- 289, Çanakkale.
- Altunya, N. (2003) *Vatandaşlık Bilgisi (1. Baskı)*, Nobel Yayın: Ankara.
- Ateş, T. (1994) *Demokrasi*, Ümit Yayıncılık: Ankara.
- Balcı, A. (2005) *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, PegemA Yayıncılık: Ankara.
- Başaran, Z. (2006) *Demokratik Yaşamın Gelişmesinde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.
- Bayrakçı, M. (2005) “Ders Kitapları Konusu ve İlköğretimde Ücretsiz Ders Kitabı Dağıtım Projesi”, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 165, ss. 3–16.
- Büyüköztürk, Ş. (2007) *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (8. Baskı)*, PegemA Yayıncılık: Ankara.
- Çalık, D. (2002) *İlköğretim Okullarında Demokrasi Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (Manisa İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Manisa.
- Çayır, K. (2003a) “Ders kitaplarında İnsan Hakları ve Demokrasi Bilinci”, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları (1. Baskı) (Editör: B. Çotuksöken, A. Erzan, O. Silier)*, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, ss. 90-105.

- Çayır, K. (2003b) “İnsan Hakları ve Demokrasi Kültürünün Geliştirilmesi: Ders Kitaplarının Yazımı”, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin (1. Baskı) (Editör: M. T. Bağlı, Y. Esen)*, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, ss.21- 46.
- Çeçen, A. (2000) *İnsan Hakları (3. Basım)* Gündoğan Yayınları: İstanbul.
- Dağı, İ. D., Polat, N. (1999) *Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı*, Ofset Fotomat: Ankara.
- Dahl, R. A. (2001) *Demokrasi Üstüne* (Çev. B. Kadıoğlu), Phoenix Yayınları: Ankara.
- Daşcan, Ö. (2000) *İlköğretim 6. ve 7. Sınıflarda Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğrenci Başarısına Etkisi Konusunda Uzman, Denetçi, Yönetici ve Öğretmen Görüşleri Nelerdir?*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Ders kitaplarında İnsan Hakları (2009)
- Ders Kitaplarında İnsan Hakları II. Projesi Bulgular ve Tavsiyeler Raporu (2009)
- Dewey, J. (1996) *Demokrasi ve Eğitim* (Çev. M. S. Otaran), Başarı Yayıncılık: İstanbul
- Doğan, İ. (2005) *Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları- İnsan Haklarının Kültürel Temelleri (6. Baskı)* Pegema Yayıncılık: Ankara.
- EĞİTİM- SEN (1998) *Demokratik Eğitim Kurultayı “Ders Kitapları”*, 2–6 Şubat 1998, Volkan Matbaası: Ankara.
- Erkmen, N. (1996) “Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalı? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler”, *Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu*, Ankara.
- Etike, S. (1995) *Ortaokul Temel Ders Kitaplarının Eğitsel ve Grafiksel Açından Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Eyim, A. (2005) “Toplumda Demokrasi Bilincinin Uyandırılması ve Demokrasi Eğitimi”, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi (Editör: H. Kıran)*, 28–30 Eylül 2005, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Denizli, Kongre Kitabı Cilt 1, Anı Yayıncılık, ss. 63–66, Ankara.
- Gülmez, M. (1994) *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi (Uluslararası Belgeler ve Türkiye)*, TODAİE Yayınları: Ankara.
- Gülmez, M. (2001) *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi (2. Basım)*, TODAİE Yayını: Ankara.
- Gümüş, A., Gömleksiz, M. (1999) *Din, Milliyetçilik ve Otoriteriyenizm*, Eğitim- Sen Yayınları: Ankara.

- Gündüz, M., Gündüz, F. (2005) *Yurttaşlık Bilinci*, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Gürbüz, G. (2006) *İlköğretim 7. ve 8. Sınıflarda Vatandaşlık Bilgisi Dersinde Demokrasi Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bolu.
- Güven, S. (2009) “Demokrasi Eğitimi”, *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* (Editör: R. Turan, A. M. Sünbül, H. Akdağ), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara, ss. 415–436.
- İrzık, G. (2005) “Türkiye’de Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Gelişmeler, Sorunlar ve Çözümler”, *Nasıl Eğitiliyoruz?- İnsan Hakları Eğitimi ve Ders Kitapları Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Editör: D.T.Ceylan, G. Irzık), Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, ss. 26–34.
- İnal, K. (2008) *Eğitim ve İdeoloji*, Kalkedon Yayınları: İstanbul.
- İnsan Hakları (2006) *Temel Bilgiler- Koruma Mekanizmaları- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları* (1. Baskı), Matus Basımevi: Ankara.
- Kabapınar, Y. (2004) “Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (4. Baskı) (Editör: C. Öztürk, D. Dilek), Pegem Yayıncılık: Ankara, ss.317-342.
- Kabapınar, Y. (2009) “Yeni Öğrenme Anlayışının Işığında Sosyal Bilgiler Ders Kitapları”, *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* (1. Baskı) (Editör: C. Öztürk), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara, ss. 367–401.
- Kahraman, S. (1996) “Ders Kitaplarında Standardizasyon”, *Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu*, Ankara.
- Karasar, N. (1999) *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (9. Basım), Nobel Yayın- Dağıtım: Ankara.
- Kasapoğlu, H. (2001) *İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Okullarda İnsan Haklarına Uygun Davranma Düzeyleri Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Kaya, İ. (1996) “İlköğretim Ders Kitaplarında Tasarım Sorunları”, *Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu*, Ankara.
- Kepenekçi, Y. K. (2000) *İnsan Hakları Eğitimi*, Anı Yayıncılık: Ankara.

- Kıncal, R. Y., Uygun, S. (2006) “ Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, Milli Eğitim Dergisi, S. 171, ss. 31-42.
- Koca, D. (1998) *Vatandaşlık Bilgisi ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretmen Algısına Göre Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Kongar, E. (2002) *Demokrasi ve Kültür (4. Basım)*, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Merey, Z. (2005) *Demokrasi ve İnsan Haklarının 1980- 2000 Yılları Arası Lise Tarih Ders Kitaplarına ve Tarih Müfredat Programlarına Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van.
- Oğuzkan, A. F. (1989) “ Demokrasi İçin Eğitim”, *Türk Eğitim Derneği XIII. Eğitim Toplantısı*, 30 Kasım- 1 Aralık 1989, Şafak Matbaacılık: Ankara.
- Ozil, Ş., Tapan, N. (1991) *Türkiye'nin Ders Kitapları-Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Cem Yayınevi: İstanbul.
- Öztürk, C. (2009) “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış”, *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi (1. Baskı)* (Editör: C. Öztürk), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara, ss. 1-31.
- Pingel, F. (2003) *Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi* (Çev. N. Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını: İstanbul.
- Pogge T. W. (2006) *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları, kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar* (Çev. G. Kömürcüler), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Polat, T. (2003) “Güçlü Demokrasi ve Okul”, *Eğitim Yönetimi ve Üniversitelerde Demokratik Yapılanma Sempozyumu*, Eğitim-Sen Yayınları: Ankara.
- Saylan, T. (1998), *Cumhuriyet'in Bireyi Olmak*, Cumhuriyet Kitapları: İstanbul.
- Seven, S. (2001) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hakkında Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Manisa.
- Sığan, C. (1997) *İlkokulda Sosyal Bilgiler Dersinin Etkililiğini Azaltan Faktörler Nelerdir?*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi: İstanbul.
- Şahiner, D.G.S. (2008) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Aktif Öğrenme Tekniklerinin Demokratik Tutumlara ve Ders Başarısına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- Tanilli, S. (1996) *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz? (8. Baskı)*, Cem Yayınevi: İstanbul.

- Tanrıöver, H. U. (2005) “Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı”, *Nasıl Eğitiliyoruz?- İnsan Hakları Eğitimi ve Ders Kitapları Araştırmaları Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri* (Editör: D.T.Ceylan, G. Irzık), Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, ss. 87-93.
- Touraine, A. (1997) *Demokrasi Nedir?* (1. Baskı) (Çev. O. Kunal), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Ulusoy, K. (2009) “ Sosyal Bilgilerde Ders Kitapları”, *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (1. Baskı) (Editör: B. Tay, A. Öcal), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara, ss. 191-216.
- Uygun, O. (1996) *Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları*, TODAİE Yayıncılık: Ankara.
- Uygun, O. (2003) *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi Ve Ahlaki Boyutları*, İnkılâp Kitabevi: İstanbul.
- Yazıcı, K. (2003) *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Demokratik Hayat Ünitesinde Tartışma Yönteminin Kullanılmasının Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Yeşil, R. (2001) *İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışları Kazandırmadaki Etkisi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.
- Yeşil, R. (2002) *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Yılman, M. (1996) *Demokrasimizin Kültürel Temelleri* (5.Baskı), İzmir.

EK 1:

İLKÖĞRETİM 6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABI DEĞERLENDİRME FORMU

Değerli Öğretmenler,

Bu anket formu İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Sözlü ve Sözsüz İletilerin Değerlendirilmesi ile ilgili Yüksek Lisans Tezini için gerekli verileri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Anketin ilk bölümünde değerlendirilen ders kitabına ilişkin bilgiler ve size ait bilgilerin elde edileceği sorular, ikinci bölümünde ise ders kitabını değerlendirmenize ilişkin sorular yer almaktadır.

Sizden ankette yer alan soruları okuyup, soruların yanındaki seçeneklerden uygun olanı işaretlemeniz beklenmektedir. Ankete ilgili sorulara ilişkin yanıtlar yalnızca bu araştırmaya için kullanılacaktır. Ankete adınızı ve soyadınızı yazmayınız.

Gösterdiğiniz ilgi ve işbirliği için şimdiden teşekkür ederim.

Nurden GÜNAL
Adnan Menderes Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

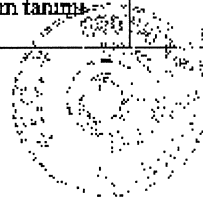
I. BÖLÜM:

1. Değerlendirdiğiniz Ders Kitabının Adı:
2. Yazar/ Yazarlar Adı:
3. Basım Yılı ve Yeri:
4. Görev Yaptığınız İlçe ve Okulun Adı:
5. Üniversitede mezun olduğunuz alanı işaretleyiniz.
☐ Sosyal bilgiler öğretmenliği ☐ Tarih öğretmenliği
☐ Coğrafya öğretmenliği ☐ Fen Edebiyat Tarih-Coğrafya Bölümü
☐ Diğer (lütfen yazınız) :
6. Mesleki kariyerinizi belirten aralığı işaretleyiniz.
☐ 1- 5 yıl ☐ 6- 10 yıl ☐ 11- 15 yıl ☐ 16- 20 yıl ☐ 21 yıl ve üstü
7. Üye olduğunuz sendika var mı? Varsa adını belirtiniz.
☐ Var ☐ Yok Varsa:

II. BÖLÜM:

Ders kitabına yönelik sorular	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1. Ders kitabında kişi dokunulmazlığı konular içerisinde ele alınmıştır.					
2. Ders kitabında orta toplumsal sınıfın durumuna ilişkin resim, karikatür vb. yer almaktadır.					
3. Ders kitabında cinsiyete ilişkin rollerin belirtildiği ifadeler kullanılmıştır.					
4. Ders kitabı içerisinde ırk ayrımcılığını çağrıştıran resimler yer almaktadır.					
5. Ders kitabında farklı dinlere mensup kişilere ilişkin ifadeler yer almaktadır.					
6. Ders kitabında düşünce özgürlüğü konular içerisinde ele alınmıştır.					
7. Ders kitabında toplumsal sınıf ayrımcılığına ilişkin ifadeler yer almaktadır.					
8. Ders kitabında alt toplumsal sınıfın durumuna ilişkin resim, karikatür vb. yer almaktadır.					
9. Ders kitabında ırk ayrımcılığını çağrıştıran ifadeler kullanılmıştır.					
10. Ders kitabında üst toplumsal sınıfın durumuna ilişkin resim, karikatür vb. yer almaktadır.					
11. Ders kitabında kişilerin fiziksel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.					
12. Ders kitabında eğitim hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.					
13. Ders kitabında siyasal görüş farklılıklarını çağrıştıran ifadeler yer almaktadır.					
14. Ders kitabında yaşam hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.					
15. Ders kitabında cinsiyete ilişkin rollerin gösterildiği resimler yer almaktadır.					
16. Ders kitabında din ve vicdan hürriyeti konular içerisinde ele alınmıştır.					
17. Ders kitabında farklı dinlere özgü simge, kıyafet vb. öğeler yer almaktadır.					
18. Ders kitabında devlet kavramının tanımı yer almaktadır.					

19. Ders kitabında kişilerin zihinsel durumlarına ilişkin ayrımcılığı çığırstıran ifadeler yer almaktadır.					
20. Ders kitabında sağlık hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.					
21. Ders kitabında farklı dinlere hoşgörüyle yaklaşılmanmaktadır.					
22. Ders kitabında birey haklarına bağımsız bir öğrenme alanı olarak yer verilmiştir.					
23. Ders kitabında demokrasi kavramı ile ilgili resim, karikatür vb. yer almaktadır.					
24. Ders kitabında seçme ve seçilme hakkı konular içerisinde ele alınmıştır.					
25. Ders kitabında millet kavramının tanımı yapılmıştır.					
26. Ders kitabında demokrasi kavramının tanımı yer almaktadır.					
27. Ders kitabında demokrasi ve insan hakları konusuna yer verilmiştir.					
28. Ders kitabında birey hakları ile devlet ilişkisine yönelik ifadeler yer verilmiştir.					
29. Ders kitabında demokrasinin tarihçesine yer verilmiştir.					
30. Ders kitabında insan haklarının tarihsel gelişimine yer verilmiştir.					
31. Ders kitabında insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.					
32. Ders kitabında hukuk kavramı tanımlanmıştır.					
33. Ders kitabında hukuk kuralları ile ilgili yazılı belgeler sunulmuştur.					
34. Ders kitabında ahlak kavramına ilişkin görsel ve basılı haberler yer almaktadır.					
35. Ders kitabında olumlu ahlak durumları örneklendirilmiştir.					
36. Ders kitabında olumsuz ahlak durumları örneklendirilmiştir.					
37. Ders kitabında özgürlük kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.					
38. Ders kitabında haklar kavramına ilişkin örneklere yer verilmiştir.					
39. Ders kitabında adalet kavramına ilişkin hikâyeler yer almaktadır.					
40. Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili anayasa maddelerine yer verilmiştir.					
41. Ders kitabında hak kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.					
42. Ders kitabında özgürlük kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.					

43. Ders kitabında okul, hastane gibi devlet kurumlarının resimleri yer almaktadır.					
44. Ders kitabında ahlaki değerlere ilişkin hikâyeler yer almaktadır.					
45. Ders kitabında ülkemizde demokrasi ve insan hakları ile ilgili belgeler yer almaktadır.					
46. Ders kitabında adalet kavramını simgeleyen resim, figür vb. kullanılmıştır.					
47. Ders kitabında demokrasi ve insan hakları ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.					
48. Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimine yer verilmemiştir.					
49. Ders kitabında insan haklarının tarihsel gelişiminde etkili olan kişiler ile ilgili bilgiler yer almamaktadır.					
50. Ders kitabında insan haklarının tarihsel gelişiminde etkili olan olaylar ile ilgili bilgiler yer almamaktadır.					
51. Ders kitabında insan haklarının gündelik yaşamla ilişkisi kurulmamıştır.					
52. Ders kitabında barışı destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.					
53. Ders kitabında hoşgörüylü destekleyecek ifadeler kullanılmamıştır.					
54. Ders kitabında hak, sorumluluk ve özgürlük ilişkisini anlatan örnek olaylara yer verilmemiştir.					
55. Ders kitabında farklı dinlerin özelliklerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.					
56. Ders kitabında farklı meslek gruplarına ilişkin resimler cinsiyete göre eşleştirilmiştir.(öğretmen- bayan, inşaat mühendisi- erkek gibi)					
57. Ders kitabında yönetim biçimleri(monarşi, teokrazi, oligarşi, cumhuriyet vb.) ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir.					
58. Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumlu olaylar ele alınmamıştır.					
59. Ders kitabında demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde yaşanan olumsuz olaylar ele alınmamıştır.					
60. Ders kitabında insan haklarının uygulanmasına ilişkin haberler(gazete, televizyon, internet) yer almamaktadır.					
61. Ders kitabında insan haklarının iyileştirilmesine ilişkin faaliyetlerle ilgili bilgilere yer verilmemiştir.					
62. Ders kitabında farklı dinleri simgeleyen					

EK 2 : Araştırma İzni

T.C.
AYDIN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4.MEM.4.09.00.06/

13.11.2008- 38531

AYDIN

KONU : İzin

VALİLİK MAKAMINA

AYDIN

Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğünün 26/08/2008 gün ve 5866 sayılı yazılarında; Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nurdan GÜNAL'ın, "İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında yer Alan Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Sözlü İletilerin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi" konulu tez çalışması için İlimiz Merkez, Karpuzlu, Nazilli ve Germencik ilçelerindeki toplam elli (50) okulun Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle çalışma yapma isteği belirtilmektedir.

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nurdan GÜNAL'ın, "İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında yer Alan Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Sözlü İletilerin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi" konulu tez çalışması için İlimiz Merkez, Karpuzlu, Nazilli ve Germencik ilçelerindeki toplam elli (50) okulun Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle çalışma yapması, Müdürlüğümüze uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, Olur'larınıza arz ederim.

Mustafa ÖZMEN
Millî Eğitim Müdürü.

OLUR

.../11/2008

Alp ASLANARGUN

Vali a.

Vali Yardımcısı

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nurdan GÜNAL
Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir- 04.02.1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : İzmir- Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi
İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Yüksek Lisans Öğrenimi : Aydın- Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler
Eğitimi Bölümü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : İzmir- Otuz Ağustos İlköğretim Okulu
İzmir- Ötüken İlköğretim Okulu
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Isparta- Aksu Koçular İlköğretim Okulu(2003- 2006)
Aydın- Germencik Hürriyet İlköğretim Okulu(2006- 2007)
Aydın- Karpuzlu Ulukonak İlköğretim Okulu(2007-)

İletişim

e-posta Adresi : ngunal82@hotmail.com
Tarih : 28.10.2009